

restorativní přístupy k protiprávní činnosti dětí – komparativní analýza

anna hofschneiderová
petra masopust šachová

LIGA LIDSKÝCH PRÁV

bliže spravedlnosti!

restorativní přístupy k protiprávní činnosti dětí – komparativní analýza

anna hofschneiderová
petra masopust šachová

LIGA LIDSKÝCH PRÁV

blíže spravedlnosti!

Tato analýza Ligy lidských práv vznikla v rámci projektu
„Children offenders: out of the protection of criminal justice standards“
podpořeného grantem nadace **Open Society Institute**.

restorativní přístupy k protiprávní činnosti dětí – komparativní analýza

Anna Hofschneiderová, právnička Ligy lidských práv — (ed.) kapitoly III., IV. (ve spolupráci s Klárou Lukášovou) a V. (ve spolupráci s Dominikou Prinzovou)

Petra Masopust Šachová — kapitoly I. a II.

Sazba — Dan Petrucha, www.ngo-grafika.cz

Obrázek na obálce — Aleš Čuma

Edice — Analýzy

© Liga lidských práv, Brno 2014

ISBN 978-80-87414-21-7

Respektujeme principy ekologického úřadování, tiskneme na recyklovaný papír.

Publikace je v elektronické podobě zdarma k dispozici
na stránkách Ligy lidských práv — www.llp.cz.

ÚVOD	5
I. ÚVOD DO RESTORATIVNÍ JUSTICE	11
I.1. Restorativní justice a její počátky	12
I.2. Pronikání restorativní justice na pole mezinárodní	15
I.3. Hledání definice	18
I.4. Restorativní cesty do budoucna	22
I.5. Základní typy restorativních programů	23
I.5.1. Mediace	24
I.5.2. Konference	25
I.5.3. Kruhy	26
Literatura a webové stránky (dostupné ke dni 22. 2. 2014)	27
II. RESTORATIVNÍ JUSTICE PRÁVNÍ ÚPRAVĚ NOVÉHO ZÉLANDU	31
II.1. Hledání nových cest při řešení kriminality mládeže v novozélandské právní úpravě ..	32
II.1.1. Zákon o dětech, mladistvých a jejich rodinách	32
II.1.2. Význam CYPFA – přínos prvý	33
II.1.3. Význam CYPFA – přínos druhý	35
II.2. Struktura a schéma novozélandského systému ve věcech kriminality trestně odpovědných dětí a mladistvých	37
II.2.1. Základní schéma postupu ve věci	39
II.2.2. Typy RSK	40
II.2.3. Základní cíle konference	41
II.2.4. Účastníci a příprava RSK	42
II.2.5. Základní schéma a průběh RSK	44
II.2.6. Plán jako výsledek RSK	46
II.3. Závěr	47
Literatura a webové stránky (dostupné ke dni 22. 2. 2014)	48
III. RESTORATIVNÍ JUSTICE V PRÁVNÍ ÚPRAVĚ BELGIE	49
III.1. Několik slov k belgickému systému aneb proč právě Belgie	50
III.2. Současný systém opatření ukládaných dětem v konfliktu se zákonem	53
III.3. Uplatňované restorativní techniky	57

III.3.1.	Mediace	59
III.3.2.	Restorativní nabídka	61
III.4.	Závěr aneb možné inspirace a hrozby	67
	Literatura a webové stránky (dostupné ke dni 22. 2. 2014)	69
IV.	RESTORATIVNÍ JUSTICE PRÁVNÍ ÚPRAVĚ KANADY	71
IV.1.	Několik slov ke kanadskému systému soudnictví ve věcech mládeže aneb proč právě Kanada	72
IV.2.	Současný systém opatření ukládaných dětem v konfliktu se zákonem	75
IV.2.1.	Účel a základní zásady YCJA	75
IV.2.2.	Mimosoudní opatření	76
IV.2.3.	Soudní sankce	80
IV.3.	Uplatňované restorativní techniky	82
IV.3.1.	Obecně k restorativní justici v kanadském trestním právu	82
IV.3.2.	Restorativní techniky uplatňované ve vztahu k mladistvým	84
IV.4.	Dětští pachatelé v kanadském právu	89
IV.5.	Závěr aneb možné inspirace a hrozby	90
	Literatura, judikatura a webové stránky (dostupné ke dni 22. 2. 2014)	91
V.	RESTORATIVNÍ JUSTICE V PRÁVNÍ ÚPRAVĚ ANGLIE A WALESU ...	95
V.1.	Několik slov k systému soudnictví ve věcech mládeže Anglie a Walesu	96
V.2.	Současný systém opatření ukládaných dětem a mladistvým v konfliktu se zákonem ..	99
V.3.	Organizační uspořádání anglického a velšského systému	103
V.4.	Uplatňované restorativní techniky	106
V.4.1.	Pronikání restorativních technik do systému soudnictví ve věcech mládeže .	106
V.4.2.	Formalizovaná opatření s restorativním základem	108
V.5.	Děti pod dolní hranicí trestní odpovědnosti v anglickém a velšském právu	115
V.6.	Závěr aneb možné inspirace a hrozby	118
	Literatura, judikatura a webové stránky (dostupné ke dni 16. 6. 2014)	119
	SLOVO ZÁVĚREM	122

V letošním roce si připomínáme desáté výročí účinnosti zákona č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže (dále jen „ZSM“), který s sebou přinesl zcela nový přístup k řešení protiprávní činnosti dětí mladších 15 let. Do doby účinnosti zákona byly děti mladší 15 let v případě, že čelily podezření ze spáchání činu jinak trestného, projednávány v rámci obecného systému péče o ohrožené děti, upraveného zákonem č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí (dále jen „zákon o sociálně-právní ochraně dětí“), a zákonem č. 94/1963 Sb., o rodině (dále jen „zákon o rodině“). Jednalo se tedy o stejný systém, v němž byly řešeny i jiné skupiny ohrožených dětí¹. Jedinou výjimku z koncepce jednotného systému péče o ohrožené děti představoval § 86 zákona č. 140/1961 Sb., trestního zákona, který upravoval zákonné předpoklady pro nařízení ochranné výchovy, a to v její obligatorní i fakultativní podobě. Jednalo se však pouze o výjimku do značné míry zdánlivou, protože o uložení ochranné výchovy rozhodoval na návrh státního zástupce nebo i bez návrhu soud v občanskoprávním řízení, přičemž vyjma případů obligatorní výchovy, mohl ve vztahu ke konkrétnímu dítěti soud využít i jiné, méně restriktivní opatření podle zákona o rodině. Stále se tedy jednalo o jednotný a vzájemně provázaný systém.

V důsledku zařazení dětí mladších 15 let do připravovaného zákona, jehož cílem byl návrat ke koncepci specializovaného trestního soudnictví pro mládež po vzoru zákona č. 48/1931 Sb., o trestním soudnictví nad mládeží², však byla problematika dětí mladších 15 let podezřelých ze spáchání činu jinak trestného z obecného systému péče o ohrožené děti vyňata. Došlo k vytvoření specializovaných soudů pro mládež a vymezení velice úzké škály opatření³, které tyto soudy mohou dítěti mladšímu 15 let uložit. Opatření a nástroje upravené v zákoně o rodině a s účinností od 1. 1.

¹⁾ K demonstrativnímu vymezení skupin ohrožených dětí viz § 6 zákona o sociálně-právní ochraně dětí.

²⁾ Zákon byl účinný až do 31. 7. 1950.

³⁾ Opatření, která mohl soud pro mládež v době nabytí účinnosti ZSM dítěti mladšímu 15 let uložit, čítala vedle tradičního institutu ochranné výchovy dále pouze dohled probačního úředníka a zařazení do terapeutického, psychologického nebo jiného vhodného výchovného programu ve středisku výchovné péče. V návaznosti na potřeby praxe došlo k postupnému rozšíření taxativního výčtu opatření podle hlavy III. ZSM. Ani tato skutečnost však nevede k odstranění zavedené dvoukolejnosti celého systému péče o ohrožené děti.

2014 v zákoně č. 89/2012 Sb., občanském zákoníku, soud pro mládež uložit nemůže a v případě, že dospěje k závěru, že by tyto byly v konkrétním případě vhodné, musí dát podnět obecnému soudu k zahájení řízení.⁴ Soudci pro mládež se navíc rekrutují z řad trestněprávních soudců, kteří vedle agendy trestně neodpovědných dětí rozhodují ve věcech trestních a nikoli rodinněprávních. S hlavou III. ZSM tak byl zaveden dvouokolejný systém, v jehož rámci jsou děti podezřelé ze spáchání činu jinak trestného řešeny odděleně od ostatních dětí s výchovnými problémy nebo s nedostatečným rodinným zázemím.

Hlava III. ZSM navíc vedle vytvoření specializovaného systému soudnictví ve věcech dětí mladších 15 let významným způsobem tento systém zformalizovala. Do její účinnosti byly podezřelé děti často řešeny na úrovni orgánu sociálně-právní ochrany dětí (dále jen „OSPOD“), a to především v méně závažných věcech, kdy ani nebylo nutné iniciovat řízení u obecného soudu. Hlava III. ZSM, konkrétně § 90 odst. 1, však zakotvila návrhovou povinnost státního zástupce.⁵ Před soudem pro mládež se tak ocitají všechny podezřelé děti bez ohledu na jeho závažnost, vhodnost řešení dané věci spíše v rámci rodiny či školy a především bez ohledu na osobu dítěte, jeho postoj k činu a snahu po nápravě.

Na rozdíl od trestního řízení ve věcech mladistvých nebyly v hlavě III. ZSM vytvořeny nástroje a mechanismy, které by umožnily pracovat s dítětem a jeho rodinou již

⁴) Viz § 15 odst. 6 ZSM, který sice výslovně pojednává o ústavní výchově, ale na základě rozšiřujícího a teologického výkladu lze dovodit, že stejně bude soud postupovat i v případě jiných opatření a nástrojů upravených v zákonu o rodině.

⁵) Tato povinnost je přitom každoročně terčem kritiky přímo ze strany státních zástupců. Viz např. Zpráva Nejvyššího státního zastupitelství o činnosti státního zastupitelství za rok 2013. s. 46. [online]. [citováno 20. 8. 2014]. Dostupná z: <http://www.nsz.cz/images/stories/PDF/Zpravy_o_cinnosti/2013/zoc_2013.pdf>. Zpráva Nejvyššího státního zastupitelství o činnosti státního zastupitelství za rok 2012. s. 55. [online]. [citováno 21. 1. 2014]. Dostupná z: <http://www.nsz.cz/images/stories/PDF/Zpravy_o_cinnosti/2012/7_NZN_603_2013.pdf>. Zpráva Nejvyššího státního zastupitelství o činnosti státního zastupitelství ze rok 2011. s. 43. [online]. [citováno 21. 1. 2014]. Dostupná z: <http://www.nsz.cz/images/stories/PDF/Zpravy_o_cinnosti/2011/7NZN601-2012-textovacast.pdf>. Zpráva Nejvyššího státního zastupitelství o činnosti státního zastupitelství ze rok 2010. s. 6 [online]. [citováno 21. 1. 2014]. Dostupná z: <http://www.nsz.cz/images/stories/PDF/Zpravy_o_cinnosti/2010/Text2010.pdf>.

v průběhu řízení o činu jinak trestném, a to ať v průběhu předsoudního stadia řízení⁶, tak ani v průběhu řízení před soudem pro mládež. Intervenci již v průběhu řízení např. ze strany OSPOD či Probační a mediační služby sice z hlediska českého právního řádu nic nebrání, absence jednoznačné právní úpravy však v praxi často vytváří faktickou překážku jejího využití. Zákon o sociálně-právní ochraně dětí nezapře, že je primárně koncipován na řešení rodinněprávní problematiky a OSPOD chybí jasná metodická podpora, která by mu usnadňovala tuto bariéru překonávat. Probační a mediační služba sice může již v průběhu přípravného řízení vytipovat případ vhodný k jejímu zapojení a podezřelého sama aktivně oslovit⁷, avšak na rozdíl od mladistvých se o podezřelých dětech mladších 15 let dozvídá často až v okamžiku, kdy již proběhlo řízení před soudem, v němž byl dítěti uložen dohled probačního úředníka. V tomto ohledu velmi záleží na nastavení spolupráce mezi zúčastněnými subjekty v rámci jednotlivých regionů a na postoji státních zástupců a soudců, z nichž stále určitá část zastává názor, že zapojení Probační a mediační služby již v průběhu řízení o činu jinak trestném ve věcech dětí mladších 15 let chybí zákonný podklad.⁸

Ani systém opatření, která lze podle hlavy III. ZSM dítěti mladšímu 15 let uložit, i přes veškeré novelizace, vedoucí k rozšíření jejich výčtu, stále nevytváří dostatečný prostor pro účinnou a flexibilní reakci na protiprávní činnost trestně neodpovědných dětí. V praxi se tak nejčastěji pouští od uložení opatření podle § 93 odst. 10 ZSM,

⁶ O právní povaze předsoudního stadia se vedou spory. Orgány činné v trestním řízení postupují podle ustanovení upravujících přípravné řízení trestní, konkrétně fázi prověřování - § 158 až § 159b trestního řádu. Podle názoru Ústavního soudu však o přípravné řízení trestní nejde, ale naopak se jedná o „nepojmenované předprocesní stadium podle § 90 odst. 1 alinea secunda zákona o soudnictví ve věcech mládeže“ (viz usnesení Ústavního soudu ze dne 11. 4. 2013, sp. zn. II. ÚS 1069/46, a usnesení Ústavního soudu ze dne 19. 2. 2014, sp. zn. I. ÚS 273/14). Podle názoru právníků Ligy lidských práv však tento názor Ústavního soudu nemá oporu v právním řádu a neodpovídá ani běžné praxi. I předsoudní stadium ve věcech dětí mladších 15 let je tak podle nich nutné pojímat jako přípravné řízení trestní, konkrétně prověřování.

⁷ Viz Metodický postup střediska PMS ČR v rámci přípravného řízení a řízení před soudem [online]. Probační a mediační služby ČR, 2003 [citováno 20. 8. 2014]. Dostupný z: <https://www.pmscr.cz/download/MEDIACE_metodika_textova_cast_bez_priloh.pdf>.

⁸ Viz, *inter alia*, SOBOTÍK, Š. Činnost Probační a mediační služby ČR v přípravném řízení při řešení trestné činnosti mládeže – naplňování účelu zákona o soudnictví ve věcech mládeže. *Acta Iuridica Olomucensia*. 2013, vol. 8 Supplementum na téma: Deset let od přijetí zákona o soudnictví ve věcech mládeže: bilance a perspektiva. s. 31 – 32.

nebo je dětem uloženo napomenutí.⁹ To však s oporou o tvrzení, že samotné řízení před soudem pro mládež působí dostatečně výchovně na to, aby děti mladší 15 let odradilo od další kriminální kariéry. Hojně je také ukládán dohled probačního úředníka¹⁰, přičemž představitelé Probační a mediační služby poukazují na to, že se tak děje často opakovaně a neúčelně. S opatřeními, poskytujícími větší prostor k náležitě individualizaci řešení protiprávní činnosti dítěte, jaké představují především poměrně široce formulované výchovné povinnosti a výchovná omezení, se pracuje minimálně.

Tento nepružný, konzervativní a velmi formální systém přitom odporuje závazkům, které pro Českou republiku vyplývají z Úmluvy o právech dítěte¹¹, a to především v ní zakotveného práva dítěte na zohlednění jeho nejlepšího zájmu v každé záležitosti, která se jej dotýká.¹² Výbor OSN pro práva dítěte zdůraznil, že aby byl systém soudnictví ve věcech mládeže shledán jakou souladný s Úmluvou o právech dítěte, musí mj. podporovat užití alternativních opatření a postupů, včetně mimosoudního řešení věci a využití restorativních technik.¹³

Český systém soudnictví ve věcech dětí mladších 15 let v současnosti tyto požadavky nespĺňuje, naopak je v mnoha ohledech založen na zásadách, které jsou vůči nim zcela protichůdné. Cílem této analýzy je nejen představit jednotlivé restorativní techniky a jejich význam, ale rovněž přinést příklady dobré praxe z vybraných zemí. Důraz je kladen rovněž na historický vývoj jednotlivých systémů soudnictví ve věcech

⁹⁾ Podle statistického přehledu soudních agend za rok 2013 bylo upuštěno od uložení opatření ve 414 případech, napomenutí bylo dítěti uloženo ve 445 případech. Jednalo se o dva nejčastější postupy/ opatření. Více viz Statistický přehled soudních agend za rok 2013. Druhá část [online]. Ministerstvo spravedlnosti ČR, 2014 [citováno 20. 8. 2014].

Dostupný z: <<http://cslav.justice.cz/InfoData/statisticke-rocenky.html>>.

¹⁰⁾ V roce 2013 byl dohled probačního úředníka uložen v 232 případech. Co do počtu se jednalo o třetí nejčastěji ukládané opatření podle hlavy III. ZSM (po napomenutí s výstrahou a upuštěním od uložení opatření. Více viz *ibid.*

¹¹⁾ Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 104/1991 Sb., o sjednání Úmluvy o právech dítěte.

¹²⁾ Čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte.

¹³⁾ Všeobecné vyjádření Výboru OSN pro práva dítěte č. 10 - Práva dětí v systému soudnictví ve věcech mládeže (*Children's rights in juvenile justice*), přijaté 25. dubna 2014, odst. 3. Všeobecné vyjádření je dostupné z:

<http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolNo=CRC%2fC%2fGC%2f10&Lang=en>.

mládeže. Hledání vhodného přístupu k řešení protiprávní činnosti mládeže, který by co neúčinněji zajišťoval nejlepší zájem dítěte a současně dostatečně chránil i společnost, je nikdy nekončící proces, kterým prochází všechny země. Je tedy dobré využít i zprostředkované zkušenosti a vyhnout se řešením, která se již ukázala jako neúčinná, ale naopak založit jakékoli úvahy o změně současného systému na postupech a opatřeních, která se již jinde osvědčila.

Věříme, že tato analýza může být v diskuzi o podobě českého systému soudnictví ve věcech dětí mladších 15 let a jeho případné reformě cennou inspirací.

Současně věříme, že závěry a doporučení vyplývající z analýzy nacházejí svůj přesah i ve vztahu k mladistvým. Ostatně téměř všechny restorativní přístupy, které jsou v této analýze popsány, se v daných státech uplatňují právě ve vztahu k trestně odpovědným mladistvým. Ve vztahu k mladistvým sice ZSM nevytváří takové zákonné překážky pro uplatnění restorativních technik, jako v případě dětí mladších 15 let, výslovně však tyto techniky a pravidla pro jejich uplatnění nezakotvuje. Ani u trestně odpovědných mladistvých tedy zatím nelze hovořit o jejich systematickém uplatňování.¹⁴ V praxi se však už postupně objevují snahy tyto techniky aplikovat.¹⁵ Věříme, že tato analýza může podpořit další rozšíření jejich praktického využití a přispět k jejich výslovnému zakotvení do české legislativy, a to plně v souladu s účelem ZSM.¹⁶

Za připomínky a komentáře děkujeme našim kolegům Báře Rittichové, Šárce Duškové a Maroši Matiaškoví a dobrovolničce Alžbětě Kundratové. Všechny chyby a nedostatky jdou na vrub autorů práce, kteří ocení jakoukoliv kritiku. Připomínky lze zasílat na adresu editorky analýzy: ahofschneiderova@llp.cz.

V Brně dne 20. 8. 2014,
Anna Hofschneiderová, právnička Ligy lidských práv

¹⁴) K restorativnosti ZSM viz MASOPUST ŠACHOVÁ, P. Restorativnost zákona o soudnictví ve věcech mládeže. *Acta Iuridica Olomucensia*. 2013, vol. 8 Supplementum na téma: Deset let od přijetí zákona o soudnictví ve věcech mládeže: bilance a perspektiva. s. 47 - 60.

¹⁵) Zmínit lze např. realizaci projektu Probační a mediační služby Na správnou cestu!, v jehož rámci mají být ve čtyřech soudních okresech pilotně zaváděny rodinné skupinové konference. Více o projektu viz Na správnou cestu! [online]. Probační a mediační služba ČR, datum neuvedeno [citováno 20. 8. 2014]. Dostupné z: <<https://www.pmscr.cz/na-spravnou-cestu/>>.

¹⁶) Viz § 1 odst. 2 ZSM.

I.

úvod do restorativní justice

I.1 restorativní justice a její počátky

Restorativní justice jako nový pohled nazírání na trestnou činnost a na hledání způsobů, jak se vypořádat s příčinami a následky trestného jednání, se formoval nejdříve v praxi, a to od počátku 70. let 20. století. V zemích angloamerické právní kultury čerpaly první restorativní pokusy z kulturního a duchovního dědictví původních národů. Ve Spojených státech amerických se tak zdrojem inspirace staly smířčí kruhy Navahů, v Kanadě rozhodčí kruhy původních obyvatel ze severu země. Na Novém Zélandu se pak programy tzv. skupinových rodinných konferencí učily z tradic maorských obyvatel.¹⁷

Jedna z prvních snah o zapojení přímého jednání mezi obětí a pachatelem s cílem nahradit způsobenou škodu se datuje do roku 1974. Ve městě Elmira kanadského státu Ontario dva mladí muži ve věku 18 a 19 let pod vlivem alkoholu poškodili domy a auta více než dvaceti lidí. Probační úředník, Mark Yantzi, který měl případ na starosti a připravoval zprávu pro soudce, se domníval, že trest odnětí svobody či uložení dohledu nebude mít na chování těchto mladých pachatelů ten správný vliv. Po úvahách, které vedl s dobrovolníkem mennonitské církve, došel k závěru, že pokud může mít něco pozitivní vliv na pachatele a přínos pro oběti, tak je to setkání těchto osob, kde si pachatelé vyslechnou příběhy obětí, budou se moci omluvit a nahradí způsobenou škodu. Soudce, který o věci rozhodoval, návrhu zprvu nebyl nakloněn. K překvapení ostatních však nakonec soudce do rozhodnutí ve věci zařadil povinnost pachatelů k navrženému setkání. Jelikož tento způsob řešení v dané konkrétní věci zaznamenal úspěch, soudce posléze v obdobných případech podobná setkání nařizoval dále.¹⁸ Z kanadské zkušenosti se v roce 1977 inspiroval americký projekt, jenž byl realizován ve městě Elkhart v Indianě.¹⁹ Takovéto drobné a ojedinělé vlašťovky stály na samém počátku formování restorativního hnutí.

Na akademicko-teoretickém poli se objevují nejranější příspěvky přibližně o deset let později. Zcela zásadním dílem je v tomto směru kniha *Changing lenses* autora

¹⁷⁾ ZEHR, H. *Úvod do restorativní justice*. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici, 2003. s. 41.

¹⁸⁾ VAN NESS, D. W., HEETDECKERTS STRONG, K. *Restoring Justice: An Introduction to Restorative Justice*. 4. vydání. New Providence, New Jersey: Matthew Bender & Company Inc, 2010. s. 26.

¹⁹⁾ ZEHR, H. *Changing lenses: A new focus on crime and justice*. Scottsdale: Herald Press, 2005. s. 158-159.

Howarda Zehra, jež poprvé vyšla v roce 1990.²⁰ Tato publikace vytyčila základní dichotomickou charakteristiku restorativního vs. retributivního systému trestního práva. Jejím hlavním motivem se stala snaha o změnu úhlu pohledu, kterým jsou klasické trestněprávní systémy nazírány. Dle Zehra retributivní justice nahlíží na trestný čin primárně jako na narušení zájmu státu, který je definován trestněprávními pravidly a konceptem viny. Podstatou dosažení spravedlnosti retributivního systému je určení viny a uložení trestu jako výsledek souboje mezi pachatelem a státem, jenž je ovládán svými systematicky určenými pravidly.

Naproti tomu restorativní optika se soustředí na nazírání trestného činu jako narušení mezilidských vztahů. Z toho vznikají závazky a povinnost napravit, co bylo trestným činem způsobeno. V restorativním pojetí znamená nacházení spravedlnosti zapojení oběti, pachatele a komunity do společného hledání řešení, jak odstranit škodu, usmířit se a zajistit, že do budoucna se trestné jednání nebude opakovat.²¹ Jak bude uvedeno níže, restorativní justice se v současné době odklání od takto dogmaticky vyhraněného nazírání trestních systémů. Ve svých počátcích však bylo výrazné vyhranění se proti stávajícím systémům trestního práva jako systémů retributivních velmi příznačné.

Zehr, který je považován za duchovního zakladatele restorativního konceptu, je též členem mennonitské církve. Právě mennonitská církev byla jedním z prvních aktérů na poli restorativní justice v USA. Jak bude uvedeno níže, její programy „usmíření mezi obětí a pachatelem“ se staly později jedním ze základních restorativních programů ve formě mediace.

V podstatě nezávisle na vývoji severoamerického kontinentu dochází i k formování prvních restorativních přístupů na území Nového Zélandu a Austrálie. První pokusy v novozélandské praxi našly svůj odraz v legislativní úpravě v roce 1989, kdy byl přijat zákon o dětech, mladistvých a jejich rodinách (*Children, Young Persons and Their Families Act*²²), který do svého centra postavil rodinné skupinové konference. Mladiství tak od této doby, mimo případy závažné trestné činnosti, procházejí místo klasického soudního řízení programem, jehož hlavním účelem je zapojit a posílit roli rodiny

²⁰ ZEHR, H. *Changing lenses: A new focus on crime and justice*. Scottsdale: Herald Press, 2005. 271 s.

²¹ Ibid., s. 181.

²² Text zákona je dostupný z: <<http://gpacts.knowledge-basket.co.nz/gpacts/public/text/1989/an/024.html>>.

v procesu řešení následků trestné činnosti a vést mladistvé k přijetí odpovědnosti za své činy. Tento program měl na počátku svého vzniku částečně odlišná hodnotová východiska než restorativní justice, jelikož primárně není orientován na pomoc obětem trestných činů, byť s účastí obětí trestných činů v programu počítá.

K propojování restorativních myšlenek a trestního řízení dochází na Novém Zélandu od 90. let 20. století postupně.²³ Příkladem může být *Sentencing Act*²⁴ z roku 2002, který upravuje pravidla pro rozhodování v trestních věcech dospělých. Tento zákon ve svém čl. 7 již mezi své hlavní zásady řadí snahu vést pachatele k odpovědnosti, a to jak ve vztahu k oběti, tak komunitě, k uvědomění si vzniklých škod a též k zaopatření potřeb oběti a k zajištění náhrady vzniklé škody. Dále *Sentencing Act* zavádí povinnost zohlednit při rozhodování vždy i výsledky dohod přijatých mezi účastníky v rámci restorativních procesů.²⁵ Jak situaci popisuje novozélandský soudce McElrea, rodinné skupinové konference vznikly původně mimo rámec restorativního konceptu, nicméně postupně, jak docházelo i k prvním teoretickým zpracováním problematiky, se myšlenky rychle šířily a nacházely tak místo nejen v praxi, ale posléze i v právní úpravě.²⁶

Obdobná situace proběhla v Austrálii, kde policejní úředník, Terry O'Connell, inspirován novozélandskými rodinnými skupinovými konferencemi adaptoval tento typ konferencí na zdejší podmínky. Jelikož byly první pokusy realizovány ve městě Wagga Wagga, dostal tento model, pro který je specifické, že facilitátorem je zástupce policie, jméno podle místa svého vzniku, tj. model Wagga Wagga. V roce 1989 vydává australský autor John Braithwaite později ceněnou²⁷ publikaci *Crime, shame and reintegration*²⁸, která do hloubky pracuje s konceptem viny a možnostmi reintegrativního

²³) McELREA, F. W. M. *Restorative Justice – A New Zealand Perspective*. In CORNWELL, D. J. *Criminal Punishment and Restorative Justice: Past, Present and Future*. Winchester: Waterside Press, 2006. s. 119.

²⁴) Text zákona je dostupný z: <<http://www.legislation.govt.nz/act/public/2002/0009/latest/DLM135342.html>>.

²⁵) Čl. 8 písm. j) SA v návaznosti též na čl. 9 odst. 2 písm. f) SA a čl. 10 SA.

²⁶) McELREA, F. W. M. *Restorative Justice – A New Zealand Perspective*. In CORNWELL, D. J. *Criminal Punishment and Restorative Justice: Past, Present and Future*. Winchester: Waterside Press, 2006. s. 119 - 120.

²⁷) V roce 2006 získává Braithwaite Stockholmskou kriminologickou cenu za přínos na poli boje proti recidivě, přičemž právě základní teze Braithwaitova konceptu jsou formulovány v *Crime, shame and reintegration*. Více viz: <<http://www.su.se/english/about/prizes-awards/the-stockholm-prize-in-criminology/prize-winners/prize-winners-2006-1.95256>>.

²⁸) BRAITHWAITE, J. *Crime, shame and reintegration*. New York: Cambridge University Press, 1989. 226 s.

potenciálu morálního odsouzení pachatelova jednání. Podstatou je, že dojde právě jen k odsouzení jednání pachatele, ale ne jeho osoby. Spojení Braithwaitových teoretických východisek a prvních praktických zkušeností s konferencemi Wagga Wagga vyslalo i Austrálii na cestu směrem k restorativní budoucnosti.²⁹

V Evropě pak též nezávisle na rozvoji mediačních technik na severoamerickém kontinentu vznikají první mediační projekty od 70./80. let 20. století. Za jednoho z hlavních představitelů mediačních programů v Evropě je třeba považovat Skandinávii.³⁰ Zde se mediace představily zejména jako odpověď na teorii „ukradených konfliktů“ norského kriminologa Nilse Christieho, jež byla prvně formulována ve slavné stati *Conflict as Property*.³¹ Základem Christieho teorie se stala myšlenka, že konflikt, který vzniká v důsledku trestného činu mezi pachatelem a obětí, byl těmto jedincům profesionalizovaným aparátem orgánů činných v trestním řízení „ukraden“. Christie tvrdí, že právě oběť a pachatel, primární účastníci trestněprávního „sporu“, mají přednost v hledání řešení vzniklé situace.

1.2 pronikání restorativní justice na pole mezinárodní

Teprve poté se restorativní justici dostává pozornost na úrovni dalších národních legislativ a mezinárodně-smluvních dokumentů.³² Co se celoevropského kontextu týče, tak nejranější aktivity pocházejí z iniciativy Rady Evropy. První zmínky a výzvy k užití mediace v trestních věcech se objevují již v Doporučení Rady Evropy z roku 1987³³,

²⁹⁾ VAN NESS, D. W., HEETDECKERTS STRONG, K. *Restoring Justice: An Introduction to Restorative Justice*. 4. vydání. New Providence, New Jersey: Matthew Bender & Company Inc, 2010. s. 25.

³⁰⁾ *Ibid.*, s. 27.

³¹⁾ CHRISTIE, N. *Conflict as Property*. In JOHNSTONE, G. (ed.). *A Restorative Justice Reader: Text, sources, context*. Cullompton: Willan Publishing, 2003. s. 57 – 68.

³²⁾ Chronologický přehled vývoje např.:

MCCOLD, P. *The recent history of restorative justice: Mediation, circles, and conferencing*. In SULLIVAN, D., TIFFT, L. *Handbook of Restorative Justice*. Londýn - New York: Routledge, 2006. s. 35 - 41.

VAN NESS, D. W., HEETDECKERTS STRONG, K. *Restoring Justice: An Introduction to Restorative Justice*. 4. vydání. New Providence, New Jersey: Matthew Bender & Company Inc, 2010. s. 33 – 38.

³³⁾ Doporučení Výboru ministrů Rady Evropy č. R (87) 21 o pomoci obětem trestných činů a o prevenci viktimizace ze dne 17. září 1987.

kteř v rámci tvorby systému pomoci obětem trestných činů hovoří o podpoře prvních mediačních pilotních programů a jejich následné evaluaci. Následuje pak Doporučení Rady Evropy z roku 1999³⁴, které se již plně věnuje jen propagaci mediace v trestních věcech a podrobném rozpracování požadavků při zavádění těchto programů do praxe jednotlivých států. Trend podpory užití mediace pokračuje i v následujících letech zejména Doporučením Rady Evropy z roku 2006³⁵, které konstatuje přínos mediace a vyzývá státy, aby přijaly podrobná pravidla mediačních procesů, která budou pamatovat zejména na zájmy obětí.³⁶ Evropská Unie se k významu mediace v trestním řízení dopracovává až později, když v roce 2001 v Rámcovém rozhodnutí Rady³⁷ zavazuje členské státy k zavádění mediace do trestního řízení s tím, že výsledky mediačních dohod mají být vždy v rozhodování o věci v trestním procesu zohledněny.³⁸

Přibližně ve stejné době se restorativní justice objevuje jako téma i na poli mezinárodním. Poprvé se dostala restorativní justice do oficiální pozornosti OSN v roce 2000 v rámci 10. Kongresu OSN ve Vídni, kde byl koncept restorativní justice diskutován v rámci čtvrtého tematického okruhu *Pachatelé a oběti: zodpovědnost a nestrannost v justičním procesu*. O dva roky později je pak Hospodářskou a sociální radou přijat zlomový dokument: Rezoluce o základních principech pro uplatňování programů restorativní justice v trestních věcech³⁹, který vyzývá jednotlivé členské státy k zapojení restorativních technik a programů do jejich národních trestněprávních politik. Restorativní programy by dle této výzvy měly být dostupné ve všech fázích trestního řízení a měly by mít svá jasná pravidla a standardy. Mezi základní zásady zavádění restorativních programů do trestního procesu jsou řazeny i kvalifikační požadavky na facilitátory.

³⁴) Doporučení Výboru ministrů Rady Evropy č. R (99) 19 o mediaci v trestních věcech ze dne 15. září 1999.

³⁵) Doporučení Výboru ministrů Rady Evropy č. Rec (2006) 8 o pomoci obětem trestných činů ze dne 14. června 2006.

³⁶) *Ibid.*, čl. 13.

³⁷) Rámcové rozhodnutí Rady ze dne 15. března 2001 o postavení obětí v trestním řízení, č. 2001/220/SVV.

³⁸) *Ibid.*, bod 7 úvodních ustanovení, čl. 1 písm. e) a čl. 10.

³⁹) Rezoluce Hospodářské a sociální rady OSN č. 2002/12: Základní zásady použití restorativních programů v trestních věcech, ze dne 24. 7. 2002.

Tyto snahy pak v gesci Úřadu OSN pro drogy a kriminalitu (UNODOC) vyústily k vypracování dvou zásadních publikací. Tou první je *Handbook on Restorative Justice Programmes* z roku 2006⁴⁰, na jehož tvorbě se podíleli hlavní představitelé a propa-
gátoři restorativní justice.⁴¹ Tato studie přináší na mezinárodní pole první definice restorativní justice, obsahuje též informace o praxích a programech jednotlivých států a nabízí doporučení a vytyčuje cíle a mantinely, v jakých by restorativní programy měly být realizovány.

O rok později pak následuje druhá podstatná publikace, kterou je *Handbook of Basic Principles and Promising Practices on Alternatives to Imprisonment*⁴². Tento dokument reflektuje restorativní východisko o upřednostnění ostatních forem postihu pachatele trestného činu před nepodmíněným trestem odnětí svobody. Studie zkoumá a přináší přehled jednotlivých institutů a modelů alternativ k uvěznění a nabízí tak státům nové cesty a pohledy, jak řešit problematiku potrestání pachatele. Snahy o uznání významu restorativní justice na poli mezinárodní pozornosti se zúročily i v rámci 12. Kongresu konaného v Salvadoru, Brazílii⁴³. Restorativní justice zde byla diskutována zejména v rámci soudnictví ve věcech mládeže a oblasti alternativ k uvěznění.

Restorativní justici je možno na jejím začátku charakterizovat jako jakési hnutí zdola. Její prvopočátky jsou roztržštěny na osamělé pokusy změnit jak praxi, tak hodnotové nastavení trestních systému jednotlivých států. Navíc tyto snahy reflektují místní zvyklosti, tradice, odlišnosti právních systémů atd., a tak mají postupně vyvíjející se typy restorativních programů různé podoby. Těmto snahám se postupně dostává

⁴⁰) UNODOC. *Handbook on Restorative Justice Programmes*. New York: OSN, 2006. Dostupné z: <https://www.unodc.org/pdf/criminal_justice/06-56290_Ebook.pdf>.

⁴¹) Např. Daniel Van Ness, Martin Wright, Paul McCold, Christa Pelikan a další. Česká republika měla mezi touto úzkou skupinou taktéž své zastoupení, a to Pavlem Šternem, tehdejšími ředitelem Probační a mediační služby ČR.

⁴²) UNODOC. *Handbook of Basic Principles and Promising Practices on Alternatives to Imprisonment*. New York, OSN, 2007. Dostupné z: <http://www.unodc.org/pdf/criminal_justice/Handbook_of_Basic_Principles_and_Promising_Practices_on_Alternatives_to_Imprisonment.pdf>.

⁴³) 12. kongres OSN o prevenci kriminality a trestním soudnictví – Komplexní strategie vůči globálnímu výzvam: systémy prevence kriminality a trestního soudnictví a jejich rozvoj v měnícím se světě, upořádaný ve dnech 12. až 19. dubna 2010 v Salvadoru, Brazílii. Dokumenty z kongresu jsou dostupné z: <https://www.unodc.org/pdf/criminal_justice/06-56290_Ebook.pdf>.

pozornosti na mezinárodní úrovni. Mezinárodní vliv pak následně působí na národní legislativu a posléze proniká do praxí jednotlivých států. V některých státech tak může mít pronikání restorativních myšlenek do praxe opačný směr, tj. shora.

Zajímavým příkladem je v tomto směru Česká republika. Hlavním propagátorem restorativních myšlenek se zde stala Probační a mediační služba zřízená zákonem z roku 2000⁴⁴. V tuto chvíli je Probační a mediační služba jediným poskytovatelem restorativních programů v České republice. Z restorativních programů nabízí Probační a mediační služba zejména zprostředkování mediace.⁴⁵ Žádný zákon však nesvěřoval mediaci výhradně jen do rukou Probační a mediační služby, taktéž žádná zákonná úprava nebránila, aby se v České republice například v rámci neziskového sektoru rozvíjely i další restorativní programy. Tento stav změnil až v minulém roce přijatý zákon o obětech trestných činů⁴⁶, který jako jednu ze dvou uzákoněných forem pomoci zavedl do trestněprávní úpravy tzv. restorativní programy přímo.⁴⁷ Zavedený institut není zákonem definován. Je v tuto chvíli na jednotlivých subjektech státního i nestátního sektoru, jak se této možnosti chopí a zda-li ji využijí a přivedou k životu a reálnému naplnění. Podmínky jsou tak z legislativního hlediska velmi pozitivně nastaveny, chybí však prozatím jejich realizace.

I.3 hledání definice

Restorativní koncept se tvořil postupně, často reagoval na lokální potřeby a měl tudíž tendenci k jisté otevřenosti. Teoretické úvahy a přístupy, reagující na různé zkušenosti z praxe, se i v rámci restorativního proudu liší. Již od počátku tvorby prvních teoretických úvah probíhá odborná debata dotýkající se široké škály otázek, na které do dnešní doby nebyla nalezena jednotná odpověď. Vedle diskuzí, jakým způsobem

⁴⁴) Zákon č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě a o změně zákona č. 2/1969 Sb., o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy České republiky, ve znění pozdějších předpisů, zákona č. 65/1965 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů, a zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí (zákon o Probační a mediační službě).

⁴⁵) Blíže k činnosti Probační a mediační služby na <<https://www.pmscr.cz>>.

⁴⁶) Zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (zákon o obětech trestných činů).

⁴⁷) *Ibid.*, § 38 odst. 1 písm. b).

a v jakém rozsahu by měl být koncept restorativní justice zapojen do trestního procesu, jaké programy jsou či nejsou restorativní a jak jejich restorativnost měřit, nepanovala a stále nepanuje ani shoda v tom, jak samotnou restorativní justici definovat.

Zehr, který jako jeden z prvních formulovat teoretické základy k definici, mluví o tom, že podstatná je pro celý restorativní koncept změna úhlu pohledu, jakým trestnou činnost nahlížíme. Dle Zehra je třeba vycházet při řešení následků trestné činnosti z jiných premis, kterými jsou následující:

- trestný čin narušením lidské integrity a mezilidských vztahů,
- trestný čin vytváří povinnosti a závazky a
- hlavním závazkem je dát věci do pořádku⁴⁸

Hledání definice restorativní justice a měřítko, které přístupy a programy jsou či nejsou restorativní ilustrují následující polemiky. Zjednodušeně je možno říci, že diskuze se odvíjí mezi dvěma názorovými tábory. Ten první, tzv. puristé, vychází z definice restorativní justice, kterou předkládá britský kriminolog Tony Marshall: „*restorativní justice je proces, v rámci něhož se strany, jichž se trestný čin dotýká, sejdou dohromady za tím účelem, aby společně jednaly o následcích trestného činu a o tom, jak tyto následky vyřešit do budoucna*“.⁴⁹ Tento model za svůj základ považuje využití restorativních programů, jejichž stěžejním prvkem a funkčním předpokladem je dobrovolnost účasti, tj. je odmítán jakýkoliv prvek donucení ze strany státu, resp. trestního systému.⁵⁰

Druhému táboru, tzv. maximalistům, tato definice nevyhovuje z důvodu přílišné obecnosti na straně jedné a úzkého pojetí na té druhé. Obecnost definice je shledávána v tom, že neodkazuje na náhradu vzniklých škod a tak nezaručuje, že samotný proces bude tímto směrem orientován. Na druhou stranu je definice příliš úzká v tom ohledu, že omezuje restorativní justici pouze na programy, kde mají jednotliví účastníci možnost sejít se ke společnému hledání řešení. To pak vylučuje ty případy, kdy taková setkání nejsou možná nebo nejsou vhodná. Maximalisté se proto orientují spíše na vý-

⁴⁸) ZEHR, H. *Úvod do restorativní justice*. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici, 2003. s. 14.

⁴⁹) ZERNOVA, M., WRIGHT, M. *Alternative vision of restorative justice*. In JOHNSTONE, G., VAN NESS, D. W. (eds.). *Handbook of Restorative Justice*. Cullompton, : Willan Publishing, 2007. s. 92.

⁵⁰) *Ibid.*, s. 92, 94-95, 97. Viz též WILLEMSSENS, J. *Restorative justice: a discussion of punishment*. In WALGRAVE, L. (ed.). *Repositioning Restorative Justice*. Cullompton: Willan Publishing, 2003. s. 29.

sledek řízení (programu) a na hodnoty, které z konceptu restorativní justice vycházejí⁵¹, přičemž však z definičního rámce nevylučují prvky donucení. Maximalisté za definici předkládají: „restorativní justici je každá snaha, která je primárně orientovaná na nalézání spravedlnosti náhradou škod vzniklých trestným činem“.⁵²

Řada autorů však namítá⁵³, že restorativní justice by neměla nazírána v těchto extrémních pólech, ale je vhodnější měřit jednotlivé techniky a přístupy spíše mírou restorativnosti. Dignam a Marsh⁵⁴, stejně tak jako Zehr⁵⁵ či Van Ness⁵⁶ mluví o **restorativním kontinuu**. Každý z těchto autorů pak předkládá vlastní systém, jak restorativnost kontinua měřit a tak zkoumat jestli se systém restorativním hodnotám a cílům přibližuje nebo vzdaluje.

Van Ness například skupinu restorativních hodnot dělí do dvou skupin. Prvá se obsahově váže k procesu, ta druhá k výsledku procesu. Tímto vlastně Van Ness překlenuje i most mezi puristicko-maximalistickým hledáním definice. Každá restorativní hodnota ve skupině má svůj vlastní „nerestorativní“ protipól, přičemž podle toho, jestli je zkoumaný program/technika restorativní či ne, se určí podle míry přiblížení se restorativní hodnotě či naopak jejímu protipólu. Pro určení míry restorativnosti užívá Van Ness tři stupňů: minimálně/mírně/plně restorativní.

Pro měření restorativnosti procesu dvojicemi jsou:

- Inkluze – exkluze

⁵¹ ZERNOVA, M., WRIGHT, M. *Alternative vision of restorative justice*. In JOHNSTONE, G., VAN NESS, D. W. (eds.). *Handbook of Restorative Justice*. Cullopnton,: Willan Publishing, 2007. s. 92.

⁵² Ibid., s. 93. Viz též BAZEMORE, G., WALGRAVE, L. *Restorative Juvenile Justice: In Search of Fundamentals and an Outline for Systematic Reform*. In BAZEMORE, G., WALGRAVE, L. (eds.). *Restorative Juvenile Justice: Repairing the Harm of Youth Crime*. Monsey, NY: Criminal Justice Press, 1999. s. 48.

⁵³ ZERNOVA, M., WRIGHT, M. *Alternative vision of restorative justice*. In JOHNSTONE, G., VAN NESS, D. W. (eds.). *Handbook of Restorative Justice*. Cullopnton,: Willan Publishing, 2007. s. 96.

⁵⁴ DIGNAM, J., MARSH, P. *Restorative Justice and Family Group Conferences in England*. In MORRIS, A., MAXWELL, G. (eds.). *Restorative Justice for Juveniles: Conferencing, Mediation & Circles*. Portland: Hart Publishing, 2009. s. 85.

⁵⁵ ZEHR, H. *Úvod do restorativní justice*. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici, 2003. s. 37.

⁵⁶ VAN NESS, D. V. *Creating restorative systems*. In WALGRAVE, L. (ed.). *Restorative Justice and the Law*. Devon: Willan Publishing, 2002. s. 132.

- Vyváženost zájmů – jeden zájem
- Dobrovolnost – donucení
- Orientace na vyřešení problému – represe⁵⁷

Pro měření restorativnosti výsledku dvojicemi jsou:

- Setkání – separace
- Kompenzace – újma
- Reintegrace – ostrakizace
- Celá pravda – legální konstrukce pravdy⁵⁸

K tomu, jak koncept restorativní justice uchopit, uvádí Zehr, že „*restorativní justice není mapou, ale kompasem*“.⁵⁹ Dle Zehra mají zůstat na zřeteli zejména následující otázky, přičemž jejich zodpovězení nás dovede blíže k odpovědi, který z programů/technik zásadám restorativní justice vyhovuje a který ne.

- Reaguje model na újmu, potřeby a příčiny?
- Zaměřuje se patřičně na poškozeného?
- Jsou pachatelé vedeni k zodpovědnosti?
- Jsou do procesu zahrnuti relevantní účastníci?
- Jsou vytvořeny podmínky pro uskutečnění dialogu a participativního rozhodnutí?
- Jedná se o model respektující všechny účastníky a strany?⁶⁰

⁵⁷⁾ *Ibid.*, s. 136.

⁵⁸⁾ *Ibid.*, s. 137.

⁵⁹⁾ ZEHR, H. *Úvod do restorativní justice*. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici, 2003. s. 8.

⁶⁰⁾ *Ibid.*, s. 37.

Těchto šest základních otázek napomáhá tedy určit, v jakém bodě restorativního kontinua se daný program/technika nachází. Obdobně jako Van Ness předpokládá Zehr vícestupňovou škálu restorativnosti, a to od plně restorativního k převážně restorativnímu, částečně restorativnímu, s potenciálem být restorativní, až po pseudo-restorativní či ty programy, které nejsou restorativní vůbec.⁶¹

I.4 restorativní cesty do budoucna

Výše uvedené úvahy necht' jsou tedy příkladem stále živé diskuze a vývoje. Jak bylo uvedeno vše, ve svých počátcích se restorativní justice snažila oproti stávajícím systémům trestního práva jednotlivých států výrazně vymezit, přičemž se v tomto počítání pohybovala pouze uvnitř dichotomie „retributivní - restorativní.“⁶² Restorativní justice té retributivní vyčítala, že trestný čin je primárně porušením práva a prohřeškem proti státu, přičemž porušením zákona vzniká vina. Dosažení „retributivní spravedlnosti“ je docilováno uznáním viny pachatele a jemu uloženého trestu. Za hlavní cíl je tomuto přístupu přisuzováno potrestání pachatele. Restorativní justice k tomuto namítala, že primární důraz má být kladen na potřeby oběti a na odpovědnost pachatele. Trestný čin je nahlížen jako útok proti osobě a vzájemným vztahům. Porušení norem se nekoncentruje na konstatování viny, ale na odpovědnost za trestným činem vzniklé závazky a povinnosti. Spravedlnost je v restorativním pojetí nalézána v rámci procesu, kterého se v ideálním případě účastní jak oběť, tak pachatel a další zástupci dotčené komunity.⁶³

V posledních letech však lze u propagátorů restorativních myšlenek pozorovat v tomto směru názorový posun. Sám Zehr říká, že se svým prvotním náhledům klasického pojetí trestní justice vzdálil v tom směru, že restorativní justice nemusí vždy znamenat protipól justice odplatné, tj. retributivní.⁶⁴ Oba přístupy mají některé elementy společné. Mezi takovéto názorová protnutí lze řadit nazírání trestného činu jako narušení rovnováhy ve společnosti, kdy oběť ti měla „něco dostat zpět“ a pachatel

⁶¹) *Ibid.*, s. 37.

⁶²) ZEHR, H. *Changing lenses: A new focus on crime and justice*. Scottsdale: Herald Press, 2005. s. 63 – 82.

⁶³) ZEHR, H. *Úvod do restorativní justice*. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici, 2003. s. 15.

⁶⁴) *Ibid.*, s. 10.

by měl „něco dát“, reakce na spáchání trestného činu by měly být přiměřené trestnému jednání. Retributivní a restorativní přístupy se však liší ve způsobu, jakým chtějí uvedeného dosáhnout. Klasické trestněprávní systému se spíše koncentrují na nápravu situace omezením/újmou pachateli, naproti tomu restorativní přístupy preferují odčinění újmy na straně oběti a aktivní podporou pachatele k převzetí odpovědnosti za své jednání.⁶⁵

Podle Aertsena a Beyens jde v tuto chvíli o to, aby základní restorativní hodnoty a zásady, mezi které řadí možnost přímého setkání stran, navázání komunikace mezi obětí a pachatelem, uzavření dohody mezi primárními účastníky věci, omluvu pachatele, náhrada újmy oběti, změna v chování pachatele, respekt vůči všem zúčastněným na věci, podpora a pomoc všem účastníkům, kteří ji potřebují a důraz kladený na inkluzi účastníku do procesu, nebyly nahlíženy jako opačné póly nastavení klasického trestního systému, ale jako hodnoty, které můžou stávajícímu systému nabídnou cestu, na které syntézou jednotlivých hodnot můžeme vytvořit nový kvalitnější trestněprávní systém.⁶⁶

1.5 základní typy restorativních programů

Již bylo zmíněno, že pro restorativní hnutí není charakteristický koordinovaný vývoj, ale naopak živelný rozvoj jednotlivých praktik v různých částech světa. Jen v Severní Americe čítal již v polovině 90. let 20. století počet restorativních programů přibližně 300 a se stejným počtem programů se lze setkat v Anglii a Walesu.⁶⁷ Za základní typy programů však můžeme považovat tři, a to mediaci, konferenci a kruhy. Tyto formy sice mají v jednotlivých částech světa svá specifika, nicméně základní

⁶⁵) *Ibid.*, s. 40.

⁶⁶) AERTSEN, I., BEYENS, K. *Restorative Justice and the Morality of Law: a Reply to Brochu*. In LEAS, E., FOUQUÉ, R., PETERS, T. (eds.). *Punishment, Restorative Justice and the Morality of Law*. Antwerp – Oxford: Intersentia, 2005. s. 106 - 107.

⁶⁷) HOYLE, C., ZEDNER, L. *Victims, victimization, and criminal Justice*. In MAGUIRE, M., MORGAN, R., REINER, R. (eds.). *The Oxford Handbook of Criminology*. Oxford: Oxford University Press, 2007. s. 483.

struktura a forma se drží těchto hlavních modelů, přičemž dochází i k ovlivňování mezi těmito modely navzájem.⁶⁸

I.5.1. Mediacce

Podstatou mediace je ve vedení **dialogu mezi obětí a pachatelem za pomoci třetí strany** – mediátora. Předmět dialogu představují následky trestného činu, potřebná výměna informací a vytvoření dohody, která bude reflektovat oběti způsobenou újmu a její náhradu. Dohodu doprovází i plán kontroly převzatých závazků.⁶⁹ Ve svých počátcích se mediace tedy účastnily jen tři osoby: oběť, pachatel a mediátor, v případě nezletilých navíc rodiče. S postupným vývojem se však u některých mediačních programů okruh účastníků rozšiřuje. Jde jednak o rostoucí význam a důraz kladený na zapojení komunity do řešení dané situace. Taktéž se ujímá myšlenka podporujících/doprovázejících osob jednotlivých účastníků.⁷⁰ Tímto trendem zvyšujícího se počtu osob se klasická mediace přibližuje ostatním restorativním programům, tj. konferenci a kruhům, přičemž někdy se rozdíl zcela stírají.

Hlavní rozvoj mediační formy restorativních programů můžeme sledovat v Severní Americe a Evropě. V Severní Americe je možno setkat se s více zdroji mediačního vývoje. Vedle komunitní mediace, která se soustředila kolem *Institute for Mediation and Conflict Resolution*⁷¹ se sídlem v New Yorku a orientovala se primárně na konflikty v mezilidských vztazích a určité komunitě se zaměřením na otázky projevů rasismu⁷², vznikaly pod křídly Mennonitské církve tzv. programy usmíření mezi obětí a pachatelem. Charakteristické pro tyto programy původně byla právě orientace na odpuštění obětí pachateli a na jejich vzájemné usmíření. Od takového příliš optimistického cíle bylo později upuštěno a změny v tomto důsledku doznal i název programu. Změna

⁶⁸) McCOLD, P. *Primary Restorative Justice Practices*. In MORRIS, A., MAXWELL, G. (eds.). *Restorative Justice for Juveniles – Conferencing, Mediation, Circles*. Portland: Hart Publishing, 2001. s. 41.

⁶⁹) *Ibid.*, s. 41.

⁷⁰) UMBREIT, M., ARMOUR, M. P. *Restorative Justice Dialogue: An Essential Guide for Research and Practice*. New York: Springer Publishing Company, 2010. s. 112.

⁷¹) Blíže o činnosti této organizace na <www.imcr.org>.

⁷²) McCOLD, P. *The recent history of restorative justice – Mediation, circles, and conferencing*. In SULLIVAN, D., TIFFT, L (eds). *Handbook of Restorative Justice*. Londýn - New York: Routledge, 2006. s. 24.

proběhla buď ve prospěch „mediace mezi obětí a pachatelem“ nebo tzv. „konference“. Program konferencí se oproti mediaci snažil zdůraznit a upřednostnit význam úpravy vzájemných vztahů nad zájmem uzavření dohody za pomoci dialogu vedeného mediátorem-profesionálem.⁷³

Na evropském kontinentu se první projekty využití mediace v trestních věcech objevovaly přibližně od počátku 70. let.⁷⁴ Mezi země, které tuto formu urovnání vztahu mezi obětí a pachatelem začaly využívat nejdříve, patří zejména Norsko, Finsko, Velká Británie, Německo a Rakousko. První a poslední ze jmenovaných zemí jsou považovány za země, které působily jako určitý předvoj budoucího rozvoje této techniky v Evropě⁷⁵, přičemž v obou těchto zemích se formy mediace rozvinuly odlišným způsobem a v některých podstatných rysech se navzájem liší. Zásadní rozdíly se týkají toho, kdo se mediace účastní, resp. jaký je statut třetí strany, tj. mediátora. V norském typu mediace jsou mediátory často dobrovolníci vycvičení k této funkci na základě krátkého přípravného kurzu. Naproti tomu Rakousko a další země požadují, aby mediátory byli k tomu určení profesionálové, kteří jsou povinováni delší odbornou přípravou.⁷⁶ Tento aspekt odpovídá i diskuzi, která byla naznačena výše ohledně role komunity v restorativním procesu.

I.5.2. Konference

Konference představují proces, do kterého je zapojen širší počet účastníků, než jak tomu klasicky bývá u výše uvedené mediace. Účastníky jsou všichni ti, kteří jsou (trestným) činem dotčeni, přímo či nepřímo, s cílem projednat jakoukoliv otázku, která se k předmětnému činu vztahuje. Jednotlivé modely konferencí se od sebe liší mírou zapojení jednotlivých účastníků do procesu, osobou facilitátora konference, způsobem, jímž se dochází k uzavření dohody, a osobou, která tyto dohody schvaluje.

⁷³) UMBREIT, M., ARMOUR, M. P. *Restorative Justice Dialogue: An Essential Guide for Research and Practice*. New York: Springer Publishing Company, 2010. s. 114.

⁷⁴) PELIKAN, Ch., TRENCZEK, T. *Victim offender mediation and restorative justice – The European landscape*. In SULLIVAN, D., TIFFT, L. (eds). *Handbook of Restorative Justice*. Londýn - New York: Routledge, 2006. s. 67.

⁷⁵) *Ibid.*, s. 64.

⁷⁶) *Ibid.*, s. 81.

Klasickými představiteli konferencí jsou rodinné skupinové konference, a konference Waga Waga, přičemž oba tyto modely se formují a zaujímají významné místo v příslušných legislativách počátkem 90. let 20. století. První typ představuje středobod soudnictví ve věcech mládeže v novozélandské právní úpravě. Jeho podstatou je zejména zapojení rodiny pachatele do procesu s cílem posílit rodinné vazby a schopnost rodiny přijmout vlastní řešení situace. Facilitátory tohoto procesu jsou specializovaní koordinátoři pro mládež. Model Waga Waga je australským představitelem konferencí a ve svých základních procesních charakteristikách se od skupinových rodinných konferencí příliš neliší. Jeho hlavní odlišnost však spočívá v osobě facilitátora, kterým je policejní orgán, resp. příslušný policista.⁷⁷

V Spojených státech amerických našly konference odraz zejména v rámci platformy *Real Justice*, která prosazuje tzv. komunitní model konferencí. Jejich snahou, která se inspirovala u modelu Waga Waga, je zapojení konferencí jako reakce na škodlivé jednání (které nemusí mít vždy intenzitu trestného činu) do různých prostředí, které mají posílit komunitní dimenzi občanské společnosti. Konference jsou tak zapojovány do škol, univerzit, pracovišť či dalších vhodných prostředí.⁷⁸

I.3.3. Kruhy

Kruhy jsou inspirovány technikami původních obyvatel. Kruh byl v řadě tradic původních obyvatel považován za významný symbolický tvar, který byl využíván též jako forma pro společné řešení situací, jež se dotýkaly vzájemného soužití. Kruhů můžeme v praxi nalézt též několik typů – a to jak ve smyslu jejich primární orientace, tak ve způsobu jejich zapojení do jednotlivých právních úprav.

Kruhy jsou stále využívány v rámci soudního systému kmene Navahů (USA). Navážské kruhy jsou vedeny s cílem nalezení míru v dané komunitě a kruh je facilitován

⁷⁷⁾ McCOLD, P. *Primary Restorative Justice Practices*. In MORRIS, A., MAXWELL, G. (eds.). *Restorative Justice for Juveniles – Conferencing, Mediation, Circles*. Portland: Hart Publishing, 2001. s. 45 - 47.

⁷⁸⁾ *Ibid.*, s. 47.

vůdcem této komunity. Role facilitátora kruhu není neutrální jako u mediátora. Facilitátor naopak do procesu zapojuje myšlenky a učení tohoto kmene.

Za další představitele kruhů jsou považovány tzv. kruhy ozdravné (*healing circles*) a rozhodčí (*sentencing circles*). Významným zástupcem prvně jmenovaných ozdravných kruhů je program vytvořený v kanadském Hollow Water, a to jako reakce na nadužívání alkoholu a na vzrůstající sexuální násilí v dané komunitě. Tyto kruhy jsou vedeny zástupci komunity a mohou mít i složitější strukturu více kruhů, přičemž primární účastníci daného konfliktu sedí vždy v tom nejnvtirnějším. Rozhodčí kruhy byly při svém vzniku iniciovány jako součást soudního řízení a ve svých prvopočátcích byly vedeny přímo soudcem. Postupně se však tato role taktěž přenesla na zástupce dané komunity, jenž se snaží dovést účastníky ke vzájemnému konsenzu. Podstatou kruhů obecně je, že se všichni jeho účastníci mohou k dané otázce vyjádřit. Právo slova má ten, kdo v ruce drží tzv. „*talking token*“. Společnou diskuzí, která je vedena snahou o vyjádření respektu k potřebám všech zástupců komunity, a zapojením všech osob do procesu, se posiluje význam komunity a vzájemného soužití.⁷⁹

literatura

- BAZEMORE, G., WALGRAVE, L. (eds.). *Restorative Juvenile Justice: Repairing the Harm of Youth Crime*. Monsey, NY: Criminal Justice Press, 1999. 399 s.
- BRAITHWAITE, J. *Crime, shame and reintegration*. New York: Cambridge University Press, 1989. 226 s.
- CORNWELL, D. J. *Criminal Punishment and Restorative Justice: Past, Present and Future*. Winchester: Waterside Press, 2006. 190 s.
- CLEAS, E., FOUQUÉ, R., PETERS, T. (eds.). *Punishment, Restorative Justice and the Morality of Law*. Antwerp – Oxford: Intersentia, 2005. 201 s.
- JOHNSTONE, G. (ed.). *A Restorative Justice Reader: Text, sources, context*. Cullompton: Willan Publishing, 2003. 510 s.

⁷⁹⁾ *Ibid.*, s. 48 – 53.

- JOHNSTONE, G., VAN NESS, D. W. (eds.). Handbook of Restorative Justice. Cullompton,; Willan Publishing, 2007. 650 s.
- MAGUIRE, M., MORGAN, R., REINER, R. (eds.). The Oxford Handbook of Criminology. Oxford: Oxford University Press, 2007. 1185 s.
- MORRIS, A., MAXWELL, G. (eds.). Restorative Justice for Juveniles: Conferencing, Mediation & Circles. Portland: Hart Publishing, 2001. 290 s.
- SULLIVAN, D., TIFFT, L. Handbook of Restorative Justice. Londýn - New York: Routledge, 2006. 650 s.
- UMBREIT, M., ARMOUR, M. P. Restorative Justice Dialogue: An Essential Guide for Research and Practice. New York: Springer Publishing Company, 2010. 352 s.
- VAN NESS, D. W., HEETDECKERTS STRONG, K. Restoring Justice: An Introduction to Restorative Justice. 4. vydání. New Providence, New Jersey: Matthew Bender & Company Inc, 2010. 259 s.
- WALGRAVE, L. (ed.). Repositioning Restorative Justice. Cullompton: Willan Publishing, 2003. 351 s.
- WALGRAVE, L. (ed.). Restorative Justice and the Law. Devon: Willan Publishing, 2002.
- ZEHR, H. Úvod do restorativní justice. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici, 2003. 48 s.
- ZEHR, H. Changing lenses: A new focus on crime and justice. Scottsdale: Herald Press, 2005. 271 s.

webové stránky

(dostupné ke dni 22. 2. 2014)

- Children, Young Persons and Their Families Act 1989, Analysis [online]. Knowledge Basket. Dostupné z: [<http://gpacts.knowledge-basket.co.nz/gpacts/public/text/1989/an/024.html>](http://gpacts.knowledge-basket.co.nz/gpacts/public/text/1989/an/024.html).

- Sentencing Act 2002 [online]. Parliamentary Counsel Office. Dostupné z: <<http://www.legislation.govt.nz/act/public/2002/0009/latest/DLM135342.html>>.
- Prize recipients 2006 [online]. Stockholm university. Dostupné z: <<http://www.su.se/english/about/prizes-awards/the-stockholm-prize-in-criminology/prize-winners/prize-winners-2006-1.95256>>.
- UNODOC. Handbook on Restorative Justice Programmes. New York: OSN, 2006. Dostupné z: <https://www.unodc.org/pdf/criminal_justice/06-56290_Ebook.pdf>.
- UNODOC. Handbook of Basic Principles and Promising Practices on Alternatives to Imprisonment. New York, OSN, 2007. Dostupné z: <http://www.unodc.org/pdf/criminal_justice/Handbook_of_Basic_Principles_and_Promising_Practices_on_Alternatives_to_Imprisonment.pdf>.
- 12. kongres OSN o prevenci kriminality a trestním soudnictví – Komplexní strategie vůči globálním výzvám: systémy prevence kriminality a trestního soudnictví a jejich rozvoj v měnícím se světě, upořádaný ve dnech 12. až 19. dubna 2010 v Salvadoru, Brazílii. Dokumenty z kongresu jsou dostupné z: <https://www.unodc.org/pdf/criminal_justice/06-56290_Ebook.pdf>.

II.

restorativní justice v právní úpravě nového zélandu

II.1 hledání nových cest při řešení kriminality mládeže v novozélandské právní úpravě

Novozélandský model je svým pojetím reakce na kriminalitu mládeže⁸⁰ ojedinělý. Stávající úprava soudnictví ve věcech mládeže, pocházející z 80. let, byla reakcí na přetížený a neefektivní soudní systém, kterým se nejvíce cítila postižena maorská část populace, tedy původní obyvatelé Nového Zélandu. Maorové namítali, že novozélandský systém je produktem západní společnosti, kterému jsou nuceni se podřídit, ale který stojí zcela v protikladu k jejich tradičnímu způsobu řešení dané problematiky.

Původní maorský přístup k řešení kriminality byl dalek tomu, aby o věci a trestu rozhodoval jediný soudce. Maorské pojetí vždy počítalo s aktivitou celé komunity, přičemž smyslem řešení dané věci nebyla orientace na vinu, ale na nalezení důvodů, které byly příčinnou trestného jednání. Místo na uložení trestu se proces orientoval na řešení příčin problému a na uzdravení jedinců. Maorové poukazovali dále na to, že západní model, který nepočítal při řešení věci s rolí rodiny, tradičně Maory pojímané jako zcela zásadní, a existence ke zbytku společnosti neproporčního procenta uvěznění mladistvých osob z řad Maorů jsou výrazem širšího rámce systémového rasismu novozélandské společnosti k původním obyvatelům Nového Zélandu.⁸¹

II.1.1. Zákon o dětech, mladistvých a jejich rodinách

Výsledkem rozsáhlé celospolečenské diskuze se v roce 1989 stalo přijetí zákona o dětech, mladistvých a jejich rodinách (*Children, Young Persons and Their Families Act*, dále jen „CYPFA“).⁸² Hranice trestní odpovědnosti je podle CYPFA **14 let**.

⁸⁰⁾ Tato práce užívá pojmu „mládež“ pro společné označení dětí (tj. osob v zásadě trestně neodpovědných) a mladistvých.

⁸¹⁾ MacRAE, A., ZEHR, H. *The Little Book of Family Group Conferences: New Zealand Style*. Intercourse, PA: Good Books, 2004. s. 10 – 11.

⁸²⁾ Zákon je dostupný z: <<http://gpacts.knowledge-basket.co.nz/gpacts/public/text/1989/an/024.html>>.

Děti ve věku od 10 do 13 let jsou trestně odpovědné pouze za závažné trestné činy vraždy a zabití.⁸³ V takovémto případě se obžaloba předběžně projedná před soudem pro mládež. Ve všech ostatních případech, kdy se dítě dopustí činu jinak trestného, o věci, stejně jako v případech týkajících se péče o dítě, rozhoduje soud pro rodinu (*Family Court*).

Mladiství ve věku 14 – 16 jsou trestně odpovědní podle CYPFA, přičemž věcně příslušnými jsou soudy pro mladistvé. Dopustí-li se však mladistvý trestného činu vysoké nebezpečnosti (*purely indictable offence*) je souzen jako dospělý. Soud pro mladistvé však i v takovém případě může rozhodnout, že řízení bude probíhat před ním.⁸⁴ Zajímavým posunem je odklon od prokazování viny či nevin. Řízení se ve věcech mládeže nekoncentruje na vinu, ale na prokázání, zda se skutek stal a zda naplňuje některou ze skutkových podstat trestného činu. Tento přístup má, na rozdíl od systému, jenž se orientuje na prokazování viny, podpořit přijetí odpovědnosti pachatele za způsobené činy.⁸⁵

II.1.2. Význam CYPFA– přínos první

Přínos CYPFA spočívá zejména ve dvou aspektech. Význam první je ve spojení péče o ohrožené děti a mládež v dysfunkční rodině s řešením kriminality mládeže do jedné úpravy. CYPFA předkládá **komplexní přístup**, jehož primární snahou je postavit mládež a jejich rodiny do centra řešení jak v situacích, kdy je problémem nedostatečná péče rodičů o jejich děti, tak tehdy, kdy je třeba reagovat a řešit kriminalitu mládeže. Legislativní úprava obou oblastí je tedy zahrnuta v jednom zákonném aktu⁸⁶, který akcentuje při řešení problémů snahu **mobilizovat rodinu a její vlastní síly**. Rodina

⁸³) Čl. 2 ve spojení s čl. 272 odst. 1) a 2) CYPFA.

⁸⁴) McELREA, F. W. M. *The New Zealand Model of Family Group Conferences* [online]. Příspěvek pro The International Symposium „Beyond Prisons“: Best Practices Along the Criminal Justice Process, pořádané ve dnech 15. – 18. 3. 1998 na Queen's University Kingston, Ontario, Kanada. Dostupné z: <<http://www.restorativejustice.org/10fulltext/mcelrea5/view>>. s. 2.

⁸⁵) *Ibid.*, s. 8 – 9.

⁸⁶) Srovnaj odlišný přístup v České republice, kde je úprava rozčíslena do 3 zákonů, a to nového občanského zákoníku (zákon č. 89/2012 Sb.), zákona o sociálně-právní ochraně dětí (zákon č. 359/1999 Sb.) a zákona o soudnictví ve věcech mládeže (zákon č. 218/2003 Sb.).

je i s ohledem na maorské tradice pojímána široce.⁸⁷ CYPFA na místech, kde hovoří o rodině, odkazuje též na whanau (širší rodina, kterou tvoří všichni potomci stejných prarodičů), hapu (užší rodinný klan), iwi (kmen).⁸⁸

Centrálním institutem, za jehož pomoci má být cíle posílení široce pojímané rodiny a revitalizace jejich vlastních sil dosaženo, se pro obě oblasti, tj. jak pro oblast péče o ohroženou mládež, tak pro řešení kriminality mládeže, staly **rodinné skupinové konference** (dále jen „RSK“). Tato práce se níže zaměří pouze na využití RSK jako hlavního nástroje při řešení kriminality mládeže.⁸⁹ Nicméně mezi tři základní znaky, které charakterizují rodinné skupinové konference obecně, lze řadit následující:

- Výkon státní moci, resp. moci soudní, se přesouvá do rukou komunity.
- RSK jsou prostředkem k dosažení komunitního rozhodnutí založeného na smluvním základě.
- Oběť je jedním z hlavních účastníků RSK, přičemž její účast podporuje ozdravný proces jak oběti, tak pachatele.⁹⁰

RSK, které jsou v současnosti řazeny mezi klasické restorativní programy, nebyly v době svého vzniku restorativním konceptem ovlivněny. Impulsem pro jejich vznik byly jednak výše zmíněné výhrady maorské části novozélandské společnosti, dále pak změny se dožadující hlasy zastánců práv obětí trestných činů a hluboká nespokojenost celé společnosti se stávajícím nastavením trestního systému ve věcech kriminality

⁸⁷⁾ McELREA, F. W. M. *The New Zealand Model of Family Group Conferences* [online]. Příspěvek pro The International Symposium „Beyond Prisons“: Best Practices Along the Criminal Justice Process, pořádané ve dnech 15. – 18. 3. 1998 na Queen's University Kingston, Ontario, Kanada. Dostupné z: <<http://www.restorativejustice.org/10fulltext/mcelrea5/view>>. s. 4.

⁸⁸⁾ MORRIS, A., MAXWELL, G. *Restorative Justice in New Zealand: Family Group Conferences as a Case Study*. *Western Criminology Review* 1(1), 1998 [online]. Dostupné z: <<http://wcr.sonoma.edu/v1n1/morris.html#fc>>.

⁸⁹⁾ Blíže k jednotlivým odlišnostem tohoto institutu v oblasti péče o mládež a v oblasti kriminality mládeže in: UMBREIT, M., ARMOUR, M. P.: *Restorative Justice Dialogue: An Essential Guide for Research and Practice*. New York: Springer Publishing Company, 2010; s. 143 – 178.

⁹⁰⁾ McELREA, F. W. M. *The New Zealand Model of Family Group Conferences* [online]. Příspěvek pro The International Symposium „Beyond Prisons“: Best Practices Along the Criminal Justice Process, pořádané ve dnech 15. – 18. 3. 1998 na Queen's University Kingston, Ontario, Kanada. Dostupné z: <<http://www.restorativejustice.org/10fulltext/mcelrea5/view>>. s. 2.

mládeže.⁹¹ RSK tak nevznikly v rámci platformy restorativní justice, ale byly výsledkem specifického celospolečenského vývoje dané země, jehož cílem bylo posílit hlasy rodin a komunit při řešení problému, které se jich dotýkají, a tím zvýšit i jejich odpovědnost za přijaté závěry.

Přestože se však RSK staly odpovědí na problémy novozélandské společnosti k výše nastíněným problémům, jsou tyto výsledky zcela ve shodě se zásadami restorativní justice, která vychází z participace účastníků na řešení dané věci, odpovědnosti za způsobené jednání a požadavku nápravy způsobené újmy. V současnosti jsou RSK považovány vedle mediace a tzv. kruhů jako jeden z hlavních restorativních programů a představitelé širší kategorie tzv. konferencí⁹². Byť tedy zavádění RSK do novozélandské právní úpravy bylo vedeno po vlastní ose, nyní se teorie i praxe Nového Zélandu k hnutí restorativní justice aktivně hlásí⁹³ a RSK se právem považují za stabilního a nyní již i časem prověřeného představitelů přední linie restorativních technik.

II.1.3. Význam CYPFA – přínos druhý

Druhým specifikem CYPFA, který se týká části zákona dopadající na kriminalitu mládeže, je snaha o vytvoření **široké škály odklonů od soudního řízení** a alternativních způsobů řešení věci, které zamezí tomu, aby trestný čin dítěte či mladistvého byl řešen v řízení před soudem.⁹⁴ Hlavní snahou a jednou ze základních zásad celého systému

⁹¹) *Ibid.*, s. 8 - 9.

⁹²) Blíže např. McCOLD, P.; *Primary Restorative Justice Practices*. In: MORRIS, A., MAXWELL, G. (eds.). *Restorative Justice for Juveniles: Conferencing, Mediation, Circles*. Portland, Oregon: Hart Publishing, 2003. s. 41 – 58.

⁹³) Blíže např.:

MORRIS, A., MAXWELL, G. *Restorative Justice in New Zealand: Family Group Conferencas as a Case Study*. *Western Criminology Review* 1(1), 1998 [online]. Dostupné z:

<<http://wcr.sonoma.edu/v1n1/morris.html#fc>>.

O'DRISCOLL, S. J. *Youth Justice in New Zealand: a restorative justice approach to reduce youth offending* [online]. UNAFEI, 136th International Training Course – Visiting Experts Papers 2008 [citováno 22. 2. 2014]. Dostupné z: <http://www.unafei.or.jp/english/pdf/RS_No75/No75_10VE_O'Driscoll.pdf>.

⁹⁴) O'DRISCOLL, S. J. *Youth Justice in New Zealand: a restorative justice approach to reduce youth offending* [online]. UNAFEI, 136th International Training Course – Visiting Experts Papers 2008 [citováno 22. 2. 2014]. Dostupné z: <http://www.unafei.or.jp/english/pdf/RS_No75/No75_10VE_O'Driscoll.pdf>. s.58.

je udržet mladistvého mimo soudní síň, v jeho rodinném prostředí, a řešit věc pomocí alternativních prostředků, které CYPFA nabízí.⁹⁵

Další ze zásad ovládajících řízení podle CYPFA je pravidlo, že jakýkoliv postup ve věci musí být veden s cílem **posílit rodinu**, whanau, hapu, iwi a napomoci tak k posílení či obnovení jejich vlastní kompetence v péči o dítě či mladistvého.⁹⁶ Mezi orgány, které jsou v přípravné fázi řízení hlavními aktéry, je třeba řadit orgány policie, speciální policejní oddělení pro pomoc mládeži (*Youth Aid*) a koordinátora věcí pro mládež (*Youth Justice Coordinator*, dále jen „koordinátor“).

Důležitou roli v samém počátku řízení má policejní orgán, který disponuje poměrně **širokou diskreční pravomocí**. Sám policejní orgán rozhoduje, kterou z palety zákonných možností vybrat a jaký postup podle závažnosti trestného činu zvolit. Je na uvážení příslušného policisty, aby podle okolností případu a osoby mladistvého rozhodl, jakým způsobem bude věc vyřízena či jak v ní bude pokračováno.

Nejmírnějším z postupů ve smyslu intenzity zásahu a stupně formálnosti je institut tzv. napomenutí (*warning*), které může mít i podmíněnou povahu. V případě, že napomenutí není dostatečnou nebo vhodnou reakcí na jednání mladistvého, je ve spolupráci s *Youth Aid* oddělením policie vytvořen tzv. alternativní plán (*alternative action*). Na tvorbě tohoto alternativního plánu spolupracuje *Youth Aid* s dalšími organizacemi, komunitními spolky a s rodinou.

Příprava plánu může být časově náročná a může též vyžadovat značné úsilí. To směřuje k zohlednění potřeb a postojů obětí trestného činu, k zabránění recidivě a pomoci prospěšnějšímu začlenění mladistvého do místní komunity. Záležet též bude na přístupu pachatele k věci, povaze a závažnosti trestného činu, postojích rodiny a její schopnosti postavit se aktivně k trestné činnosti mladistvého. Obsah plánu nemá ze zákona jasnou formu. Záleží na konkrétních okolnostech případu a často též kreativitě konkrétní osoby, která plán připravuje. **Formou napomenutí a alternativního plánu bývá vyřízeno více než 70% všech případů⁹⁷.**

⁹⁵) Čl. 208 písm. a) CYPFA.

⁹⁶) Čl. 208 písm. c) CYPFA.

⁹⁷) O'DRISCOLL, S. J. *Youth Justice in New Zealand: a restorative justice approach to reduce youth offending* [online]. UNAFEI, 136th International Training Course – Visiting Experts Papers 2008 [citováno 22. 2. 2014]. Dostupné z: <http://www.unafei.or.jp/english/pdf/RS_No75/No75_10VE_O'Driscoll.pdf>. s. 59 – 60.

II.2 struktura a schéma novozélandského systému ve věcech kriminality trestně odpovědných dětí a mladistvých

Novozélandský trestní systém je velmi variabilní a předpokládá spolupráci řady subjektů. V centru celého systému stojí RSK, které lze provádět **v různých fázích řízení a též za různým účelem**. Provedení RSK přichází do úvahy jak v přípravném řízení, tak poté co byla podána obžaloba a věc začal projednávat příslušný soud pro mladistvé. Níže budou nastíněny hlavní typy RSK a alespoň v obecných rysech klasický průběh řízení, který následuje poté, nebyla-li věc vyřízena na základě napomenutí či alternativního plánu.

Nelze-li věc vyřídit napomenutím policejního orgánu či na základě tvorby alternativního plánu *Youth Aid* úředníkem policejního oddělení, je věc **předána koordinátorovi**. Tento pak nařizuje provedení RSK, kde se rozhoduje o tom, bude-li věc skončena provedením konference a přijetím plánu, či bude-li podána obžaloba a věc předána k rozhodnutí soudu. Je-li pachatel v zákonem specifikovaných případech zadržen a *Youth Aid* policista nerozhodne o propuštění mladistvého, je věc přímo předána soudu pro mladistvé. Soud pak podle okolností rozhoduje, nařídí-li provedení RSK, či předá-li v závažných případech věc dále k řízení u nadřízeného soudu.

U soudu pro mladistvé je rozhodné, zdali pachatel spáchání trestného činu popírá, či ne. Pokud spáchání činu nepopírá, je věc předána RSK. Pokud s obsahem obžaloby nesouhlasí, jsou dále před soudem prokazovány skutkové okolnosti případu. Nicméně i tehdy, pokud soud musí spáchání skutku sám prokazovat, je věc pro rozhodnutí o opatřeních, která je třeba přijmout, předána opět RSK. Je tedy možné vidět, že **RSK má v systému zcela zásadní postavení a role soudu se spíše omezuje na dokazování v situacích, kdy mladistvý spáchání skutku popírá**.

Novozélandská úprava se v jistém ohledu výrazně odlišuje od ostatních restaurativních programů v tom směru, že **omezuje prvek dobrovolnosti**. Pokud mladistvý spáchání trestného činu popírá, nenásleduje RSK přímo a věc je dále řešena před soudem. Jestliže je však skutkový stav objasněn a soud shledá, že mladistvý spáchal trestný čin, je věc poslána soudem ke konání RSK předána taktéž. Smyslem úpravy je to, aby bylo RSK užito **v co nejširší možné míře** a aby se o náhradě vzniklé újmy a tvorbě

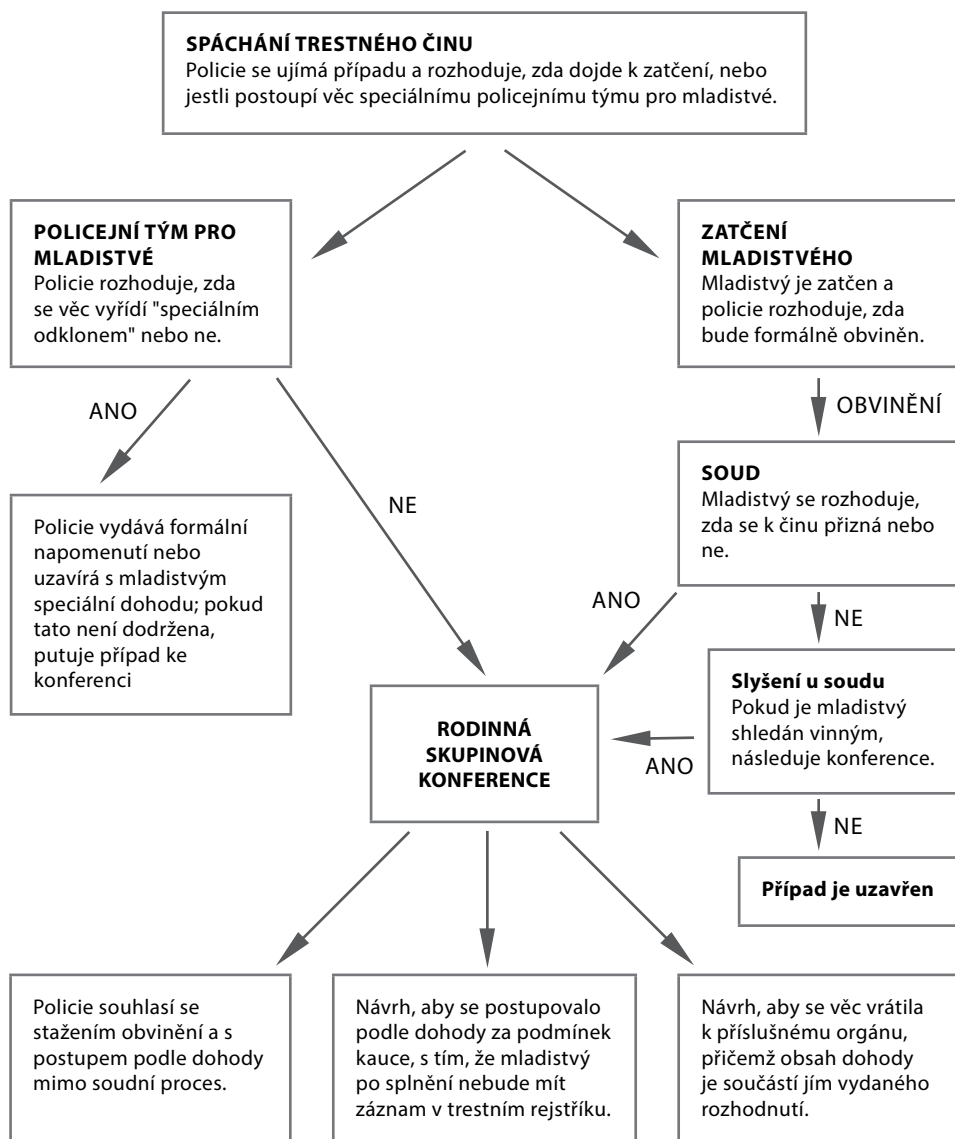
plánu vždy jednalo v jejím rámci. Pachatel tak není ušetřen přímého kontaktu s obětí, pokud tato se svou účastí na programu souhlasí.

Koncentrace na možný pozitivní potenciál, který program skýtá, je značná. Je samozřejmé, že ne každá RSK musí dospět k vzájemné dohodě a výslednému plánu. Pokud tato situace nastane, jsou výsledky jednání předány soudci, který ve svém rozhodnutí může některé aspekty či dílčí shodné závěry jednání použít. **Soudu náleží poslední slovo při jakémkoli výsledku konference.** Shodnou-li se všichni účastníci RSK na výsledném plánu, soud takový plán schválí, nicméně ho podle svého uvážení, zejména v případech vyšší závažnosti a nebezpečnosti trestného jednání, může doplnit. Tímto doplněním může být uložení trestu ve formě umístění mladistvého do specializovaného zařízení na dobu až 3 měsíců s následným dohledem v maximální délce 6 měsíců. Soud dále může, jak už bylo zmíněno výše, rozhodnout o tom, že věc bude projednávat obecný soud (*District Court*), který mladistvému může uložit nepodmíněný trest odnětí svobody v maximální délce 5 let.⁹⁸

Soud tak nadále zůstává garantem spravedlnosti, současně však systém umožňuje **posílit kompetence jednotlivých účastníků řízení a jejich rodin** při rozhodování o tom, jak příčiny trestného jednání a řešit jeho následky a jaká opatření pro jejich nápravu přijmout.

⁹⁸⁾ McELREA, F. W. M. *The New Zealand Model of Family Group Conferences* [online]. Příspěvek pro The International Symposium „Beyond Prisons“: Best Practices Along the Criminal Justice Process, pořádané ve dnech 15. – 18. 3. 1998 na Queen's University Kingston, Ontario, Kanada. Dostupné z: <<http://www.restorativejustice.org/10fulltext/mcelrea5/view>>. s. 3.

II.2.1. Základní schéma postupu ve věci⁹⁹⁾

⁹⁹⁾ Schéma převzato a volně z angl jazyka přeloženo: MacRAE, A., ZEHR, H. *The Little Book of Family Group Conferences: New Zealand Style*. Intercourse, PA: Good Books, 2004. s. 16.

II.2.2. Typy RSK

Jak již bylo řečeno, RSK jsou zapojeny do procesu řešení kriminality mládeže v co nejširší možné míře. CYPFA deklaruje primární zájem na tom, aby projednávání věci před soudem bylo omezeno výhradně na případy, kdy nelze najít jiné vhodné alternativní řešení. Takovou situaci je zejména skutečnost, že mladistvý spáchání skutku popírá.

Mezi základní typy RSK lze řadit tyto¹⁰⁰:

- **RSK s důrazem na péči a ochranu dětského pachatele** (*Child Offender Care and Protection Conference*)¹⁰¹: pokud *Youth Aid* policista dospěje k závěru, že péče o dětského pachatele je zanedbána, informuje o tomto koordinátora. Společně pak rozhodují o tom, zdali bude nařízena RSK, která se na otázku péče o dítě zaměří, a to vedle dalších závěrů, které bude třeba učinit ve vztahu ke spáchání trestného činu či činu jinak trestného.
- **RSK rozhodující o vznesení obžaloby** (*Intention to Charge Family Group Conference*)¹⁰²: koná se vždy, pokud byl spáchán trestný čin, mladistvý nebyl zatčen, případně byl po zatčení propuštěn, a policejní orgán zvažuje podání obžaloby (věc nebylo možno řešit alternativními způsoby). V takovém případě účastníci rozhodují o společném plánu. Pokud je všemi přijat a mladistvý splní uložené povinnosti, žaloba nebude vznesena. Pokud se účastníci na plánu neshodnou, nebo pokud pachatel spáchání skutku popírá, putuje věc před soud.
- **RSK rozhodující o vazbě** (*Custody Family Group Conference*)¹⁰³: popírá-li mladistvý spáchání skutku a soud rozhodne o umístění do vazby či jiného detenčního zařízení, musí RSK rozhodnout o tom, zda a kde má takové umístění mladistvého trvat.

¹⁰⁰⁾ O'DRISCOLL, S. J. *Youth Justice in New Zealand: a restorative justice approach to reduce youth offending* [online]. UNAFEI, 136th International Training Course – Visiting Experts Papers 2008 [citováno 22. 2. 2014]. Dostupné z: <http://www.unafei.or.jp/english/pdf/RS_No75/No75_10VE_O'Driscoll.pdf>. s. 63.

¹⁰¹⁾ Čl. 258 písm. a) CYPFA.

¹⁰²⁾ Čl. 258 písm. b) CYPFA.

¹⁰³⁾ Čl. 257 písm. c) CYPFA.

- **Soudem přeměřovaná RSK** – mladistvý spáchání skutku nepopírá (*Court directed Family Group Conference: „not-denied“*)¹⁰⁴: pokud je mladistvý zatčen a předveden před soud pro mladistvé, nicméně spáchání skutku nepopírá, je soudem nařízena RSK. Pokud mladistvý připustí, že se skutek odehrál tak, jak bude uvedeno na RSK, proběhne konference dle klasického modelu.
- **Soudem nařízená RSK** (*Family Group Conference on the Orders of the Youth Court*)¹⁰⁵: popíral-li mladistvý spáchání skutku a skutek tudíž bylo nutno prokázat, soud nařídí po prokázání skutkových okolností RSK za účelem dojednání plánu a stanovení opatření a dalších ujednání ohledně náhrady způsobené újmy.
- **RSK v diskreční pravomoci soudu** (*Family Group Conference at Youth Court Discretion*)¹⁰⁶: soud může nařídít RSK i z jiných důvodů než uvedených výše a to v jakékoli fázi řízení, kde to shledá jako vhodné a účelné.

II.2.3. Základní cíle konference

Mezi sedm základních cílů RSK lze zařadit následující:

- **Odklon** – cílem je uchránit mládež před projednáváním věci soudem, jelikož toto prostředí často spíše zvyšuje možnost opětovné kriminální dráhy, a taktéž vyhnout se negativnímu oznámkování mladistvého jako “kriminálníka”.
- **Odpovědnost** – pachatelé jsou motivováni k přijetí zodpovědnosti a k nápravě škod, které způsobili.
- **Participace oběti** – potřeby oběti musí být zohledněny. Oběť by taktéž měla mít právo účasti na rozhodování. Účast oběti motivuje pachatele k přijetí zodpovědnosti.

¹⁰⁴) Čl. 246 CYPFA.

¹⁰⁵) Čl. 281 CYPFA.

¹⁰⁶) Čl. 281 písm. b) CYPFA.

- **Participace pachatelovy rodiny a posilování vzájemných vazeb mezi jejími členy** – předpokladem je, že každá rodina, i ta dysfunkční, je v určitém ohledu schopna podpořit mladistvého v hledání cesty ven ze situace, do které se na základě svého chování dostal.
- **Rozhodování o věci na základě konsensu** – na výsledku by se měli všichni účastníci shodnout. Nejde o to, aby bylo rozhodnutí odhlasováno na základě většiny, aniž by byla zohledněna vůle a přání všech účastníků.
- **Respekt vůči kulturním rozdílům** – proces a pomoc účastníkům by měly být upřůsobeny jejich kulturnímu zázemí a tradicím.
- **Právo na spravedlivý proces** – práva mladistvého musejí být respektována. Specializovaní advokáti jsou jmenováni k tomu, aby během procesu dohlíželi na dodržování těchto práv.¹⁰⁷

II.2.4. Účastníci a příprava RSK

RSK, na rozdíl například od mediace, **rozšiřují počet participujících osob** nad rámec primárních účastníků. V první řadě jde o pachatele a jeho rodinu (včetně rozšířené rodiny a dalších vzdálenějších příbuzných) a o oběť, popř. jejího zástupce, včetně osob, které si přivede na svou podporu. Dále jde o policistu, o specializovaného advokáta mladistvého, o poradce pro případné kulturní otázky, o sociálního pracovníka, pokud je to vhodné či nutné, o osobu poskytující speciální informace (např. zástupce školy, komunity, církve) a o osoby, které mají mladistvého v péči, pokud jimi nejsou rodiče.¹⁰⁸

Tuto skupinu osob má na starosti **koordinátor**. Aby mohlo setkání konstruktivně proběhnout, je třeba věnovat značné úsilí přípravné fázi a spolupráci s policistou. Co se přípravy týče, je kontaktován pachatel a jeho rodina, s kterými je probírán nejen průběh konference, ale i diskutován okruh osob, které by měly být dle jejich názoru přítomny. Je důležité, aby byly probány též možnosti účasti dalších osob, které by je

¹⁰⁷⁾ MacRAE, A., ZEHR, H. *The Little Book of Family Group Conferences: New Zealand Style*. Intercourse, PA: Good Books, 2004. s. 18 – 19.

¹⁰⁸⁾ *Ibid.*, s. 30.

mohly svou přítomností podpořit. Pachatel má často v rodině nebo i mimo ni někoho blízkého, koho respektuje a ke komu vzhlíží. Je proto velmi doporučováno, aby i tato osoba byla konferencí přítomna.¹⁰⁹ Současně je kontaktována oběť. Existují instrukce, jakým způsobem by měl být první kontakt s účastníky iniciován. Doporučuje se začít dopisem, posléze, pokud se dotýčná osoba sama neozve, telefonem. Za nejvhodnější formu je považována osobní schůzka, kdy má koordinátor možnost přímo s danou osobou hovořit a reagovat tak na pocity, kterými zrovna prochází. Zejména pak v kontaktu s obětí, která může procházet řadou nepříjemných pocitů vážících se zejména ke strachu se s pachatelem znovu vidět.

Oběť samozřejmě není nucena se konference zúčastnit, její přítomnost je dobrovolná. Pro případ odmítnutí účasti jsou připraveny další varianty. Pokud se oběť obává kontaktu s pachatelem, je možné průběh RSK řídit tak, že např. oba sedí v oddělených místnostech a kontakt je zprostředkován videozáznamem, přičemž oběť může s hlavní skupinou komunikovat písemně či jinak z této oddělené místnosti. Taktéž za sebe může oběť poslat zástupce, který bude chránit její zájmy.

Jiná situace nastává, kdy žádnou osobu nelze identifikovat jako oběť. Toto není překážkou konání RSK. Její místo může být nahrazeno někým jiným, např. policistou. Další variantou je tzv. **náhradní oběť**, která má dostatek informací zastávat tuto pozici a může jí být např. ten, kdo se s obdobnými problémy jako pachatel potýkal v minulosti.

Podstatné při předběžných jednáních s osobou oběti je, aby si byla vědoma, že není povinna souhlasit s plánem, pokud nebude cítit a být si jista, že jde o plán spravedlivý a reflektující její potřeby.¹¹⁰ K tomuto je ještě podotýkáno, že není výjimkou, naopak spíše pravidlem, změna pocitů oběti během průběhu jednání. Na začátku procesu je často pociťován hněv a potřeba odplaty pachateli. Nicméně právě kontakt s druhou stranou, vyslyšení i jejího příběhu a hlavně pozorování lítosti pachatele a jeho snahy po nápravě škod a svého chování je momentem, který je v tomto ohledu zlomovým. V této chvíli jsou abstraktní pocity jsou konfrontovány s konkrétní osobou a jejím konkrétním životním příběhem. Taková zkušenost může vést i k určitému druhu po-

¹⁰⁹⁾ *Ibid.*, s. 37.

¹¹⁰⁾ *Ibid.*, s. 32 – 35.

rozumění a změně odvetných tendencí k přání, aby i osoba, která oběti ublížila, měla možnost dát svůj život zpět do pořádku.

II.2.5. Základní schéma a průběh RSK

Každá RSK sleduje toto základní schéma¹¹¹:

1. zahajovací rituál

- dle přání či potřeb jednotlivých účastníků

2. úvodní část

- stručné představení
- vysvětlení průběhu procesu koordinátorem
- detailnější představení, předestření důvodů pro účast jednotlivých osob
- sdělení právních aspektů věci a popsání rolí jednotlivých účastníků

3. sdílení informací

- shrnutí skutkového stavu věci (faktů)
- vyjádření pachatele
- sdělení oběti
- sdělení pachatele
- otázky oběti určené pachateli
- vliv na rodinu
- dodatečná sdělení dalších účastníků

4. rodinná porada (caucus)

- čas určený hledání řešení v rodinném kruhu pachatele
- připojení se dalších účastníků k poradě, pokud jsou k tomu rodinou vyzvány

¹¹¹) UMBREIT, M., ARMOUR, M. P. *Restorative Justice Dialogue: An Essential Guide for Research and Practice*. New York: Springer Publishing Company, 2010; s. 150.

5. plán

- pachatel představí rodinný plán
- plán obsahuje způsob náhrady škody, protidrogovou/alkoholní léčbu (či jiné programy), práce ve prospěch komunity
- odpověď a dodatečné návrhy oběti
- uzavření dohody

6. závěrečný rituál

Hlavní setkání je zahájeno rituálem či modlitbou, pokud si ji někdo z účastníků přeje a zvolí. Poté jsou navzájem představeny jednotlivé osoby. Následuje shrnutí faktů, reflexe negativních následků činu na oběť, pachatelovo vyjádření k situaci a informace, jak se při tvorbě plánu bude postupovat. Pak se pachatel a jeho rodina odeberou do jiné místnosti, kde diskutují, jakým způsobem bude oběti nahrazena vzniklá škoda a co dalšího, by mělo být v plánu zahrnuto. Poté se skupina znovu sejde a diskutuje společně o jednotlivých návrzích a tvorbě plánu. Pokud s dohodou všichni souhlasí, je přijata.

Součástí plánu není jen přímá náhrada škody, ale může jí být povinnost účastnit se speciálních programů, které se zabývají jednotlivými aspekty chování, které mladistvého k činu vedly. Jde o různé programy, např. odvykací drogová či protialkoholní léčba, rodinná terapie či jiné formy supervize.

Velmi důležitou součástí plánu je i **monitoring jeho obsahu**. Musí být zřejmé, kdo za co odpovídá a jaké jsou jednotlivé termíny splnění jednotlivých požadavků. Měla by zde být tendence uložit co nejvíce závazků na stranu pachatele a jeho rodiny, jelikož toto mimo jiné slouží k upevnování vazeb mezi nimi. Ve chvíli, kdy budou všechny závazky splněny, měli by o tom být též všichni účastníci vyrozuměni. Případně může být předem dojednáno závěrečné setkání, které slouží jako symbolické uzavření celého případu.¹¹² Závěrem je třeba připomenout, že v případě, kdy se jednotliví účastníci na výsledném plánu neshodnou, rozhodne o věci soud, který však může vzít dílčí výsledky konference v potaz a zahrnout je do konečného rozhodnutí o věci.

¹¹²⁾ MacRAE, A., ZEHR, H. *The Little Book of Family Group Conferences: New Zealand Style*. Intercourse, PA: Good Books, 2004. s. 38 – 54.

II.2.6. Plán jako výsledek RSK

CYPFA v podstatě nestanoví pro tvorbu plánu **žádné zákonné limity**, přičemž RSK je oprávněna přijmout veškerá taková rozhodnutí, resp. stanovit doporučení, jež považuje s ohledem na dítě a mladistvého za prospěšná a potřebná.¹¹³ Zákon pouze vyjmenovává **5 oblastí, které plán má uvážit**.

Doporučení RSK mají zahrnout otázku¹¹⁴:

- zdali má být pokračováno v trestním řízení (podána obžaloba) či ne,
- zdali má být pachateli uloženo formální napomenutí policejním orgánem,
- zdali je třeba učinit nějaká opatření týkající se péče o dítě či mladistvého,
- zdali a jaké opatření/sankce mají být mladistvému uloženy,
- týkající se náhrady újmy, kterou pachatel trestným činem oběti způsobil.

Obsahově se pak plán dělí na **4 základní části**, kterými jsou¹¹⁵:

- **Systemové otázky:** plán by měl vyjasnit, jaké budou následné kroky jednotlivých orgánů činných v trestním řízení. Například může stanovit, že se příslušné orgány zavazují, že pokud bude plán v určité době splněn, nebude už vznesena obžaloba. Pro případ, že věc bude nakonec projednávána soudem, může plán doporučit, jakým způsobem by měl být pachatel a jeho aktivity monitorovány.
- **Náhrada újmy:** je vyjádřením jednoho ze základních zásad restorativní justice a odpovídá požadavku „dát věci do pořádku“, jež je závazkem plynoucím z porušení nejen právních norem, ale primárně mezilidských vztahů. Náhrada újmy je odpovědností každého pachatele.

¹¹³) Čl. 260 odst. 1 CYPFA.

¹¹⁴) Čl. 260 odst. 3 CYPFA.

¹¹⁵) MacRAE, A., ZEHR, H. *The Little Book of Family Group Conferences: New Zealand Style*. Intercourse, PA: Good Books, 2004. s. 50 – 53.

- **Prevence:** tato část plánu se snaží najít příčiny, které pachatele k trestnému jednání vedly a tak předejít jeho opakování v budoucnosti. Současně mají povinnosti v ní stanovené (zejména například účast na protialkoholní a protidrogové léčbě, rodinného poradenství, supervize atd.) napomoci pachateli dodržet sliby, které dal oběti.
- **Monitoring:** jde o velmi důležitou část plánu, která by měla být poměrně detailní a přesná ve vymezení časového plánu plnění povinností a jejich kontroly. Nejvíce odpovědnosti za splnění by mělo ležet na pachateli a jeho rodině. Je třeba mít na paměti (a plán by to měl výslovně zdůraznit), že účelem RSK je právě **podpora rodiny a její schopnosti vypořádat se i s kriminalitou jednoho z jejích členů.**

II.3 závěr

Novozélandská úprava přišla se zcela ojedinělou koncepcí řešení kriminality dětí a mládeže, když za primární snahu označila posílení široce pojímané rodiny a jejich kompetencí vypořádat se s problematickými situacemi, ať už jimi má být dysfunkce rodiny a oslabené rodičovské kompetence či kriminalita dětí a mladistvých. Hlavním instrumentem k dosažení tohoto cíle se staly rodinné skupinové konference. Jak ukazují výzkumy, má užití tohoto institutu pozitivní výsledky. Oběti trestných činů jsou ochotny se těchto programů účastnit a značná většina jich svou účast a výsledek konference hodnotí jako přínosné. Výzkumy taktéž ukazují, že RSK vedou pachatele k odpovědnosti, přičemž k recidivě dochází ve stejné či menší míře, než kdyby ve věci proběhlo klasické trestní řízení před soudem. Současně je možno učinit závěry, že nižší procento recidivy souvisí s uplatněním zásad restorativní justice v daném procesu. Pozitivní výsledky vedou k úvahám o rozšíření restorativních technik i právní úpravy týkající se dospělých pachatelů.¹¹⁶

¹¹⁶ MORRIS, A., MAXWELL, G. *Restorative Justice in New Zealand: Family Group Conferencs as a Case Study*. *Western Criminology Review* 1(1), 1998 [online]. Dostupné z: <<http://wcr.sonoma.edu/v1n1/morris.html#fc>>.

literatura

- MacRAE, A., ZEHR, H. *The Little Book of Family Group Conferences: New Zealand Style*. Intercourse, PA: Good Books, 2004. 76 s.
- MORRIS, A., MAXWELL, G. (eds.). *Restorative Justice for Juveniles: Conferencing, Mediation, Circles*. Portland, Oregon: Hart Publishing, 2003. 290 s.
- UMBREIT, M., ARMOUR, M. P. *Restorative Justice Dialogue: An Essential Guide for Research and Practice*. New York: Springer Publishing Company, 2010. 352 s.

webové zdroje

(dostupné k 23. 2. 2014)

- McELREA, F. W. M. *The New Zealand Model of Family Group Conferences* [online]. Příspěvek pro The International Symposium „Beyond Prisons“: Best Practices Along the Criminal Justice Process, pořádané ve dnech 15. – 18. 3. 1998 na Queen’s University Kingston, Ontario, Kanada. Dostupné z: <<http://www.restorativejustice.org/10fulltext/mcelrea5/view>>.
- MORRIS, A., MAXWELL, G. *Restorative Justice in New Zealand: Family Group Conferencing as a Case Study*. *Western Criminology Review* 1(1), 1998 [online]. Dostupné z: <<http://wcr.sonoma.edu/v1n1/morris.html#fc>>.
- O’DRISCOLL, S. J. *Youth Justice in New Zealand: a restorative justice approach to reduce youth offending* [online]. UNAFEI, 136th International Training Course – Visiting Experts Papers 2008 [citováno 22. 2. 2014]. Dostupné z: <http://www.unafei.or.jp/english/pdf/RS_No75/No75_10VE_O'Driscoll.pdf>.

III.

restorativní justice v právní úpravě belgie

III.1 několik slov k belgickému systému aneb proč právě belgie

S ohledem na český kontext a v návaznosti na restorativní techniky uplatňované na Novém Zélandu, především rodinné skupinové konference, které byly popsány v předchozí kapitole, je vhodné se v rámci analýzy restorativních přístupů k dětem v konfliktu se zákonem zaměřit též na Belgie.

Belgický systém soudnictví ve věcech mládeže vychází z tzv. **sociálně-opatrovnického modelu**¹¹⁷, tedy modelu, který se uplatňuje i v České republice, a to právě ve vztahu k dětem mladším 15 let. Navíc Belgie se stejně jako Česká republika řadí mezi země tzv. **kontinentálního práva**, v nichž uplatnění restorativních technik může často narážet na silně zakořeněné retributivní pojetí trestní spravedlnosti i rigidně nastavenou právní úpravu. Přesto právě příklad Belgie dokazuje, že různé restorativní techniky mohou stejně dobře fungovat i v kontextu kontinentální právní kultury, byť vznikly v zemích, v nichž se uplatňuje *common law*.

Vznik belgického systému soudnictví ve věcech mládeže se datuje již do roku **1912**. V tomto roce byla přijata zcela nová koncepce trestní spravedlnosti pro děti a mladistvé, v jejímž centru již nadále nebyl zájem nezletilého pachatele potrestat, ale dohlédnout na něj, vychovat a ochránit ho. Hranice trestní odpovědnosti byla stanovena **na 16 let**, avšak tzv. výchovná opatření bylo možné uložit i dětem mladším, pokud svým jednáním naplnily skutkovou podstatu trestného činu, a to za předpokladu, že jejich zdraví, bezpečnost či mravní vývoj byly ohroženy. Doba trvání těchto opatření nebyla nijak omezena. Pravomoc rozhodovat v těchto věcech byla zákonem svěřena soudci pro mládež, paternalistickému ochránci dítěte, kterému byli nápomocni odborníci z řad psychiatrů i sociálních pracovníků.¹¹⁸

¹¹⁷) K různým modelům systémů soudnictví ve věcech mládeže viz MATIAŠKO, M. Modely systémů soudnictví pro mládež. *Trestněprávní revue*. 8/2011. s. 1-11.

¹¹⁸) Ministère de la Justice. Service des Affaires Européennes et Internationale, Paris. *Justice des mineurs: orientations en terme de protection et de repression 1998 – 2008. Le cas de la Belgique*. s. 5 [online]. [citováno 21. 1. 2014]. Dostupné z: <<http://www.juriscope.org/uploads/etudes/Belgique/Droit%20penal%20La%20justice%20des%20mineurs%20Belgique%202009.pdf>>.

8. dubna 1965 byl přijat nový zákon, tzv. zákon o ochraně mládeže, o odpovědnosti mládeže za činy naplňující skutkovou podstatu trestného činu a o náhradě škody způsobené takovým činem¹¹⁹ (dále jen „zákon o ochraně mládeže“), který je platný dodnes, byť samozřejmě od doby svého vzniku doznal podstatných změn. Tento zákon se vztahoval na ohroženou mládež jako celek, zahrnoval tedy jak děti v konfliktu se zákonem, tak i jiné kategorie ohrožených dětí. S účinností tohoto zákona byla dolní věková hranice trestní odpovědnosti posunuta **na 18 let**.¹²⁰

I zákon o ochraně mládeže vycházel stejně jako zákon z roku 1912 ze **sociálně-opatrovníckého modelu**. Zákon neupravil otázku, od jakého věku lze děti za jejich činy jinak trestně činit odpovědné, ani nestanovil, že nezbytnou podmínkou odpovědnosti za čin jinak trestný je schopnost dítěte chápat protiprávnost a škodlivost svého jednání. Ani doba trvání výchovných opatření stále nebyla nijak upravena. Soudce pro mládež tedy disponoval velmi širokou mírou diskrece. Bylo zcela na jeho uvážení, aby sám nebo ve spolupráci s odborníky určil, co je v nejlepším zájmu dítěte i společnosti, a to aniž by dítěti v řízení byla zajištěna odpovídající procesní práva. Tento systém navíc vedl k nadměrnému umístování dětí do ústavní péče.¹²¹

V důsledku odborné kritiky nastavení belgického systému péče o ohroženou mládež došlo v 80. letech ke kompetenčnímu oddělení problematiky dětí v konfliktu se zákonem, která zůstala řešena na federální úrovni, od problematiky jiných kategorií ohrožených dětí, která byla svěřena jednotlivým Společenstvím (vlámskému, francouzskému a germanofonnímu).¹²²

V roce 1994 byl přijat zákon, na jehož základě došlo k posílení procesních práv dětí v konfliktu se zákonem.¹²³

¹¹⁹⁾ Ve francouzském originále zní název zákona *La loi relative à la protection de la jeunesse, à la prise en charge des mineurs ayant commis un fait qualifié infraction et à la réparation du dommage causé par ce fait*.

¹²⁰⁾ Ministère de la Justice. Service des Affaires Européennes et Internationale, Paris. *Justice des mineurs: orientations en terme de protection et de repression 1998 – 2008. Le cas de la Belgique*. s. 5 [online]. [citováno 21. 1. 2014]. Dostupné z: <<http://www.juriscope.org/uploads/etudes/Belgique/Droit%20penal%20La%20justice%20des%20mineurs%20Belgique%202009.pdf>>.

¹²¹⁾ *Ibid.*, s. 5-6.

¹²²⁾ *Ibid.*, s. 6.

¹²³⁾ *Ibid.*, s. 6.

Podobně jako v mnoha jiných zemích, např. v USA¹²⁴, však byla tato změna právní úpravy doprovázena i posílením represivních prvků systému soudnictví ve věcech mládeže.¹²⁵ Reforma tedy z právně-filozofického hlediska plně vycházela z tzv. **justičního modelu** soudnictví ve věcech mládeže, v jehož ideální podobě jsou sice důsledně respektována procesní práva dítěte, nicméně i opatření mají výrazně sankční charakter a vycházejí z principů tzv. retributivní neboli odplatné justice. Pokračováním tohoto trendu byla i novela zákona z **roku 2002**, na jejímž základě došlo k vytvoření federálního uzavřeného centra pro mládež v Everbergu, které funguje v podstatě jako vězení pro mladistvé.¹²⁶

V **roce 2006** byly přijaty dvě novely zákona o ochraně mládeže z roku 1965, na jejichž základě došlo **k posílení restorativnosti belgického systému soudnictví ve věcech mládeže**. Zmíněné zákony totiž nejen že výslovně upravily možnost využití některých restorativních technik ve vztahu k dětem v konfliktu se zákonem, ale dokonce stanovily jejich přednost před dalšími typy opatření. Systém opatření pak dále hierarchizovaly tak, aby přednost měla opatření, která ponechávají dítě v jeho přirozeném prostředí, a v případě, že dítě musí být umístěno do ústavního zařízení, přednost umístění v otevřeném zařízení před umístěním v zařízení uzavřeném. Cílem obou novel bylo posílit osobní odpovědnost dítěte za jeho protiprávní jednání.¹²⁷ Ovšem odpovědnost nikoli ve smyslu povinnosti dítěte nést za své jednání odpovídající sankci, ale ve smyslu možnosti být konfrontováno s újmou, kterou dítě svým jednáním poškozenému i jiným subjektům způsobilo, a možnosti samo formulovat způsob, jakým ji může odčinit. Vedle toho citované novely cílily též na posílení odpovědnosti rodičů dítěte v případě, že zanedbávají povinnosti, které pro ně vyplývají z jejich rodičovské odpovědnosti.¹²⁸

¹²⁴) Viz, *inter alia*, MATIAŠKO, M. Vplyv judikatury Najvyššieho súdu USA na systém súdnictva ve veciach mládeže. Olomoucké debaty mladých právníků – sborník příspěvků, roč. 2009, č. 2, s. 176 – 184.

¹²⁵) Ministère de la Justice. Service des Affaires Européennes et Internationale, Paris. *Justice des mineurs: orientations en terme de protection et de repression 1998 – 2008. Le cas de la Belgique*. s. 6 [online]. [citováno 21. 1. 2014]. Dostupné z: <<http://www.juriscope.org/uploads/etudes/Belgique/Droit%20penal%20La%20justice%20des%20mineurs%20Belgique%202009.pdf>>.

¹²⁶) *Ibid.*, s. 15.

¹²⁷) JASPAR, A., Van PRAET, S., De FRAENE, D. *Les Offres et inspirations restauratrices dans la nouvelle justice des mineurs*. *JDJ*, roč. 2007, č. 261. s. 29 [online]. [citováno 21. 1. 2014]. Dostupný z: <http://www.sdj.be/admin/docs/justice_des_mineurs-structure_et_contenu_nvl_loi.pdf>.

¹²⁸) TERWANGNE, A. de. *La loi du 8 avril 1965*. s. 2 [online]. [citováno dne 21. 1. 2014]. Dostupný z: <http://www.sdj.be/admin/docs/djb258-supplement_loi_65.pdf>.

Navzdory všem výše uvedeným koncepčním změnám je belgický systém stále především **sociálně-opatrovnícký**. Někteří autoři však upřednostňují označení **hybridní**, což podle nich nejlépe vystihuje propojení opatrovníckého základu s některými prvky justičního modelu a důrazem na význam nápravy vzniklé újmy.¹²⁹

III.2 současný systém opatření ukládaných dětem v konfliktu se zákonem

Jak již bylo uvedeno výše, belgický systém soudnictví ve věcech mládeže vychází ze stejného teoretického konceptu jako český systém soudnictví ve věcech dětí mladších 15 let. Navzdory tomu je na rozdíl od českého systému ovládán zásadou, v souladu s níž je třeba upřednostňovat mimosoudní vyřízení věci.¹³⁰

Na rozdíl od českého systému soudnictví ve věcech dětí mladších 15 let umožňuje belgický systém vyřídit případ dítěte i v předsoudním stadiu řízení, tedy přímo **královským prokurátorem** (*Procureur du roi*). Ten má právo věc odložit, a to buď bez dalšího, nebo toto odložení může doprovodit:

- **výstrahou**, která může být adresována jak dítěti, tak i jeho rodičům,
- **předvoláním dítěte a jeho rodičů**,
- **nabídkou mediace** (*offre de médiation*)¹³¹

¹²⁹) Ministère de la Justice. Service des Affaires Européennes et Internationale, Paris. *Justice des mineurs: orientations en terme de protection et de repression 1998 – 2008. Le cas de la Belgique*. s. 16-1 [online]. [citováno 21. 1. 2014]. Dostupné z: <<http://www.juriscope.org/uploads/etudes/Belgique/Droit%20penal%20La%20justice%20des%20mineurs%20Belgique%202009.pdf>>

¹³⁰) Preambule zákona o ochraně mládeže, odst. 5 písm. e).

¹³¹) Ministère de la Justice. Service des Affaires Européennes et Internationale, Paris. *Justice des mineurs: orientations en terme de protection et de repression 1998 – 2008. Le cas de la Belgique*. s. 19 [online]. [citováno 21. 1. 2014]. Dostupné z: <<http://www.juriscope.org/uploads/etudes/Belgique/Droit%20penal%20La%20justice%20des%20mineurs%20Belgique%202009.pdf>>.

Od roku 2006 může navíc prokurátor směřovat své opatření i proti rodičům dítěte a uložit jim povinnost tzv. **rodičovské stáže** (*stage parental*). To však pouze v případě, že dítě nepopírá, že by se dopustilo činu, z něhož je podezřelý. Povinnost rodičovské stáže lze uložit pouze rodičům, kteří projevují lhostejnost k závadovému chování svého dítěte, přičemž právě tento jejich postoj ještě prohlubuje výchovné problémy dítěte. Nutnou podmínkou pro uložení povinnosti rodičovské stáže je předpoklad, že její absolvování rodiči bude pro dítě prospěšné.¹³²

Pokud prokurátor případ neodloží, předá jej k vyřízení **soudu pro mládež**. Ten má k dispozici širokou škálu opatření, která lze dítěti odpovědnému za čin jinak trestný uložit, přičemž od reformy provedené v roce 2006 lze jednotlivá opatření mezi sebou i vhodně kombinovat. Tato reforma rovněž zavedla do systému opatření princip hierarchie. V souladu s ním musí soud pro mládež v každém jednotlivém případě postupovat podle tohoto schématu¹³³:

1. Nejprve musí posoudit, zda jsou splněny podmínky pro učinění tzv. **restorativní nabídky** (*offre restauratrice*). Ta se může vztahovat k **mediaci** nebo **rodinné skupinové konferenci** (více viz níže – podkapitola III.).

2. V případě, že nejsou splněny podmínky pro restorativní nabídku, měl by se uplatnit tzv. **projekt, který navrhuje samotné dítě** (*projet proposé par le mineur*).

3. Pokud nebylo možné učinit ani restorativní nabídku ani předložit projekt, měl by soud nejprve posoudit, zda postačí, bude-li dítěti uloženo opatření, které jej ponechá v jeho přirozeném prostředí (*mesures accompagnant le maintien du mineur dans le milieu de vie*). Těmito opatřeními jsou:

- ve vztahu k dětem mladším 12 let:
 - výstraha (*reprimande*),
 - dohled příslušných sociálních služeb (*mise sous surveillance du mineur par le service social compétent*),

¹³²⁾ Čl. 45bis zákona o ochraně mládeže.

¹³³⁾ Systém opatření citován podle TERWANGNE, A. de. *La loi du 8 avril 1965*. s. 3 [online]. [citováno dne 21. 1. 2014]. Dostupný z: <http://www.sdj.be/admin/docs/jdjb258-supplement_loi_65.pdf>.

- povinná asistence určeného pedagoga v rámci skupinového nebo individuálního vzdělávání,
- ve vztahu k dětem starším 12 let pak i:
 - veřejně prospěšná činnost nebo vzdělávací (výchovný) program, max. výměra 150 hodin,
 - ambulantní léčba v oblasti psychiatrie, psychologie, sexuologie, alkoholismu a toxikomanie.

U dětí starších 12 let mohou být tato opatření navíc doprovázena **výchovnými povinnostmi a omezeními**. Ty zákon o ochraně mládeže z roku 1965 upravuje jen velmi obecně, formulace konkrétní povinnosti pak bude záležet především na soudu pro mládež, který tak může flexibilně reagovat na konkrétní okolnosti případu. Soud pro mládež konkrétně může dítěti uložit povinnosti:

- docházet pravidelně do školy,
- absolvovat vzdělávací (výchovný program) nebo vykonat výchovnou povinnost v obecném zájmu v maximální výměře 150 hodin,
- je-li dítě starší 16 let, odpracovat stanovený počet hodin, max. 150, za účelem odškodnění poškozeného,
- dodržovat předpisy výchovného nebo zdravotnického zařízení,
- absolvovat jeden nebo více vzdělávacích programů nebo programů určených k získání náhledu na důsledky svého jednání, především ve vztahu k poškozenému,
- zúčastnit se určených sportovních, společenských nebo kulturních aktivit,
- nestýkat se s určenými osobami nebo nenavštěvovat určená místa,
- nevykonávat určené činnosti, mající souvislost se spácháním protiprávního činu,
- podrobit se zákazu vycházení,
- podrobit se jiným povinnostem nebo zákazům, které soud pro mládež určí.¹³⁴

¹³⁴⁾ Čl. 37 odst. 2 bis zákona o ochraně mládeže.

4. Je-li nezbytné případ řešit odnětím dítěte z jeho přirozeného prostředí, musí soud nejprve zvažovat možnost umístění dítěte **do otevřeného zařízení** (*placement en régime ouvert*). Takovým umístěním může být:

- svěření dítěte do péče důvěryhodné osoby,
- umístění dítěte do příslušného ústavního zařízení, nebo
- umístění do veřejného komunitního zařízení pro ochranu mládeže (*Institution Communautaire Publique de Protection de la Jeunesse*), přičemž se uplatní následující pravidla:
 - od 12 let jen do otevřeného režimu;
 - od 14 let lze i do uzavřeného režimu;
 - dítě starší 12 let a mladší 14 let může být do uzavřeného režimu umístěno, pokud v důsledku jeho činu došlo k vážnému ohrožení života nebo zdraví druhé osoby nebo pokud je jeho chování obzvláště nebezpečné;
 - výkon opatření lze podmíněně odložit společně s uložením povinnosti absolvovat vzdělávací (výchovný) program nebo vykonat veřejně prospěšnou činnost, max. výměra 150 hodin.
 - od roku 2006 musí soud určit též maximální délku trvání opatření, přičemž prodloužení je možné pouze v případě přetrvávajícího špatného chování dítěte, nebo pokud je dítě nebezpečné sobě nebo svému okolí.
- umístění dítěte do nemocničního zařízení, do pobytového zařízení zabývajících se léčbou alkoholismu, toxikomanie nebo jakékoli jiné závislosti, umístění do pobytového zařízení poskytující pedopsychiatrické služby (otevřený i uzavřený režim) podle zákona o ochraně osob s duševní poruchou z roku 1990
 - výkon opatření lze podmíněně odložit společně s uložením povinnosti vykonat veřejně prospěšnou činnost, max. výměra 150 hodin.

5. Jako krajní opatření lze dítě umístit i **do uzavřeného zařízení**. Uzavřený režim existuje:

- ve veřejném komunitním zařízení pro ochranu mládeže, nebo
- v pobytovém zařízení poskytující pedopsychiatrické služby.

I soud pro mládež může uložit rodičům dítěte povinnost zúčastnit se tzv. **rodičovské stáže** (*stage parental*). Podmínky uložení tohoto opatření jsou téměř shodné jako v případě, že jej ukládá prokurátor. Zákon však stanoví, že soud pro mládež může toto opatření uložit pouze jako doprovodné k opatření uloženému dítěti.

V souvislosti se systémem opatření je nutné zmínit i skutečnost, že belgický systém soudnictví ve věcech mládeže umožňuje prolomit dolní věkovou hranici trestní odpovědnosti. V případě dětí **starších 16** let totiž soud pro mládež může věc tzv. postoupit buď specializovanému senátu soudu pro mládež, který bude aplikovat trestní zákoník a trestní řád (jedná se o tzv. *déssaisissement*), nebo běžnému porotnímu soudu (*la cour d'assises*). Dalšími podmínkami je, že:

- vůči mladistvému bylo už v minulosti užito výchovné opatření nebo restorativní nabídka,
- mladistvý spáchal čin v sexuální oblasti nebo čin podobné povahy a
- uložení výchovného opatření se v daném případě jeví jako nepřiměřené.

V případě uložení vazby nebo trestu odnětí svobody, bude mladistvý umístěn do federálního uzavřeného centra (*Centre fédéral fermé*), v 18 letech však může být přemístěn do vězení pro dospělé.

III.3 uplatňované restorativní techniky

Z dosavadního výkladu vyplynulo, že v Belgii se v současnosti uplatňují **především dvě restorativní techniky**, a to:

- **mediace**, která je možná jak v předsoudním stadiu řízení, tak i v průběhu řízení před soudem pro mládež
- **rodinná skupinová konference**, která se může uskutečnit pouze v řízení před soudem pro mládež

Určité restorativní prvky vykazují též projekt předkládaný samotným dítětem¹³⁵, výchovná povinnost ve veřejném zájmu¹³⁶ a povinnost odpracovat určený počet hodin za účelem odškodnění poškozeného.¹³⁷ Avšak pokud budeme vnímat koncept restorativní justice především jako proces s důrazem na újmu způsobenou poškozenému, jakož i aktivní zapojení poškozeného, nelze tyto tři nástroje označit za restorativní v pravém slova smyslu.¹³⁸

Níže bude tedy pozornost věnována skutečně restorativním technikám, tedy mediaci a rodinné skupinové konferenci.

¹³⁵) Projekt dítěte předkládá písemně nejpozději v den prvního jednání ve věci před soudem pro mládež a zavazuje se v něm splnit jednu nebo více povinností z jejich demonstrativního výčtu. V případě schválení projektu soudem má dítě na splnění svého závazku lhůtu 3 měsíců. O výsledku sepíše pro soud zprávu sociální služba. Tento nástroj vychází především z teze, že největší předpoklad úspěšného působení určitého opatření je dán v případě, že si jej dotčená osoba (v tomto případě dítě a jeho rodina) sama naformuluje. Těžiště řešení protiprávního jednání dítěte se tak přesouvá ze státu na rodinu dítěte, přičemž je daleko více pravděpodobné, že dítě a jeho rodina svůj „dobrovolný závazek“ splní lépe, než v případě jeho autoritativního nařízení soudem. Více viz: JASPAR, A., Van PRAET, S., De FRAENE, D. Les Offres et inspirations restauratrices dans la nouvelle justice des mineurs. *JDJ*, roč. 2007, č. 261. s. 35-36 [online]. [citováno 21. 1. 2014]. Dostupný z: <http://www.sdj.be/admin/docs/justice_des_mineurs-structure_et_contenu_nvl_loi.pdf>.

¹³⁶) Původním účelem výchovné povinnosti ve veřejném zájmu bylo zapojit mladistvého do určité obecně prospěšné činnosti s cílem na něj pozitivně působit a umožnit mu ukázat, „co v něm je“. Odborníci však poukazují na to, že postupem času dochází ke sblízkování tohoto opatření s trestem obecně prospěšných prací, když je stále větší důraz kladen na hodnotu odvedené práce a její porovnání se způsobenou škodou. Opatření tak čím dál tím více nabývá povahu sankce, naopak výchovný aspekt ustupuje do pozadí a je až druhotný. Více viz: JASPAR, A., Van PRAET, S., De FRAENE, D. Les Offres et inspirations restauratrices dans la nouvelle justice des mineurs. *JDJ*, roč. 2007, č. 261. s. 36 [online]. [citováno 21. 1. 2014]. Dostupný z: <http://www.sdj.be/admin/docs/justice_des_mineurs-structure_et_contenu_nvl_loi.pdf>.

¹³⁷) Tato povinnost nemůže být uložena samostatně, ale pouze jako doprovodná povinnost k některému z opatření, která ponechávají mladistvého v jeho přirozeném prostředí (viz výše). Tuto povinnost lze uložit pouze mladistvého staršímu 16 let. Povinnost může mladistvý splnit i takovým způsobem, že bude pracovat pro některou z určených společností, přičemž jeho plat bude odváděn do fondu pro odškodnění obětí trestných činů. Oběti může být z fondu poskytnuta částka v maximální výměře 1000 euro. Více viz: JASPAR, A., Van PRAET, S., De FRAENE, D. Les Offres et inspirations restauratrices dans la nouvelle justice des mineurs. *JDJ*, roč. 2007, č. 261. s. 37 [online]. [citováno 21. 1. 2014]. Dostupný z: <http://www.sdj.be/admin/docs/justice_des_mineurs-structure_et_contenu_nvl_loi.pdf>.

¹³⁸) *Ibid.*, s. 37.

III.3.1. Mediace¹³⁹

Mediace se ve vztahu k dětem uplatňovala daleko dříve, než byla v roce 2006 zakotvena též v zákoně na ochranu mládeže z roku 1965. Ve vlámské části se první zkušenosti s mediací v těchto věcech datují od roku 1987. Vývoj ve francouzské části byl v tomto ohledu o něco pomalejší a první pokusy o mediaci mezi dítětem a poškozeným proběhly až v roce 1993.

Z hlediska současného znění zákona o ochraně mládeže z roku 1965 je mediace možná jak v předsoudním stadiu řízení, tak i v průběhu řízení před soudem.

MEDIACE V PŘEDSOUDNÍM STADIU ŘÍZENÍ

V předsoudním stadiu řízení je mediace vnímána především jako alternativa k soudnímu projednání věci, která je dána k dispozici prokurátorovi. Původně byly stanoveny **tři podmínky**, bez kterých nebylo možné v této fázi řízení k mediaci přistoupit, a to:

- podezření proti dítěti je dostatečně podložené,
- dítě nezpochybňuje skutkové okolnosti zakládající porušení zákona (což však nutně nemusí znamenat, že se přiznalo) a
- je znám poškozený.

V roce 2008 však belgický Ústavní soud první dvě podmínky zrušil, protože dospěl k závěru, že odporují principu presumpce nevinny.¹⁴⁰ V současnosti je tak jedinou zákonnou podmínkou umožňující prokurátorovi iniciovat mediaci mezi dítětem

¹³⁹⁾ Zpracováno na základě JASPAR, A., Van PRAET, S., De FRAENE, D. Les Offres et inspirations restauratrices dans la nouvelle justice des mineurs. *JDJ*, roč. 2007, č. 261. s. 32-33 [online]. [citováno 21. 1. 2014]. Dostupný z: <http://www.sdj.be/admin/docs/justice_des_mineurs-structure_et_contenu_nvl_loi.pdf>.

¹⁴⁰⁾ Viz Ministère de la Justice. Service des Affaires Européennes et Internationale, Paris. *Justice des mineurs: orientations en terme de protection et de repression 1998 – 2008. Le cas de la Belgique*. s. 19 [online]. [citováno 21. 1. 2014]. Dostupné z: <<http://www.juriscope.org/uploads/etudes/Belgique/Droit%20penal%20La%20justice%20des%20mineurs%20Belgique%202009.pdf>>.

a poškozeným ta skutečnost, že je mu poškozený znám.¹⁴¹ Prokurátor v takovém případě písemně informuje dítě, jeho rodiče nebo jiné osoby odpovědné za výchovu dítěte a poškozeného o možnosti zúčastnit se mediace a obrátit se za tímto účelem na mediační službu. Prokurátor zároveň zašle potřebné materiály přímo příslušné mediační službě. Pokud dítě ani poškozený mediační službu ve lhůtě 8 dnů sami nekontaktují, pokusí se na ně obrátit mediační služba přímo.

Rozhodnutí prokurátora o tom iniciovat v konkrétním případě mediaci musí být písemné a odůvodněné, ledaže má v úmyslu věc hned bez dalšího odložit. Ještě před vlastním zahájením mediace musí prokurátor všechny subjekty poučit o právu na právní pomoc advokáta:

- předtím, než se zúčastní mediace a
- v okamžiku, kdy je vytvořen návrh dohody mezi dítětem a poškozeným.

Uskutečnění mediace je samozřejmě podmíněno výslovným, dobrovolným a nepodmíněným **souhlasem všech zúčastněných subjektů**, který lze kdykoli v jejím průběhu odvolat.

Mediační služba podá prokurátorovi zprávu o průběhu mediace do dvou měsíců ode dne, kdy byla prokurátorem poprvé vyrozuměna.

Dohoda, ke které zúčastněné subjekty v rámci mediace dospějí, musí být podepsána jak dítětem a poškozeným, tak i rodiči dítěte, případně jinými osoba odpovědnými za výchovu dítěte. Tato dohoda je předložena prokurátorovi ke schválení. Prokurátor však nemá právo měnit obsah dohody, může ji pouze schválit či neschválit, přičemž právo neschválit znění dohody má pouze v případě, že by schválení odporovalo veřejnému pořádku.

¹⁴¹⁾ Lze předpokládat, že bez ohledu na rozhodnutí Ústavního soudu bude prokurátor v praxi iniciovat mediaci právě v případech, kdy dítě nepopírá skutek ani svou roli v něm a kdy podezření proti dítěti bude dostatečně podloženo i jinými důkazy. V opačném případě by totiž mohl významným způsobem zasáhnout do integrity poškozeného (vysoké riziko sekundární viktimizace v případě, že by dítě odmítalo přijmout svou odpovědnost), jakož do práva dítěte na spravedlivý proces (dítě by se ze strachu ze soudního projednání mohlo přiznat i k tomu, co nespáchalo).

Mediační služba poté vyhotoví **zprávu o tom, jak dítě dohodu splnilo**. Na základě této zprávy prokurátor vyhotoví protokol, který je povinen zohlednit při rozhodování o tom, zda věc postoupí soudu pro mládež, nebo ji odloží. Ani úspěšná mediace tedy nutně nemusí vést k vyloučení soudního projednání věci a uložení opatření.

Národní odborníci mezi sebou diskutovali o vhodnosti takto nastavené právní úpravy. Poukazovali především na to, že absence automatického odložení věci v případě úspěšné mediace plně nekoresponduje s principy restorativní justice. Na druhé straně však zdůrazňovali, že právě tato právní úprava může vést k **využití mediace i v závažnějších případech**, ať už s ohledem na skutek či osobu pachatele, a proto působí jako záruka před určitou „dvoukolejnou spravedlností“, kdy by mediace byla v praxi využívána výlučně v méně závažných případech. V této souvislosti je však neméně zajímavá úvaha nad účinností takové podobné záruky v případech, že příslušné orgány nezmění svou zaběhlou praxi a především svůj náhled na danou problematiku.

142

Pokud mediace není úspěšná, žádné informace ani o průběhu mediace ani o jejím výsledku nesmí být v dalším řízení prokurátorem ani soudem pro mládež použity v neprospěch dítěte. Všechny dokumenty a informace získané v souvislosti s činností mediační služby v případě jsou **důvěrné**, ledaže by se zúčastněné subjekty shodly na tom, že je chtějí orgánům činným v trestním řízení poskytnout. V žádném případě však nemohou být použity jako důkaz v jakémkoli trestním, civilním nebo správním řízení.

III.3.2. Restorativní nabídka¹⁴³

V průběhu řízení před soudem by soud pro mládež měl nejprve zvažovat, zda v konkrétním případě učinit tzv. restorativní nabídku (viz výše). Restorativní nabídka přitom zahrnuje dvě restorativní techniky, a to buď mediaci, nebo rodinnou skupinovou konferenci podle novozélandského vzoru. Podobně jako v případě mediace

¹⁴²⁾ JASPAR, A., Van PRAET, S., De FRAENE, D. Les Offres et inspirations restauratrices dans la nouvelle justice des mineurs. *JDJ*, roč. 2007, č. 261. s. 33 [online]. [citováno 21. 1. 2014]. Dostupný z: http://www.sdj.be/admin/docs/justice_des_mineurs-structure_et_contenu_nvl_loi.pdf.

¹⁴³⁾ *Ibid.*, s. 33-35.

v průběhu předsoudního stadia řízení podmínil zákon právo soudce učinit vůči dítěti restorativní nabídku těmito třemi skutečnostmi:

- podezření proti dítěti musí být dostatečně podložené,
- dítě nezpochybnuje skutkové okolnosti zakládající porušení zákona,
- je znám poškozený.

Avšak i v tomto případě belgický Ústavní soud v roce 2008 první dvě z uvedených podmínek zrušil a jedinou zákonnou podmínkou pro možnost učinit dítěti restorativní nabídku tak zůstal pouze požadavek, v souladu s nímž musí být soudu pro mládež známa totožnost poškozeného.¹⁴⁴

Jak mediace, tak i rodinná skupinová konference jsou dále podmíněny výslovným, dobrovolným a nepodmíněným souhlasem všech zúčastněných subjektů, přičemž tento souhlas lze kdykoli v jejich průběhu odvolat.

MEDIACE V PRŮBĚHU ŘÍZENÍ PŘED SOUDEM

Mediace v průběhu řízení před soudem probíhá stejně jako v případě mediace v průběhu přípravného řízení. Je-li úspěšná, tj. vyústí-li v dohodu mezi zúčastněnými subjekty, stává se tato dohoda součástí soudního spisu.

Dohoda musí být schválena soudem pro mládež. Ten však není oprávněn měnit její obsah a souhlas s dohodou smí nevyslovit pouze v případě, že by tato odporovala veřejnému pořádku.

V případě, že mediace úspěšná není, nesmí být nic z toho, co během ní vyšlo najevo, v dalším řízení použito proti dítěti. Všechny dokumenty pořizené během mediace jsou **důvěrné**, ledaže by zúčastněné subjekty svorně souhlasily, že se s nimi soud pro mládež může seznámit. V žádném případě však nemohou být použity jako důkaz v žádném trestním, civilním nebo správním řízení.

¹⁴⁴) Ministère de la Justice. Service des Affaires Européennes et Internationale, Paris. *Justice des mineurs: orientations en terme de protection et de repression 1998 – 2008. Le cas de la Belgique.* s. 19 [online]. [citováno 21. 1. 2014]. Dostupné z: <<http://www.juriscope.org/uploads/etudes/Belgique/Droit%20penal%20La%20justice%20des%20mineurs%20Belgique%202009.pdf>>.

Mediační služba má povinnost podat soudu pro mládež **zprávu** o tom, jak dítě splnilo své závazky vyplývající z dohody uzavřené s poškozeným. Předchází-li zpráva konečnému rozhodnutí soudu pro mládež, musí ji soud při svém rozhodování zohlednit. Dojde-li ke splnění závazků dítěte až po rozhodnutí soudu, může soud pro mládež znova zahájit řízení, a to za účelem zmírnění opatření, které či která byla dítěti v návaznosti na jeho protiprávní čin již dříve uložena. Ani úspěšná mediace tak nutně nevede k „odklonění“ celého řízení, soud pro mládež má pouze povinnost tuto skutečnost zohlednit.

RODINNÁ SKUPINOVÁ KONFERENCE¹⁴⁵

Podobně jako mediace i rodinné skupinové konference (dále jen „RSK“) byly v praxi využívány dříve, než byly v roce 2006 včleněny do zákona o ochraně mládeže z roku 1965. Tedy alespoň ve vlámské části Belgie.

Realizace prvních RSK v Belgii se datuje od roku 2000 a je úzce spjata s činností Univerzity v Lovani. Kriminologové, kteří na této univerzitě působili, totiž připravili projekt, jehož cílem bylo belgickému systému soudnictví ve věcech mládeže představit po vzoru Nového Zélandu tuto restorativní techniku a zjistit, jakým způsobem tato může fungovat v kontinentální právní kultuře.

V souladu s projektem byly RSK využitelné **až v soudním stadiu řízení**. Bylo na soudci pro mládež, aby vybral vhodné případy, přičemž byly vymezeny dvě základní podmínky:

- dítě nesmělo zpochybňovat skutkové okolnosti protiprávního činu a
- případ byl svou povahou závažný.

Pokud tedy dítě nezpochybňovalo, že se skutek stal, stejně jako svou roli v něm, soudce pro mládež vhodnost rodinné skupinové konference **konzultoval se sociálními pracovníky** působícími u soudu pro mládež. Jejich úkolem pak bylo posoudit motivaci dítěte věc projednat prostřednictvím RSK. Sociální pracovníci zároveň poskytli

¹⁴⁵⁾ Zpracováno na základě VANFRAECHEM, I. *Evaluating conferencing for serious juvenile delinquents*. Vancouver, 6th International Conference on Restorative Justice, June 2003 [online]. [citováno 21. 1. 2014]. Dostupné z: <<http://snifferdogonline.com/reports/Restorative%20Justice/Evaluating%20Conferencing%20for%20Serious%20Juvenile%20Delinquents.pdf>>.

podezřelému dítěti všechny nezbytné informace. Pokud posoudili případ jako vhodný pro RSK, vyrozuměli o tom do deseti dnů soudce pro mládež. Ten poté **pověřil facilitátora**, aby RSK zahájil.

Facilitátor nejdříve kontaktoval pachatele-dítě a jemu důvěrné osoby. Ujistil se, že dítě nepopírá skutkové okolnosti. Poté kontaktoval poškozeného, aby zjistil, jestli by se chtěl RSK zúčastnit. Na rozdíl od mediace se RSK mohla uskutečnit i v případě, že poškozený svou osobní účast na ní odmítl. Svůj pohled na věc však mohl dát najevo např. písemně dopisem či prostřednictvím svého přítele, příbuzného či jiného důvěrníka. Dítě i poškozený si na konferenci mohli přivést jakékoli osoby, které jim mohly poskytnout podporu.

Konference se účastnil též **zástupce policie**. V rámci realizovaného kvalitativního výzkumu bylo zjištěno, že především u násilných protiprávních činu představovala přítomnost policisty pro poškozené žádoucí záruku bezpečí. Policista navíc svou osobou ztělesňuje i tu skutečnost, že protiprávním činem vznikla újma nejen poškozenému, ale rovněž celé společnosti.

V rámci konference bylo nejdříve přistoupeno k tzv. **přípravné fázi**. Ta je pro všechny zúčastněné důležitá především proto, aby pochopili, proč se tímto způsobem vlastně sešli, k čemu konference slouží a co může být na jejím konci. Pro pachatele je velmi důležité vědět, jaká jsou jejich práva, stejně jako to, že mají právo RSK kdykoli ukončit. Pro poškozené je zase důležité, aby byli informováni o podobě celého procesu a co mohou reálně očekávat jako jeho výstup, a to v zájmu jejich ochrany před sekundární viktimizací.

Samotná konference byla zahájena představením všech zúčastněných subjektů a jejich úlohy v rámci konference. Poté policista přečetl zjištěné skutečnosti a ověřil si, že s tím takto pachatel souhlasí. Pokud pachatel nesouhlasil, konference nemohla dále pokračovat. Poté jednotliví účastníci hovořili o tom, co jim protiprávní čin způsobil a jaké důsledky měl pro jejich další život, a to v tomto pořadí:

- poškozený,
- rodina a důvěrníci poškozeného,
- pachatel,
- rodina a důvěrníci pachatele.

Právě toto bylo považováno za **klíčovou fázi konference**, během níž jsou účastníci konfrontováni s pocity a myšlenkami ostatních a mohli dospět k vzájemnému pochopení újmy, která byla protiprávním činem způsobena. Dítě si právě v této fázi často uvědomilo, že ublížilo i své rodině a svým přátelům.

Poté byla pachateli, jeho rodině a důvěrníkům dána možnost, aby **v soukromí prodiskutovali možné způsoby odčinění újmy**, přičemž museli brát ohled na potřeby a přání poškozeného. Belgičtí kriminologové poukazovali na nenahraditelnou úlohu této fáze a význam jejího začlenění do rodinných skupinových konferencí. Zdůrazňovali především právo podezřelého dítěte i jeho rodiny na důstojnost a soukromí. Je totiž velmi pravděpodobné, že protiprávní činnost dítěte má svůj původ též v rodině a blízkém okolí dítěte. Mnoho z těchto problémů mohlo vyjít na povrch během konference, některé byly však natolik intimního rázu, že bylo vhodnější dát rodině prostor, aby je probrala v soukromí. Soukromý charakter diskuze také zvyšoval pravděpodobnost, že členové rodiny dítěte a jeho další podporovatelé budou mít větší odvahu navrhnout vhodné řešení konfliktní situace, když tento návrh bude nejprve podroben diskuzi v rámci užšího a důvěrnějšího okruhu účastníků konference. Výsledkem této fáze byl **návrh prohlášení o záměru dítěte napravit újmu**.

Tento návrh byl poté předložen poškozenému, jeho rodině a důvěrníkům, a diskutován, dokud nebylo dosaženo dohody. Odborníci poukazovali na to, že po soukromém projednání se atmosféra v rámci konference většinou změnila – děti se neostýchaly otevřeně mluvit a poškození často získali pocit, že jejich potřeby jsou ostatními reflektovány.

Dohoda by vždy měla směřovat k naplnění těchto **tří cílů**:

- odčinění újmy vzniklé poškozenému,
- odčinění újmy vzniklé společnosti a
- poskytnutí záruky, že se podobné jednání nebude v budoucnosti opakovat.

Dohoda přitom měla být **co nejvíce konkrétní**, aby všichni účastníci konference, stejně jako soudce pro mládež věděli, k čemu přesně se dítě a jeho rodina zavázala a kdy má daný závazek splnit. Dohoda měla být podepsána všemi zúčastněnými, tedy nejen dítětem a poškozeným, ale i jejich rodinami a dalšími osobami, které jim na rodinné skupinové konferenci poskytovaly podporu. Pokud nebylo možné dosáhnout dohody, nebo dohoda byla pouze částečná, byla informace o tom předána soudci pro mládež.

Bylo poté na soudci pro mládež, zda uzavřenou dohodu bude či nebude akceptovat. Soudci přijali takovou praxi, že dohody zásadně potvrzovali, pouze přezkoumávali, zda jsou přiměřené. Zároveň ve svém soudním rozhodnutí, kterým potvrzovali dohodu, stanovili rovnou datum dalšího soudního jednání, na kterém již probíhalo zhodnocení, jakým způsobem byla dohoda naplněna. Tím byla dítěti **jasně stanovena lhůta, v níž mělo splnit své závazky vůči poškozenému**. Pokud byla dohoda dítětem splněna, soud pro mládež na dalším jednání rozhodl o zastavení řízení.

Významná pozornost byla věnována též otázce **účasti advokátů** pachatele a případně i oběti na konferenci. Jakkoli může být právě účast právních zástupců účastníků konfliktu kontroverzní, autoři pilotního projektu rodinných skupinových konferencí se nakonec přiklonili ke koncepci s účastí právníků na konferenci, především právníků obviněných mladistvých. Právníci se však drželi stranou jednání, jejich úkolem bylo především dohlédnout na to, zda nejsou porušována procesní práva dítěte a zda dohoda není nepřiměřená. Zároveň mohli mladistvému pomoci s formulováním jeho myšlenek a záměrů, avšak při přísném respektování nutnosti aktivního zapojení samotného mladistvého.

Ve stejné podobě byla nakonec rodinná skupinová konference v roce 2006 i uzákoněna (viz výše). Důležité je v této souvislosti zmínit, že stejně jako mediace ani úspěšná rodinná skupinová konference **nutně nevede k odklonění celého řízení**. Naopak soudce má stále právo posoudit, zda s ohledem na osobnost mladistvého, jeho způsob života a veřejnou bezpečnost není na místě zároveň přijmout jedno nebo více opatření podle zákona o ochraně mládeže z roku 1965.¹⁴⁶ Odborníci poukazují na to, že v tomto ohledu se systém odklání od klasického restorativního přístupu a daleko více se blíží ke koncepci sankcionování. Na druhou stranu je nutné zdůraznit, že možná právě díky této možnosti nejsou z užití restorativních technik a priori vyloučeni mladiství, kteří se dopustili těch nejzávažnějších protiprávních činů¹⁴⁷ a u nichž je v rámci kontinentální právní kultury stále jen těžko představitelné, že by z řízení mohli vyjít bez určité sankce v klasickém smyslu, byť svou povahou třeba i alternativní.

¹⁴⁶) JASPAR, A., Van PRAET, S., De FRAENE, D. Les Offres et inspirations restauratrices dans la nouvelle justice des mineurs. *JDJ*, roč. 2007, č. 261. s. 35 [online]. [citováno 21. 1. 2014]. Dostupný z: <http://www.sdj.be/admin/docs/justice_des_mineurs-structure_et_contenu_nvl_loi.pdf>.

¹⁴⁷) *Ibid.*, s. 33.

III.4 závěr aneb možné inspirace a hrozby

Vývoj soudnictví ve věcech mládeže v Belgii může být pro český systém soudnictví ve věcech dětí mladších 15 let inspirativní v mnoha směrech. Nejdůležitější je v tomto ohledu filozofické pozadí reformy belgického systému z roku 2006, která vycházela především ze snahy **posílit odpovědnost dětí a mladistvých** (*responsabilisation du jeune*) při řešení následků jejich protiprávního jednání.¹⁴⁸ Z pasivních objektů rehabilitace se tak nyní díky většímu využití restorativních technik mohou stát **aktivní aktéři**, kteří jsou konfrontováni s následky svého protiprávního jednání a kteří se sami podílejí na hledání způsobu jejich odčinění.

Belgie však České republice může být inspirací i v tom, že **zavedení restorativních technik do praxe nutně nepodmiňovala změnou právní úpravy**. Naopak legislativní změna byla reakcí právě na úspěšné využívání těchto přístupů v praxi. V této souvislosti je nutné zdůraznit, že český systém soudnictví ve věcech dětí mladších 15 let je odborníky z praxe (především z řad úředníků Probační a mediační služby, státních zástupců¹⁴⁹, ale i soudců¹⁵⁰) dlouhodobě kritizován pro svou přílišnou rigiditu. Ani

¹⁴⁸) Ministère de la Justice. Service des Affaires Européennes et Internationale, Paris. *Justice des mineurs: orientations en terme de protection et de repression 1998 – 2008. Le cas de la Belgique*. s. 17-18 [online]. [citováno 21. 1. 2014]. Dostupné z: <<http://www.juriscope.org/uploads/etudes/Belgique/Droit%20penal%20La%20justice%20des%20mineurs%20Belgique%202009.pdf>>.

¹⁴⁹) Kritika návrhové povinnosti státních zástupců podle § 90 odst. 1 zákona č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže, v jejímž důsledku jsou všechny děti bez rozdílu vystaveny formálnímu soudnímu řízení, se pravidelně objevuje v ročních zprávách o činnosti státního zastupitelství.

Viz např. Zpráva Nejvyššího státního zastupitelství o činnosti státního zastupitelství za rok 2012. s. 55. [online]. [citováno 21. 1. 2014]. Dostupná z:

<http://www.nsz.cz/images/stories/PDF/Zpravy_o_cinnosti/2012/7_NZN_603_2013.pdf>;

Zpráva Nejvyššího státního zastupitelství o činnosti státního zastupitelství ze rok 2011. s. 43. [online]. [citováno 21. 1. 2014]. Dostupná z:

<http://www.nsz.cz/images/stories/PDF/Zpravy_o_cinnosti/2011/7NZN601-2012-textovacast.pdf>;

Zpráva Nejvyššího státního zastupitelství o činnosti státního zastupitelství ze rok 2010. s. 6 [online]. [citováno 21. 1. 2014]. Dostupná z:

<http://www.nsz.cz/images/stories/PDF/Zpravy_o_cinnosti/2010/Text2010.pdf>.

¹⁵⁰) Viz např. rozhovor se soudcem pro mládež Zdeňkem Šulcem, ve kterém nejen kritizoval povinnost zahájit v každém jednotlivém případě dítěte mladšího 15 let řízení před soudem pro mládež, ale současně vyzdvihl význam práce kurátora a Probační a mediační služby s dítětem již v průběhu řízení o činu jinak trestném. Rozhovor je dostupný z: <http://hradec.idnes.cz/rozhovor-se-soudcem-ctrnactiletoho-vraha-fgr-/hradec-zpravy.aspx?c=A131221_2014608_hradec-zpravy_kol>.

ta však není nepřekonatelná, i když její systémové řešení si jistě vyžádá komplexní reformu dané právní úpravy.

I v současnosti lze restorativní techniky ve vztahu k dětem mladším 15 let využívat, a to dokonce **i v průběhu řízení**. Z hlediska zákonného podkladu se lze opřít především o zákon č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě, a zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, zvláště v jeho znění po novele účinné k 1. 1. 2013.¹⁵¹ Jsou-li restorativní techniky úspěšné, může státní zástupce zvážit postup podle § 159a odst. 4 zákona č. 141/1961 Sb., trestního řádu, a věc odložit nikoli pro nedostatek věku podezřelého, ale **pro neúčelnost dalšího řízení**. Díky tomu by dítě nemuselo být vystaveno řízení před soudem pro mládež. Ale i v případě, že řízení před soudem pro mládež již bylo zahájeno, může soud pro mládež vtělit dohodu mezi dítětem, jeho zákonnými zástupci, a poškozeným do některého z opatření podle hlavy III. ZSM, případně může upustit od uložení opatření, a to vše ve vhodných případech i bez jednání.¹⁵²

Odborníci, kteří se pohybují v systému soudnictví ve věcech dětí mladších 15 let, tedy nutně nemusí čekat na změnu zákona č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže. Daleko důležitější je, aby byli **motivovaní restorativní techniky ve své praxi využívat** a aby existovala i dostatečná nabídka těchto technik. To, že změna právní úpravy není samo spásná, dokazuje ostatně i zkušenost samotné Belgie, kde navzdory novelizaci zákona o ochraně mládeže v roce 2006, ve francouzské části země k nárůstu využití restorativních technik nedošlo.¹⁵³ Skutečná změna paradigmatu tedy musí vycházet především z přesvědčení jednotlivých účastníků systému a jejich vzájemné spolupráce.

¹⁵¹) Ačkoli předmětná novela nezapře, že jejím účelem byla především řešit nadměrné odebírání dětí z rodin a jejich umístování do ústavní výchovy, položila základ dostatečně flexibilnímu systému, který je využitelný právě i pro řešení protiprávního jednání dětí. Není bez významu, že i děti mladší 15 let, které jsou podezřelé ze spáchání činu jinak trestného, spadají do okruhu dětí, na něž se v souladu s § 6 písm. c) zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí.

¹⁵²) Viz § 115a zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu.

¹⁵³) K tomu viz DACHY, A. *L'application restauratrice en groupe en Fédération Wallonie-Bruxelles – rapport de recherche*. Université de Liège, duben 2013 [online]. [citováno 21. 1. 2014]. Dostupné z: <http://evelyne.huytebroeck.be/IMG/pdf/Rapport_CRG_avril_2013.pdf>.

literatura

- MATIAŠKO, M. Modely systémov súdnictva pre mládež. *Trestněprávní revue*. 8/2011. s. 1-11.
- MATIAŠKO, M. *Vplyv judikatury Najvyššieho súdu USA na systém súdnictva ve veciach mládeže. Olomoucké debaty mladých právníků – sborník příspěvků*, roč. 2009, č. 2, s. 176 – 184.

webové zdroje

(dostupné k 23. 2. 2014)

- DACHY, A. *L'application restauratrice en groupe en Fédération Wallonie-Bruxelles – rapport de recherche*. Université de Liège, duben 2013 [online]. Dostupné z: <http://evelyne.huytebroeck.be/IMG/pdf/Rapport_CRG_avril_2013.pdf>.
- JASPAR, A., Van PRAET, S., De FRAENE, D. Les Offres et inspirations restauratrices dans la nouvelle justice des mineurs. *JDJ*, roč. 2007, č. 261. s. 35 [online]. Dostupný z: <http://www.sdj.be/admin/docs/justice_des_mineurs-structure_et_contenu_nvl_loi.pdf>.
- Ministère de la Justice. Service des Affaires Européennes et Internationale, Paris. *Justice des mineurs: orientations en terme de protection et de repression 1998 – 2008. Le cas de la Belgique* [online]. Dostupné z: <<http://www.juriscope.org/uploads/etudes/Belgique/Droit%20penal%20La%20justice%20des%20mineurs%20Belgique%202009.pdf>>.
- TERWANGNE, A. de. *La loi du 8 avril 1965*. s. 3 [online]. Dostupný z: <http://www.sdj.be/admin/docs/jdjb258-supplement_loi_65.pdf>.
- VANFRAECHEM, I. *Evaluationg conferencing for serious juvenile delinquents*. Vancouver, 6th International Conference on Restorative Justice, June 2003 [online]. Dostupné z: <<http://snifferdogonline.com/reports/Restorative%20Justice/Evaluating%20Conferencing%20for%20Serious%20Juvenile%20Delinquents.pdf>>.

IV.

restorativní justice v právní úpravě kanady

IV.1 několik slov ke kanadskému systému soudnictví ve věcech mládeže aneb proč právě Kanada

I kanadský systém soudnictví ve věcech mládeže vycházel při svém vzniku **ze zásad sociálně-opatrovnického modelu**¹⁵⁴, tedy modelu, který se v České republice stále uplatňuje ve vztahu k dětem mladším 15 let.

První zákon upravující soudnictví ve věcech mládeže a oddělující mladistvé pachatele protiprávních činů od dospělých byl přijat v roce **1908**. Jednalo se o zákon o mladistvých delikventech (*Juvenile Delinquents Act*, dále jen „JDA“), který byl účinný až do roku 1984. Podle citovaného zákona nebylo s mladistvými zacházeno jako s pachateli trestného činu, ale jako se „zbloudilými“ a „pomýlenými“ dětmi, které „*potřebují především pomoc, povzbuzení a podporu*“.¹⁵⁵

I přes nesporně humanisticky formulovaný účel zákona se však JDA vyznačoval klasickým nedostatkem čistě sociálně-opatrovnického modelu, a to **absencí úpravy odpovídající procesní ochrany podezřelých mladistvých**. Jejich právní postavení tak často bylo v konečném důsledku horší než v případě dospělých pachatelů trestných činů. Mladiství totiž mohli být na základě svého protiprávního jednání umístováni do uzavřených výchovných zařízení, a to často na delší dobu, než na jakou by dospělým za stejný trestný čin mohl být uložen nepodmíněný trest odnětí svobody. Délka takového pobytu se totiž neřídila jasnou zákonnou úpravou, ale odvíjela se od doby, kterou měl konkrétní mladistvý strávit ve strukturovaném prostředí mimo svou narušenou rodinu, aby byla zajištěna jeho rehabilitace. V uzavřených výchovných zařízeních tak často v hojném počtu končili mladiství z vyloučených lokalit a mladiství z řad původních obyvatelů Kanady.¹⁵⁶

¹⁵⁴) K různým modelům systémů soudnictví ve věcech mládeže viz MATIAŠKO, M. *Modely systémů soudnictva pro mládež*. Trestněprávní revue. 8/2011. s. 1-11.

¹⁵⁵) BALA, N., ROBERTS, J. V. *Canada's juvenile Justice System: Promoting Community-Based Responses to Youth Crime*. In JUNGER-TAS, J., DECKER, S. H. (Eds.). *International Handbook of Juvenile Justice*. New York: Springer, 2006. s. 38.

¹⁵⁶) *Ibid.*, s. 38-39.

Jelikož však tento systém k žádoucí rehabilitaci mladistvých nevedl a s ohledem na skutečnost, že JDA byl právě v důsledku absence odpovídajících procesních záruk neslučitelný s kanadskou Listinou základních práv a svobod, přijatou v roce 1982, bylo přistoupeno k poměrně zásadní reformě systému soudnictví ve věcech mládeže. V roce **1984** byl JDA nahrazen zákonem o mladých pachatelích trestných činů (*Young Offenders Act*, dále jen „*YOA*“).¹⁵⁷ Ten naopak vycházel především **ze zásad justičního modelu** soudnictví ve věcech mládeže.

YOA sjednotil dolní i horní věkovou hranici pro vymezení osoby mladistvého v rámci všech kanadských provincií a teritorií. Na příště tak byla za mladistvého považována jakákoli osoba, která se trestného činu dopustila mezi 12. a 18. rokem věku. Protiprávní skutky **dětí mladších 12 let** mohly být řešeny pouze neformálně, nebo před orgánem sociálně-právní ochrany dětí, pokud vyvstalo podezření, že rodiče dostatečným způsobem neplní své povinnosti vyplývající z rodičovské odpovědnosti.¹⁵⁸

YOA detailním způsobem upravil všechna stádia trestního řízení proti mladistvým, a to včetně procesních práv mladistvých. Přesto se však za poměrně krátkou dobu po nabytí účinnosti stal opět předmětem kritiky. Na začátku 90. let nabyly na síle hlasy volající po zpřísnění zacházení s mladistvými pachateli trestných činů. YOA byl kritizován především za to, že dovoloval i za závažné násilné trestné činy, včetně vraždy, uložit trest odnětí svobody v maximální délce trvání 3 let.¹⁵⁹ V roce 1992 a 1995 byly tedy přijaty reformy, které umožňovaly v případě podezření z vraždy či jiného zvláště závažného trestného činu snadnější předání mladistvého podezřelého k řízení před soudem pro dospělé, v jehož rámci mu poté také mohly být ukládány stejné tresty jako dospělým.¹⁶⁰

Na druhé straně však bylo YOA vyčítáno, že v souvislosti s jeho přijetím došlo poměrně k zásadní změně v oblasti formálního postihu protiprávní činnosti mladistvých. Ve druhé polovině 80. let a na začátku let 90. byla totiž na mnoha školách zavedena politika tzv. „**nulové tolerance**“, kdy téměř každá potyčka byla předána k řešení

¹⁵⁷⁾ *Ibid.*, s. 39.

¹⁵⁸⁾ *Ibid.*, s. 39-40.

¹⁵⁹⁾ *Ibid.*, s. 40.

¹⁶⁰⁾ SMANDYCH, R. *Canada: Repenalization and Young Offenders' Rights*. In MUNCIE, J., GOLDSON, B. (Eds.). *Comparative Youth Justice*. Londýn: Sage Publications, 2006. s. 22.

policii, která dále postupovala standardním způsobem a proti mladistvému vznesla obvinění. Před soudy pro mládež se tak mladiství začali ocitat i za takové protiprávní činy, které by dříve byly řešeny mimo formální soudní řízení.¹⁶¹ Nadměrně užívány byly také nepodmíněné tresty odnětí svobody.¹⁶² Za účinnosti YOA měla Kanada výrazně vyšší podíl uvězněných mladistvých než USA, Velká Británie či evropské země. Více než tři čtvrtiny uvězněných mladistvých se přitom nedopustily násilného trestného činu.¹⁶³ Systém se navíc vyznačoval výrazně retributivními prvky.

Ve druhé polovině 90. let tak bylo znovu přistoupeno k reformě celého systému, která byla završena přijetím zákona o soudnictví ve věcech mládeže (*Youth Criminal Justice Act*, dále jen „YCJA“), který nabyl účinnosti v roce **2003**.¹⁶⁴

YCJA je vystaven na zásadách **modifikovaného justičního modelu**.¹⁶⁵ Jedním z jeho stěžejních cílů je podpořit uplatnění účinných a rychlých mimosoudních řešení v případech méně závažných trestných činů a posílit postavení komunity při hledání příčin trestné činnosti mladistvého.¹⁶⁶ V preambuli YCJA bylo rovněž zdůrazněno postavení poškozených, jejichž zájmy by v průběhu řízení proti mladistvému měly být náležitým způsobem zohledněny.¹⁶⁷ Mladistvému však zůstávají zachovány všechny standardní procesní záruky trestního řízení a užitá opatření musí být vždy přiměřené závažnosti spáchaného trestného činu a stupni odpovědnosti mladistvého pachatele.¹⁶⁸

¹⁶¹) BALA, N., ROBERTS, J. V. *Canada's juvenile Justice System: Promoting Community-Based Responses to Youth Crime*. In JUNGER-TAS, J., DECKER, S. H. (Eds.). *International Handbook of Juvenile Justice*. New York: Springer, 2006. s. 40.

¹⁶²) SMANDYCH, R. *Canada: Repenalization and Young Offenders' Rights*. In MUNCIE, J., GOLDSON, B. (Eds.). *Comparative Youth Justice*. Londýn: Sage Publications, 2006. s. 22.

¹⁶³) BALA, N., ROBERTS, J. V. *Canada's juvenile Justice System: Promoting Community-Based Responses to Youth Crime*. In JUNGER-TAS, J., DECKER, S. H. (Eds.). *International Handbook of Juvenile Justice*. New York: Springer, 2006. s. 42.

¹⁶⁴) *Ibid.*, s. 42.

¹⁶⁵) HOGE, R. D. *Introduction to the Canadian Juvenile Justice System*. 139th International Training Course: Visiting Experts Papers [online]. [citováno 2. 5. 2014]. Dostupný z: <http://www.unafei.or.jp/english/pdf/RS_No78/No78_11VE_Hoge3.pdf>.

¹⁶⁶) SMANDYCH, R. *Canada: Repenalization and Young Offenders' Rights*. In MUNCIE, J., GOLDSON, B. (Eds.). *Comparative Youth Justice*. Londýn: Sage Publications, 2006. s. 27.

¹⁶⁷) YCJA, čl. 3 odst. 1(c)(ii).

¹⁶⁸) YCJA, čl. 3 odst. 1(a)(i).

IV.2 současný systém opatření ukládaných dětem v konfliktu se zákonem

IV.2.1. Účel a základní zásady YCJA

Pro zodpovězení otázky, jakými základními zásadami je podle YCJA ovládán přístup k mladistvým v konfliktu se zákonem, je nutné předně vyjít z **povahy spáchaného trestného činu**. YCJA posílil na jedné straně **prvky retributivní justice** ve vztahu k postihu zvláště závažných trestných činů, na straně druhé však v případě méně závažných trestných činů klade důraz na **mimosoudní řešení věci a rehabilitaci** mladistvého.¹⁶⁹

Kromě požadavku, aby uložená sankce byla přiměřená závažnosti spáchaného protiprávního činu a stupni odpovědnosti pachatele a požadavku rehabilitace a reintegrace mladistvého, je účelem zákona též **široké zapojení komunity mladistvého**. Podle zákona by měla být podpořena prevence trestné činnosti mladistvých, a to tím, že s nimi bude pracováno v rámci **komunitních programů a agentur**, což by mělo přispět ke zjištění příčin jejich protiprávního činu a jejich náležitému řešení.¹⁷⁰

YCJA vychází ze zásady snížené mravní a rozumové odpovědnosti mladistvých¹⁷¹, která se promítá právě v oblasti ukládání sankcí a jejich účelu. Současně se však odráží i v požadavku na vyšší procesní ochranu mladistvých, jejímž cílem je především zaručit, že s mladistvými bude zacházeno spravedlivě a jejich práva budou respektována.¹⁷²

Z hlediska zaměření této analýzy je potom velmi zajímavý zákonný účel opatření, která mohou být mladistvému uložena. Ta by měla směřovat k posílení respektu mladistvého ke společenským hodnotám a k zajištění nápravy újmy, kterou mladistvý

¹⁶⁹) HOGE, R. D. *Introduction to the Canadian Juvenile Justice System*. 139th International Training Course: Visiting Experts Papers [online]. [citováno 2. 5. 2014]. Dostupný z: <http://www.unafei.or.jp/english/pdf/RS_No78/No78_11VE_Hoge3.pdf>.

¹⁷⁰) YCJA, čl. 3 odst. 1(a)(iii).

¹⁷¹) YCJA, čl. 3 odst. 1(b)(i).

¹⁷²) YCJA, čl. 3 odst. 1(b)(iii).

způsobil oběti i komunitě. Dále by tato opatření měla být pro mladistvého srozumitelná s ohledem na jeho potřeby a stupeň vospělosti a vždy, když je to vhodné, do nápravy mladistvého zapojovat i jeho rodiče, širší rodinu, komunitu a různá občanská sdružení. S ohledem na problematický přístup k příslušníkům původních obyvatel Kanady dnes již zákon nad rámec uvedeného výslovně stanoví, že opatření by měla rovněž respektovat genderové, kulturní a jazykové rozdíly a měla by odpovídat potřebám původních obyvatel Kanady a mladistvým se speciálními potřebami.¹⁷³

Ve vztahu k řízení o protiprávním činu mladistvého poté YCJA jako základní zásadu zakotvuje vedle práva mladistvého na zvláštní ochranu v průběhu řízení, **právo poškozeného** na ohleduplné a soucitné zacházení, důstojnost a ochranu soukromí, právo **na informace o průběhu řízení, jakož i právo se tohoto řízení účastnit a být slyšen**. YCJA dále stanoví, že rodiče mladistvého by měli být informováni o průběhu řízení i užitých opatření a měli by být vedeni k tomu, aby mladistvému při nápravě jeho jednání poskytli podporu.¹⁷⁴

IV.2.2. Mimosoudní opatření

Opatření, která lze mladistvému v návaznosti na spáchání trestného činu podle YCJA uložit, lze v první řadě rozdělit na soudní a mimosoudní.

Ve vztahu k mimosoudním opatřením YCJA výslovně zdůrazňuje, že v mnoha případech budou právě tato opatření pro postih trestného činu mladistvého ta nejúčinnější. YCJA poukazuje na jejich výhodu spočívající v rychlosti a požaduje jejich široké užití. Za tímto účelem YCJA stanoví domněnku, že mimosoudní opatření představuje odpovídající řešení trestného činu v případě, že se jej mladistvý dopustil poprvé a trestný čin nebyl spojen s násilným jednáním. Vedle toho však YCJA zdůrazňuje, že z užití opatření nejsou vyloučeni ani mladiství, vůči kterým bylo mimosoudní opatření užito již dříve, či kteří již dříve byli shledáni odpovědnými za spáchání trestného činu.¹⁷⁵

¹⁷³⁾ YCJA, čl. 3 odst. 1(c).

¹⁷⁴⁾ YCJA, čl. 3 odst. 1(d).

¹⁷⁵⁾ YCJA, čl. 4.

Zavedení mimosoudních opatření bylo jistě reakcí na výše zmíněnou skutečnost, že za účinnosti předchozího zákona se k soudům pro mládež dostávaly i málo závažné případy. Nutno konstatovat, že tato legislativní úprava se v praxi osvědčilo – již v prvním roce účinnosti YJCA klesl počet případů, ve kterých policie mladistvého formálně obvinila, o 17%.¹⁷⁶

Mimosoudní opatření by měla zajišťovat, že:

- na trestný čin mladistvého bude reagováno účinně a rychle, a to mimo formální soudní řízení,
- dojde k povzbuzení mladistvého, aby uznal újmu, kterou trestným činem způsobil poškozenému i komunitě a pokusil se ji napravit,
- rodina mladistvého, včetně jeho širší rodiny, jakož i komunita, budou motivovány se zapojit do formulace odpovídajícího opatření i jeho následné realizace,
- poškozeným bude dána možnost účastnit se na rozhodování o opatřeních, která budou mladistvému uložena, i možnost domoci se náhrady vzniklé újmy a
- práva mladistvého budou respektována a přijaté opatření bude přiměřené závažnosti spáchaného trestného činu.¹⁷⁷

Pokud tedy policie, ještě než vůči mladistvému formálně vznese obvinění, má za to, že další postup vůči mladistvému by byl s ohledem na výše uvedené principy neúčelný, může:

- věc odložit bez dalšího,
- mladistvého neformálně napomenout,
- mladistvému uložit formální napomenutí, nebo

¹⁷⁶) BALA, N., ROBERTS, J. V. *Canada's juvenile Justice System: Promoting Community-Based Responses to Youth Crime*. In JUNGER-TAS, J., DECKER, S. H. (Eds.). *International Handbook of Juvenile Justice*. New York: Springer, 2006. s. 46.

¹⁷⁷) YCJA, čl. 5.

- mladistvému uložit účast na komunitních programech (za souhlasu mladistvého¹⁷⁸).¹⁷⁹

Užití těchto postupů a opatření je plně **v diskreci policie**.¹⁸⁰ Měly by se přitom používat, jen když průkazně existuje spojení mladistvého s trestným činem.¹⁸¹

Pokud však policie přistoupí ke vznesení obvinění, mladistvý pořad ještě nemusí skončit před soudem pro mládež. V této fázi řízení přichází ještě v úvahu užití tzv. **mimosoudních sankcí**, které rovněž představují alternativu k formálnímu soudnímu řízení, avšak lze je užit v případech, kdy mimosoudní řešení před vznesením obvinění není možné, a to z důvodu:

- závažnosti činu,
- povahy nebo počtu předchozích trestných činů mladistvého, nebo
- jiné přitěžující okolnosti.¹⁸²

Mimosoudní sankce může být mladistvému uložena pouze v případě, že:

- je povolena státním zastupitelstvím nebo jiným příslušným úřadem,
- je přiměřená s ohledem na potřeby mladistvého i zájem společnosti,
- mladistvý byl o možnosti uložení mimosoudní sankce poučen a k jejímu uložení dal plný a svobodný souhlas,
- mladistvý byl předtím, než dal souhlas k uložení mimosoudní sankce, poučen o svém právu na právní pomoc a byla mu dána přiměřená možnost, aby se spojil se svým obhájcem,
- mladistvý uznává svou odpovědnost za trestný čin, z něhož je obviněn,

¹⁷⁸) YCJA, čl. 6 (1).

¹⁷⁹) HOGE, R. D. *Introduction to the Canadian Juvenile Justice System*. 139th International Training Course: Visiting Experts Papers [online]. [citováno 2. 5. 2014]. Dostupný z: <http://www.unafei.or.jp/english/pdf/RS_No78/No78_11VE_Hoge3.pdf>.

¹⁸⁰) YCJA, čl. 6.

¹⁸¹) Explore the YCJA. *Extrajudicial measures* [online]. 2013 [cit. 14. 10. 2013]. Dostupné z: <<http://www.ycja.ca/teachers/extrajudicial-measures>>.

¹⁸²) YCJA, čl. 10 (1).

- z pohledu státního zastupitelství je ve věci dán dostatek důkazů, aby trestní stíhání mohlo pokračovat¹⁸³ a
- další pokračování trestního stíhání není ze zákona vyloučeno ani z jiného důvodu.¹⁸⁴

Je nutné zdůraznit, že uznání odpovědnosti za trestný čin za účelem aplikace mimosoudní sankce nesmí být v žádném dalším případném řízení, ať již civilním nebo trestním, užito proti mladistvému.¹⁸⁵

YCJA výslovně **vylučuje** užití mimosoudních sankcí **ve dvou případech**, a to:

1. pokud mladistvý odmítá uznat svou účast na trestném činu, z něhož je obviněn, nebo
2. pokud mladistvý vyjádřil své přání, aby byl jeho případ projednán před soudem pro mládež.¹⁸⁶

Ačkoliv mimosoudní sankce představují alternativu k formálnímu soudnímu řízení, jejich užití ještě nutně neznamená, že se případ mladistvého nedostane před soud pro mládež. Zákon stanoví, že v takovém případě:

- soud pro mládež **musí** mladistvého zprostit obvinění, pokud bylo prokázáno, že mladistvý **zcela splnil** podmínky mimosoudní sankce, nebo
- soud pro mládež **může** mladistvého zprostit obvinění, pokud bylo prokázáno, že mladistvý **alespoň částečně splnil** podmínky mimosoudní sankce a podle názoru soudu by další řízení nebylo s ohledem na okolnosti případu a přístup mladistvého k plnění mimosoudní sankce spravedlivé.¹⁸⁷

¹⁸³⁾ Tato podmínka byla do zákona včleněna především proto, aby v důsledku uzákonění mimosoudních sankcí nedošlo k jejich nadměrnému užívání v případech, které by za účinnosti starého zákona před soudem pro mládež nikdy neskončily. Více viz: BALA, N., ROBERTS, J. V. *Canada's juvenile Justice System: Promoting Community-Based Responses to Youth Crime*. In JUNGER-TAS, J., DECKER, S. H. (Eds.). *International Handbook of Juvenile Justice*. New York : Springer, 2006. s. 47.

¹⁸⁴⁾ YCJA, čl. 10 (2).

¹⁸⁵⁾ YCJA, čl. 10 (3).

¹⁸⁶⁾ YCJA, čl. 10 (3).

¹⁸⁷⁾ YCJA, čl. 10 (5).

Právě mimosoudní sankce jsou často silně ovlivněny zásadami restorativní justice. Jedná se v podstatě o formalizované řešení trestného činu mladistvého **na komunitní úrovni**, často spočívající v zařazení do různých komunitních programů, které může vyústit v kompenzaci újmy způsobené poškozenému či nějakou jinou formu restorativní reakce na protiprávní činnost mladistvého.¹⁸⁸ Mimosoudní sankce jsou v některých provinciích Kanady dnes využívány např. k řešení drobných násilných trestných činů jako jsou různá napadení ve škole. V takových případech pak často spočívají např. v mediaci mezi pachatelem a poškozeným nebo v rodinné skupinové konferenci a jejich výsledkem je omluva poškozenému, povinnost odpracovat určitý počet hodin pro poškozeného, kompenzace způsobené újmy, obecně prospěšné práce nebo povinnost využít odborné poradenství.¹⁸⁹

IV.2.3. Soudní sankce

Pokud trestný čin mladistvého není vyřešen ve stadiu před vznesením obvinění, ani není vůči mladistvému užitá mimosoudní sankce, je případ projednán před soudem pro mládež, který bude rozhodovat o vině mladistvého, stejně jako o tom, jaká sankce by měla být mladistvému uložena. Stejným způsobem bude postupováno v případě, že mladistvému sice byla uložena mimosoudní sankce, ten však nesplnil podmínky a závazky z ní vyplývající takovým způsobem, aby soud pro mládež rozhodl o tom, že v dalším řízení již nebude pokračovat.

Ukládání sankcí je vedle obecných zásad YCJA ovládáno ještě zásadami zvláštními. YCJA především zdůrazňuje, že sankce, která bude mladistvému uložena, nesmí být přísnější, než sankce, které by za stejný trestný čin musel čelit dospělý.¹⁹⁰ Nemělo by tak docházet k praxi, která existovala ještě za účinnosti JDA z roku 1908, kdy mladiství byli za účelem nápravně-výchovného působení umístováni do uzavřených školských zařízení na neomezeně dlouhou dobu.

¹⁸⁸) BALA, N., ROBERTS, J. V. *Canada's juvenile Justice System: Promoting Community-Based Responses to Youth Crime*. In JUNGER-TAS, J., DECKER, S. H. (Eds.). *International Handbook of Juvenile Justice*. New York: Springer, 2006. s. 46.

¹⁸⁹) *Ibid.*, s. 47.

¹⁹⁰) YCJA, čl. 38 (2)(b).

Další důležitou zásadou, která v podstatě reflektuje i právo dítěte zakotvené v čl. 37 písm. b) Úmluvy OSN o právech dítěte¹⁹¹, je zakotvení **subsidiarity zbavení osobní svobody**, ke kterému by měl soud pro mládež přistoupit pouze v případě, že žádné jiné dostupné opatření by s ohledem na okolnosti případu nebylo přiměřené.¹⁹² YJCA navíc výslovně stanoví, že zbavení osobní svobody nesmí být využíváno jako náhrada opatření sociálně-právní ochrany dětí (tedy v případě, že mladistvý žije v nevyhovujícím sociálním prostředí), nebo z důvodu duševní poruchy či mentálního postižení mladistvého.¹⁹³

YCJA rovněž výslovně zakotvuje jednotlivá kritéria, která při rozhodování o uložení sankce budou zohledněna, a to konkrétně:

- podíl mladistvého na trestném činu,
- újma způsobená poškozenému, jakož i to, zda tato byla způsobena úmyslně nebo byla rozumně předvídatelná,
- jakákoli kompenzace újmy způsobené poškozenému a komunitě ze strany mladistvého,
- doba, kterou mladistvý v návaznosti na daný trestný čin strávil ve vazbě,
- předchozí trestná činnost mladistvého a
- jakékoli jiné přitěžující nebo polehčující okolnosti vztahující se k mladistvému nebo trestnému činu, které jsou relevantní s ohledem na účel sankce a výše zmíněné zásady.¹⁹⁴

Za účelem doporučení vhodné sankce přitom soud pro mládež může iniciovat případovou konferenci (více viz kapitola III.).¹⁹⁵

¹⁹¹⁾ V souladu s čl. 37 písm. c) Úmluvy OSN o právech dítěte se zatčení, zadržení nebo uvěznění dítěte provádí v souladu se zákonem a používá se pouze jako krajní opatření a na co nejkratší možnou dobu.

¹⁹²⁾ YCJA, čl. 38 (2)(d).

¹⁹³⁾ YCJA, čl. 39 (5).

¹⁹⁴⁾ YCJA, čl. 38 (3).

¹⁹⁵⁾ YCJA, čl. 41.

IV.3 uplatňované restorativní techniky

IV.3.1. Obecně k restorativní justici v kanadském trestním právu

Podobně jako na Novém Zélandu či v západních zemích Evropy začínají prvky restorativní justice pronikat do kanadského systému trestního práva již v 70. letech. V roce 1974 započala mennonistká církev v Kitchener s realizací pilotního projektu zaměřeného na mediaci mezi pachatelem a poškozeným.¹⁹⁶ K systematickému posílení restorativních technik však došlo **až v průběhu 90. let.**

V roce 1999 se restorativní justici se zabýval i kanadský Nejvyšší soud v případě **Gladue**, který rozdělil opatření na **restorativní** a **punitivní**. Restorativní opatření podle soudu nemusí být pro pachatele lehčí, protože čelit oběti a společnosti může být pro někoho horší než jít do vězení. Soud k restorativní justici však přistupuje odlišně než OSN. Ta dává v rámci restorativní justice důraz na restorativní proces, kterého se účastní pachatel, oběť a osoby dotčené trestným činem, aby řešili záležitosti, které vznikly v důsledku trestného činu. Podle Soudu se však má restorativní justice soustředit na cíle a výsledky pro pachatele, oběti a společnost, spíše než na restorativní procesy.¹⁹⁷ Restorativní justice má totiž podle něj schopnost zahrnout retributivní, odstrašující a rehabilitační cíle a má potenciál zlepšit efektivitu a snížit náklady. Soud však neuvedl, jak má restorativní výsledek vypadat. Navíc se nabízí otázka, jestli kýženého působení lze dosáhnout bez restorativního procesu. Při něm se totiž má setkat pachatel s obětí, která je aktivním subjektem v rámci řešení následků trestného činu, což je sám o sobě jeden z cílů restorativní justice.

Zatímco v roce 1999 Nejvyšší soud ještě stanovil, že restorativní přístupy jsou možné u všech trestných činů, v roce 2000 v případě **Proulx** dochází k posunu tohoto názoru a **odmítnutí jejich používání v případech závažných trestných činů.** Nejvyšší soud zde argumentuje, že potřeba dát pachateli výstrahu je tak silná, že odnětí

¹⁹⁶) LINTON, H. *Restorative Justice Conferencing and the Youth Criminal Justice Act*. [online]. 2003 [citováno 2. 5. 2003]. Dostupné z: <http://www.riverdalemediation.com/pdfs/learn/restorative_justice/Restorative_Justice_Youth_Criminal_Justice_Act.pdf>.

¹⁹⁷) Supreme Court Judgements. R. v. Gladue, [1999] 1 S.C.R. 688.

svobody je jedinou vhodnou cestou, jak vyjádřit, že společnost odsuzuje pachatelovo jednání, a odstrašit ho od podobného jednání v budoucnu.¹⁹⁸

Reformy, které Kanada realizuje od roku 1996, sice zakotvily alternativní tresty k trestu odnětí svobody, avšak neposkytly záruky, že nový systém bude mít skutečně pozitivní dopad na oběti trestného činu, i když formálně uznává jejich **právo na reparaci a kompenzaci**. Reformy nedosáhly ani snížení počtu příslušníků Prvních národů ve věznicích.¹⁹⁹

Ačkoliv je Kanada průkopníkem ve vytváření prvních restorativních programů, vždy šlo o prosazování těchto změn shora. Nejde tedy o iniciativy veřejnosti, která naopak následně tento přístup kritizuje. Kanadské soudy se obávají, že by se z trestních procesů staly procesy civilní a stále vidí trest odnětí svobody jako důležitý. Kanada tak má ze západních vyspělých států jedno z nejvyšších procentuálních zastoupení odsouzených ve věznicích.²⁰⁰

Jedním z prvků restorativní justice v Kanadě jsou **kruhy společného rozhodování** ve společenstvích původních obyvatel Kanady, v případech, kdy pachatel doznal vinu. Rozhodování o trestu se účastní pachatel, oběť, jejich rodiny, obhájce, žalobce, soudce, policie a obyvatelé společenství a snaží se shodnout jak vyřešit konflikt.²⁰¹ Pachatel musí vyslechnout názory všech účastníků kruhu na trestný čin. Členové kruhu pak kolektivně dojdou k závěru, co je pro pachatele nejspravedlivější trest, což potom vezme do úvahy soudce při hlavním líčení. Soudce však rozhodnutí kruhu nemusí respektovat.

Kruhy nejsou zakotveny v trestním zákoníku a záleží na diskreční pravomoci soudce, zda je nařídí. Podle rozsudku v případě **Morin** by se měl soudce před nařízením vzít do úvahy následující kritéria:

- obžalovaný musí souhlasit s účastí v kruhu společného rozhodování,

¹⁹⁸) Supreme Court Judgements. R. v. Proux, [2000] 1 S.C.R. 61

¹⁹⁹) ROACH, Kent. *The institutionalization of restorative justice in Canada: effective reform or limited and limiting add-on?* In, Ivo Aertsen, Tom Daems and Luc Robert, editors, *Institutionalizing Restorative Justice*. Cullompton, Devon and Portland: Willan Publishing Press, s.167-190.

²⁰⁰) GROSSMAN, M.G., ROBERTS, J.V. *Criminal Justice in Canada: A Reader*. Cengage Learning, 2011.

²⁰¹) Organizace spojených národů. *Průvodce programy restorativní justice*. Publikace Organizace spojených národů 2006. ISBN-13: 978-92-1-133754-9.

- obžalovaný musí být součástí komunity²⁰², která kruh pořádá a ze které se vybírají účastníci kruhu,
- v komunitě působí nepolitické autority, které jsou uznávané, a které mají zájem se účastnit,
- oběť je ochotna se účastnit a nebyl na ni činěn žádný nátlak, aby s účastí souhlasila,
- sporné skutečnosti byly vyřešeny v předstihu,
- soud by měl předem zjistit, zda oběť netrpí syndromem týraného partnera, a pokud ano, mělo by se jí zajistit poradenství a v kruhu by měla být podpořena týmem odborníků,
- musí jít o případ, v němž je soud ochoten se odchýlit od obvyklých trestů.²⁰³

Objevují se také **komunitní justiční fóra**, kdy se příslušníci Prvních národů neformálně účastní rozhodování o trestech.²⁰⁴

IV.3.2. Restorativní techniky uplatňované ve vztahu k mladistvým

KONFERENCE V KANADSKÉM SYSTÉMU SOUDNICTVÍ VE VĚCÍCH MLÁDEŽE

I ve vztahu k mladistvým lze počátky uplatňování restorativních technik datovat do 90. let. V roce 1995 začalo Kanadské královské četnictvo (*Royal Canadian Mounted Police*) využívat konference vedené policistou po vzoru australského modelu konferencí Wagga Wagga. V podstatě se jednalo o komunitní justiční fóra (*Community Justice Forum*), která byla využívána v případech méně závažných trestných činů a za pod-

²⁰²⁾ Tato komunita musí být odůvodnitelně definovaná na základě etnika, náboženství, kultury apod., aby byla rozpoznatelná od ostatních komunit.

²⁰³⁾ Court of Appeal of Saskatchewan. *R. v. Morin*, 1995 CanLII 3999 (SK CA)

²⁰⁴⁾ *Ibid.*

mínky, že mladistvý nepopíral svou odpovědnost. Jejich cílem bylo především vyřešit protiprávní činnost mladistvého mimo formální trestní řízení, tedy tzv. odklonem.²⁰⁵

Postupem času se v různých provinciích Kanady začaly objevovat programy zaměřené na zavedení konferencí a posílení jejich uplatňování, přičemž začali být využíváni dokonce i facilitátoři mimo řady policistů. Konference byly využívány v mnoha souvislostech, např. při řešení problémů v komunitě, ve škole apod.²⁰⁶

Komunitní konference (komunitní justiční fóra) nebyla orientovaná ani na poškozeného ani na pachatele, ale středem jejich zájmu byl spáchaný trestný čin a otázka, jakým způsobem lze odčinit újmu, která byla tímto činem způsobena. Jejich primárním cílem tak nebylo identifikovat potřeby pachatele či poškozeného, zajistit rehabilitační či sociální služby, které by s těmito potřebami mohly dále pracovat, poskytnout pachateli či poškozenému poradenství či cíleně rozvíjet sociální dovednosti pachatele. Tento model totiž předpokládal, že sociální závazky, které se v průběhu konference formulují, budou pozitivně působit i ve směru naplnění těchto cílů, a to bez nutnosti vnějšího zásahu facilitátora. V roce 1999 byla provedena evaluace účinnosti komunitních konferencí, přičemž jejím výsledkem bylo zjištění vysoké míry uspokojení s průběhem konference i s jejím výsledkem, a to na straně poškozených i pachatelů.²⁰⁷

Důraz na využívání restorativních technik při řešení trestné činnosti mladistvých však výslovně upravil až YCJA z roku 2003, který také formálně zakotvil institut konferencí. YCJA upravuje právo soudce, osoby pověřené k výkonu některých pravomocí podle YCJA (*provincial director*)²⁰⁸, policisty, smírčího soudce (*justice of the peace*)²⁰⁹, státního zástupce nebo kurátora mládeže svolat nebo iniciovat svolání konference.

²⁰⁵) LINTON, H. *Restorative justice conferencing and the Youth Criminal Justice Act* [online]. 2003 [2. 5. 2014]. Dostupné z: <http://www.riverdalemediation.com/pdfs/learn/restorative_justice/Restorative_Justice_Youth_Criminal_Justice_Act.pdf>.

²⁰⁶) *Ibid.*

²⁰⁷) *Ibid.*

²⁰⁸) *Provincial director* je v souladu s čl. 2 odst. 1 YCJA fyzická osoba, sdružení fyzických osob nebo právnická osoba, kterou jmenuje či ustanoví viceguvernér provincie za účelem výkonu některých pravomocí podle YCJA, především v oblasti dohledu a výkonu alternativních trestů, a to buď obecně pro všechny případy, nebo pro jeden konkrétní případ. *Provincial director* může k výkonu těchto pravomocí zmocnit další osobu.

²⁰⁹) Smírčí soudce je fyzická osoba, která byla jmenována k výkonu předem stanovených soudních úkonů v rámci provincie.

Konference a její výsledek by jim přitom měl být nápomocný při přijímání rozhodnutí podle YCJA.²¹⁰

YCJA rovněž **demonstrativně** vypočítává, ve vztahu k jakým rozhodnutím může být konference svolána. Především tedy konference může být svolána za účelem:

- doporučení příslušného mimosoudního opatření,
- formulování podmínek podmínečného propuštění na zkušební dobu,
- přijetí výroku o trestu, včetně jeho přezkumu,
- přijetí plánu reintegrace mladistvého.²¹¹

YCJA však neupravuje, jak by měly konference probíhat. Pravidla pro svolávání a průběh konferencí (kromě konferencí iniciovaných soudcem pro mládež nebo smířčím soudcem) **může** stanovit Generální prokurátor provincie nebo ministr určený viceguvernérem (*lieutenant governor*).²¹² Odborníci tak poukazují na riziko, že praxe v oblasti konferencí bude velmi rozdílná v jednotlivých provinciích, což může vést k nerovnému zacházení s mladistvými pachateli a narušovat právní jistotu. Navíc není zaručeno, že konference budou vedeny jako součást restorativních procesů. Například v případě konferencí konaných za účelem doporučení příslušného mimosoudního opatření mají sice oběti právo být o nich informovány, není však již zakotveno jejich právo se těchto konferencí účastnit.²¹³

Tím, že YCJA dává poměrně velký prostor pro úpravu konferencí na místní úrovni, záleží především na tom, jak k využívání konferencí přistupují provincie a teritoria. Konference tak mohou nabývat různých podob – rodinná konference, komunitní panely projednávající odpovědnost, kruhy, ve kterých se odsuzuje a projednává zhojení činu, nebo multidisciplinární konference.²¹⁴

²¹⁰⁾ YCJA, čl. 19 (1).

²¹¹⁾ YCJA, čl. 19 (2).

²¹²⁾ YCJA, čl. 19 (3).

²¹³⁾ CHARBONNEAU, Serge. *The Canadian Youth Criminal Justice Act 2003: a step forward for advocates of restorative justice?* In Elizabeth Elliott and Robert M. Gordon, eds., *New Directions in Restorative Justice: Issues, Practice, Evaluation*. Cullompton, UK: Willan Publishing, 2005. s. 75 - 86.

²¹⁴⁾ Explore the YCJA. *Conferences* [online]. 2013 [citováno 14. 10. 2013]. Dostupné z: <<http://www.ycja.ca/teachers/conferences>>

Vhodný přístup zvolilo např. Nové Skotsko která podporuje **restorativní rodinné konference**, kdy soudci přímo implementují doporučení, která vzešla z konferencí. Konference mohou být vedeny na bázi restorativního procesu či mohou hledat restorativní výsledky, pokud to budou jejich účastníci chtít.²¹⁵

Může se však stát, že v některých provinciích nebo teritoriích se konference stanou platformou pro rozhodování právníků o tom, zda má být pachatel propuštěn na kauci a jak dlouho má trest trvat. Takový přístup však nemá s restorativní justicí nic společného. YCJA tak spíše dává možnosti k restorativnímu přístupu, než že by šlo o zákon postavený na základech restorativní justice.²¹⁶

VÝBOR PRO MLÁDEŽ

Podobně jako YOA i YCJA zachoval institut tzv. **výborů pro mládež** (*Youth Justice Committees*), jejichž činnost má rovněž velký restorativní potenciál a úzce souvisí právě s organizováním konferencí.

Ve výborech zasedají dobrovolníci a ustanovuje je Generální prokurátor Kanady nebo provincie anebo jiný ministr určený viceguvernérem (*lieutenant governor*). Počet výborů není přitom v rámci Kanady ani jednotlivých provincií či teritorií nijak omezen. Mezi pravomoci výborů patří, mimo jiné:

- doporučení vhodných mimosoudních opatření, která by měla být uložena konkrétnímu mladistvému;
- podpora poškozeného a pomoc při smířování poškozeného a mladistvého;
- zajištění dostupnosti komunitních služeb pro mladistvého a vedení seznamu osob - příslušníků komunity, kteří mohou mladistvému poskytnout krátkodobý dohled a mentoring;

²¹⁵⁾ ROACH, Kent. *The institutionalization of restorative justice in Canada: effective reform or limited and limiting add-on?* In, Ivo Aertsen, Tom Daems and Luc Robert, editors, *Institutionalizing Restorative Justice*. Cullompton, Devon and Portland: Willan Publishing Press. s. 167 – 190.

²¹⁶⁾ *Ibid.*

- pomoc při koordinaci postupu v rámci systému soudnictví ve věcech mládeže s postupem orgánu sociálně-právní ochrany dětí nebo komunitních spolků v případech, že tyto s mladistvým rovněž pracují.²¹⁷

Výbory působí také jako poradní orgány federální vlády, jakož i vlád provincií, v otázkách týkajících se prevence kriminality mládeže a uplatňování YCJA. Velmi významnou pravomocí však je, že **výbory mohou působit jako konference**.²¹⁸

Odborníci poukazují na významné rozdíly ve fungování výborů mezi jednotlivými provinciemi a dokonce i v jejich rámci. Uvádí se však, že obecně mají potenciál posílit odpovědnost komunity za řešení příčin i následků trestného činu mladistvého a snižují negativní dopady formálního trestního řízení.²¹⁹

Např. v provincii Ontario vychází postup výborů v konkrétním případě i ze zásad restorativní justice. Pokud je případ postoupen výboru pro mládež, dva nebo tři dobrovolníci z řad členů výboru se postupně setkají s mladistvým a jeho rodiči, jakož i s poškozeným, pokud má zájem podílet se na řešení následků trestného činu mladistvého. Mladistvý se v každém případě musí poškozenému omluvit. Postup výboru má následně povahu konference, která je vedená dobrovolníky z řad komunity. Členy výboru však mohou být i policisté či státní zástupci. Výstupy konference se soustředí více na kompenzaci způsobené újmy, než na potrestání pachatele.²²⁰

Jelikož je však projednání konkrétního případu výborem pro mládež považováno za mimosoudní sankci (viz výše), jsou výborům k řešení postupovány jen méně závažné trestné činy spáchané navíc prvopachateli. Kromě toho to, zda budou výbory fungovat skutečně restorativně, zcela závisí na přístupu jednotlivých dobrovolníků-členů výboru.²²¹

²¹⁷⁾ YCJA, čl. 18.

²¹⁸⁾ YCJA, čl. 18 (2)(e).

²¹⁹⁾ ALVI, S. *Youth Criminal Justice Policy in Canada – A Critical Introduction*. New York: Springer, 2012. s. 80.

²²⁰⁾ LINTON, H. *Restorative justice conferencing and the Youth Criminal Justice Act* [online]. 2003 [2. 5. 2014]. Dostupné z: <http://www.riverdalemediation.com/pdfs/learn/restorative_justice/Restorative_Justice_Youth_Criminal_Justice_Act.pdf>.

²²¹⁾ *Ibid.*

IV.4 dětsí pachatelé v kanadském právu

Žádný kanadský zákon na federální úrovni neupravuje řešení situací, kdy dítě mladší dvanácti let spáchá čin jinak trestný. V jednotlivých provinciích a teritoriích byly vydány zákony o sociálně-právní ochraně dětí, ve kterých jsou dětsí pachatelé zařazováni do kategorie dětí, které potřebují ochranu. Tyto zákony se však výrazně liší. Ačkoliv existovala iniciativa, která požadovala zavedení sjednocujícího zákona o dětech páchajících činy jinak trestné, nepodařilo se takový předpis na federální úrovni přijmout.

Tradičně jsou děti, které ohrožují sebe nebo ostatní, umisťovány do pěstounské nebo specializované pěstounské péče, dětských domovů, do léčebných center či zabezpečených léčebných center. Jiný druh řešení problémů představují intervence, kdy se děti a jejich rodiny účastní různých programů, jako je např. trénování rodičovských dovedností, nácvik řešení problémů a další postupy, které identifikují potřeby dítěte. Žádný z takových programů se však přímo nezaměřuje na dětské pachatele.²²²

Na dětské pachatele se v omezeném rozsahu mohou použít i restorativní techniky, které se obvykle uplatňují ve vztahu k mladistvým. Jsou jimi mediace mezi obětí a pachatelem, skupinová rodinná konference či kruhy společného rozhodování. Winnipeg nabídl dětským pachatelům účast na výborech pro mládež (viz výše oddíl III.).

Problém dětských pachatelů není v Kanadě chápán jako závažný. Proto neexistuje mnoho článků, které by se touto problematikou zabývaly. Komplexní studie, které se této problematice věnovala, byla vypracována v roce 1999.²²³ Ačkoliv byl v roce 2003 vydán YCJA, dětským pachatelům se podobné pozornosti jako těm mladistvým nedostává.

²²²⁾ GOLDBERG Kenneth. *Canadian Children Under 12 Committing Offences: Legal and Treatment Approaches* [online]. 1999 [citováno 21. 10. 2013]. Dostupné z: <[http://www.tommae.ca/snap/docs/Discussion%20Paper%20\(1999\)%20-%20Legal%20and%20Treatment%20Approaches.pdf](http://www.tommae.ca/snap/docs/Discussion%20Paper%20(1999)%20-%20Legal%20and%20Treatment%20Approaches.pdf)>.

²²³⁾ *Ibid.*

IV.5 závěr aneb možné inspirace a hrozby

Příklad Kanady dobře ukazuje, že prosazování restorativních řešení trestné činnosti dětí, mladistvých i dospělých, není rozhodně jednoduchým procesem ani ve světě anglosaského právního systému. I Kanada se v otázce většího využívání restorativních technik potýká s mnoha obavami, které jí brání ustoupit z dominantního postavení státu v těchto věcech a svěřit více důvěry, ale také pravomocí, samotným komunitám. I v Kanadě se tak objevuje kontinentální Evropě velmi známá obava z „privatizace“ trestního práva.

V rámci systému soudnictví ve věcech mládeže pak úzkostlivé trvání na dominantním postavení státu v rámci trestního práva a trestního procesu nachází svůj odraz **v zásadě přiměřenosti sankce spáchanému trestnému činu**, která je současně stěžejní zásadou YCJA. Ta na jednu stranu samozřejmě působí jako ochrana proti ukládání přísných sankcí v případě méně závažných činů, avšak na straně druhé v případě závažnějších trestných činů vede spíše než k uplatnění zásad restorativní justice, ke klasickému retributivnímu přístupu k trestní spravedlnosti, kdy účelem uložené sankce musí být především odplata za spáchaný trestný čin. Při rozhodování o konkrétní sankci je tak kladen důraz především na skutkovou podstatu spáchaného činu, než na postoj pachatele, jeho potřeby, jakož i potřeby oběti. Tato zásada tedy mladistvé pachatele závažných trestných činů vylučuje z možnosti užití restorativních přístupů a mimosoudních řešení věci.

Takový přístup přitom neodpovídá zásadám vyjádřeným v Úmluvě o právech dítěte²²⁴, ani obecně zastávanému názoru, že např. rodinné skupinové konference se vzhledem k jejich náročné organizaci „vyplatí“ pořádat právě v případě závažnější protiprávní činnosti (viz výše kapitola o Belgii). Navíc zachovává systém, který se ve velké míře spoléhá na tradiční tresty, a to včetně nepodmíněného trestu odnětí svobody, avšak který se z hlediska nápravy mladistvého a zajištění jeho dalšího pozitivního vývoje ukázal jako **nefunkční**. Tento systém je navíc neúměrně nákladný, a to nejen z krátkodobého hlediska, kdy stát musí vynakládat mnoho prostředků na výkon klasických trestů, ale i z hlediska dlouhodobého. Pravděpodobnost, že se mladiství po výkonu trestu budou znovu dopouštět protiprávního jednání je totiž velmi vysoká.

²²⁴) Viz Všeobecné vyjádření Výboru OSN pro práva dítěte č. 10 - Práva dětí v systému soudnictví ve věcech mládeže (*Children's rights in juvenile justice*), přijaté 25. dubna 2014, odst. 25. Všeobecné vyjádření je dostupné z: <http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRC%2fC%2fGC%2f10&Lang=en>.

V tomto ohledu představuje tedy kanadský systém při úvahách o reformě českého systému soudnictví ve věcech dětí mladších 15 let zdvižený varovný prst. Na straně druhé si však český systém může inspirovat kanadským systémem v části, jež se týká řešení méně závažných trestných činů. Ta naopak poskytuje **dostatek prostoru pro implementaci restorativních technik** a řešení trestné činnosti mladistvých mimo formální soudní řízení. Hrozbou, kterou lze v tomto ohledu spatřovat, může být **velká variabilita praxe** v jednotlivých provinciích, ale té lze snadno předejít především jasnou právní úpravou a důsledným metodickým vedením, spojeným s dostatečnou finanční podporou pro rozvoj dostupných služeb, včetně mediátorů a facilitátorů, v jednotlivých regionech.

Neméně inspirativní je i to, že ve vztahu k méně závažným protiprávním činům se Kanada dokázala svého dominantního postavení vzdát a vytvořit **prostor pro dobrovolníky** působící v rámci Výborů pro mládež. Bylo by však vhodné, aby tento aspekt byl přenesen i do řešení závažnější protiprávní činnosti dětí a mladistvých.

literatura

- ALVI, S. *Youth Criminal Justice Policy in Canada – A Critical Introduction*. New York: Springer, 2012. 88 s.
- CHARBONNEAU, Serge. *The Canadian Youth Criminal Justice Act 2003: a step forward for advocates of restorative justice?* In Elizabeth Elliott and Robert M. Gordon, eds., *New Directions in Restorative Justice: Issues, Practice, Evaluation*. Cullompton, UK: Willan Publishing, 2005. s. 75 - 86.
- GROSSMAN, M.G., ROBERTS, J.V. *Criminal Justice in Canada: A Reader*. Cengage Learning, 2011. 368 s.
- *Průvodce programy restorativní justice*. Publikace OSN 2006.
- ROACH, Kent. *The institutionalization of restorative justice in Canada: effective reform or limited and limiting add-on?* In AERTSEN, I. DEAMS, T., ROBERT, L. (eds.). *Institutionalizing Restorative Justice*. Cullompton -Devon – Portland: Willan Publishing Press, 2006. s.167-190.

- Court of Appeal of Saskatchewan. *R. v. Morin*, 1995 CanLII 3999 (SK CA).
- Supreme Court Judgements. *R. v. Proux*, [2000] 1 S.C.R. 61.
- Supreme Court Judgements. *R. v. Gladue*, [1999] 1 S.C.R. 688.

webové zdroje

(dostupné k 23. 2. 2014)

- Department of Justice. *Youth Justice* [online]. 2013. Dostupné z: <<http://www.justice.gc.ca/eng/cj-jp/yj-jj/index.html>>.
- Explore the YCJA. *Conferences* [online]. 2013. Dostupné z: <<http://www.ycja.ca/teachers/conferences>>.
- Explore the YCJA. *Extrajudicial measures* [online]. 2013. Dostupné z: <<http://www.ycja.ca/teachers/extrajudicial-measures>>.
- Explore the YCJA. *Youth Sentencing Options* [online]. 2013. Dostupné z: <<http://www.ycja.ca/teachers/youth-sentencing-options>>.
- GOLDBERG, K. *Canadian Children Under 12 Committing Offences: Legal and Treatment Approaches* [online]. 1999. Dostupné z: <[http://www.tommae.ca/snap/docs/Discussion%20Paper%20\(1999\)%20-%20Legal%20and%20Treatment%20Approaches.pdf](http://www.tommae.ca/snap/docs/Discussion%20Paper%20(1999)%20-%20Legal%20and%20Treatment%20Approaches.pdf)>.
- Justice Law Webside. *Youth Criminal Justice Act* (S.C. 2002, c. 1) [online]. 2013. Dostupné z: <<http://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/Y-1.5/FullText.html>>.
- LINTON, H. *Restorative justice conferencing and the Youth Criminal Justice Act* [online]. 2003 [2. 5. 2014]. Dostupné z: <http://www.riverdalemediation.com/pdfs/learn/restorative_justice/Restorative_Justice_Youth_Criminal_Justice_Act.pdf>.

- MAKARENKO, J. *Youth Justice in Canada: History & Debates* [online]. 2007. Dostupné z: <<http://mapleleafweb.com/features/youth-justice-canada-history-debates>>.
- *New directions in youth justice: law 12*. Dostupné z: <http://www.ycja.ca/sites/default/files/nd_law12.pdf>.
- The Canadian Encyclopedia. *Criminal Law* [online]. 2013. Dostupné z: <<http://www.thecanadianencyclopedia.com/en/article/criminal-law/>>.

V.

restorativní justice
v právní úpravě
anglie a walesu

V.1 několik slov k systému soudnictví ve věcech mládeže anglie a walesu

Anglie a Wales představují jeden z nejstarších systémů soudnictví ve věcech mládeže, jehož kořeny se datují do poloviny 19. století. V té době totiž začaly sílit hlasy zdůrazňující, že s dětmi a mladistvými nemůže být zacházeno stejným způsobem jako s pachateli z řad dospělých. V roce **1838** byl přijat zákon, tzv. *Parkhurst Act*, jehož účelem bylo zamezit umístování mladistvých odsouzených společně s dospělými do věznic pro dospělé, stejně jako možnosti jejich deportace. Tyto zásady byly pak dále rozvedeny v roce **1854** v tzv. zákoně o polepšovnách (*Reformatory Schools Act*).²²⁵

Skutečný základ samostatného systému soudnictví ve věcech mládeže však na území Anglie a Walesu přinesl až zákon o dětech (*Children Act*), přijatý v roce **1908**, který zakotvil speciální soudy pro mládež (*juvenile courts*). Další zákony, které systém soudnictví ve věcech mládeže dále rozvíjely (přijaté v letech 1933, 1963 a 1969), vycházely, podobně jako v jiných zemích západní Evropy a severní Ameriky v té době, především ze zásad **sociálně-opatrovnického modelu**. Vrcholem tohoto trendu byl zákon o dětech a mladistvých (*Children and Young Person Act*), přijatý v roce **1969**. Ten byl vystavěn na zásadách dekriminalizace a širokém užití mimosoudních řešení věci. Na druhé straně však umožňoval umístit dítě do ústavní péče (tzv. *7/7 care order*) na neomezeně dlouhou dobu, často výrazně převyšující délku trestu nepodmíněného odnětí svobody, který by za stejný skutek mohl být uložen dospělému. Umístění do ústavní péče navíc nebylo podmíněno žádnou kvalifikovanou mírou závažnosti spáchaného deliktu a bylo tak nařizováno i v bagatelních případech. Systém tedy ve svém důsledku nerespektoval zásadu přiměřenosti trestů.²²⁶

Přístup, v souladu s nímž by měli být dětští a mladiství pachatelé co možná nejvíce drženi mimo trestní řízení a trestněprávní sankce, byl dále posílen zákony o trestním soudnictví, přijatými v letech **1982** a **1988**. Právě v průběhu 80. let vrcholila popularita tzv. **doktríny „minimální intervence“** (*minimum intervention*), podle níž jakákoli

²²⁵) LITTLECHILD, B. *The youth justice systém in England and Wales: History, current developments and key issues in policy and practice with young offenders*. Eris Web Journal 1/2010. Článek je dostupný z: http://periodika.osu.cz/eris/dok/2010-01/youth_justice_article_youth_offenders.pdf.

²²⁶) *Ibid.*

trestněprávní opatření mají buď malý, nebo dokonce žádný dopad ve smyslu účinné prevence další trestné činnosti mládeže, a naopak mohou působit kontraproduktivně.²²⁷ Proto je nutné držet děti a mladistvé mimo systém trestního práva, jak je to jen možné.²²⁸ Přestože se právě v této době začaly objevovat první projekty zaměřené na restorativní řešení trestné činnosti, především mediaci²²⁹, nelze tento systém s uplatněním zásad restorativní justice přímo spojovat. Podezření vůči dětem a mladistvým bylo často řešeno na úrovni policie, která disponovala širokou mírou uvážení, zda zahájit trestní stíhání či nikoli, a která měla poměrně širokou pravomoc věc vyřešit pouhým napomenutím, a to i opakovaně.²³⁰

Už od počátku 90. let však doktrína minimální intervence začala být pomalu opouštěna, a to v důsledku existence malé skupiny dětí a mladistvých, kteří byli opakovaně napomínáni, přesto se však stále dopouštěli trestné činnosti. Zákon o trestním soudnictví z roku **1991** tak už při řešení trestné činnosti kladl daleko větší důraz na povahu a závažnost spáchaného činu, než na osobu pachatele.²³¹

Vývoj systému soudnictví ve věcech mládeže pak zcela zásadním způsobem poznamenal čin z února **1993**, kdy dva desetiletí chlapci unesli a následně ubili dvouletého chlapce. V souvislosti s touto kauzou začalo v britské společnosti sílit volání po přísnějším postihu protiprávně jednajících dětí a mladistvých, které vyvrcholilo s nástupem labouristů v přijetí zákona o kriminalitě a výchovných problémech mládeže (*Crime and Disorder Act*; dále jen „CDA“) v roce **1998**. Tento zákon, který je stále účinný, vychází

²²⁷) HORSFIELD, P. *Juvenile Justice in the United Kingdom – Restorative Justice, Family Group Conferences and Anti-Social Behaviour Orders*. Příspěvek na konferenci *Juvenile Justice Systems in Europe – Reform Developments and Good Practices*, konané ve dnech 22. – 23. 7. 2010 v Lotyšsku, Rize. Příspěvek je dostupný z: <http://www.providus.lv/upload_file/Projekti/Kriminalitesibas/GU/RIGA-Workshop-Horsfield_United%20Kingdom.pdf>.

²²⁸) GRAHAM, J., MOORE, C. *Beyond Welfare Versus Justice: Juvenile Justice in England and Wales*. In JUNGERTAS, J., DECKER, S. H. (Eds.). *International Handbook of Juvenile Justice*. New York : Springer, 2006. s. 65.

²²⁹) GAILLY, P. *Restorative Justice in England and Wales*. Belgie, Liège: Actions Réparatrices Prestations et Guidances Éducatives (ARPEGE), 2003. Článek je dostupný z: <<http://www.restorativejustice.org/editions/2006/jan06/articlesdb/articles/6749>>.

²³⁰) GRAHAM, J., MOORE, C. *Beyond Welfare Versus Justice: Juvenile Justice in England and Wales*. In JUNGERTAS, J., DECKER, S. H. (Eds.). *International Handbook of Juvenile Justice*. New York : Springer, 2006. s. 65.

²³¹) *Ibid.*

z **neo-korekcionalistické doktríny a politiky nulové tolerance**.²³² S přijetím zákona tak došlo k větší formalizaci celého systému soudnictví ve věcech mládeže, omezení diskreční pravomoci policie a s ním souvisejícímu zavedení přísnějších podmínek pro mimosoudní řešení věci. Na druhé straně to byl právě tento zákon, který některým již existujícím a v praxi užívaným restorativním technikám dal zákonný rámec. Ten byl pak ještě rozšířen v následujícím roce, tj. v roce **1999**, kdy byl přijat zákon o spravedlnosti nad mládeží a důkazech v trestním řízení (*Youth Justice and Criminal Evidence Act*; dále jen „YJCEA“), zavádějící nové opatření, a to tzv. příkaz k postoupení věci Výboru pro mladistvé pachatele (*referral order*).²³³

V roce **2012** byl přijat další významný zákon v oblasti soudnictví ve věcech mládeže, a to zákon o bezplatné právní pomoci, ukládání sankcí a trestů pachatelům trestných činů (*Legal Aid, Sentencing and Punishment of Offenders Act*; dále jen „LASPO“), který znovu posílil restorativní prvky celého systému a výrazně reformoval způsoby řešení věci před vznesením obvinění.²³⁴

Anglický a velšský systém soudnictví ve věcech mládeže tak v současnosti na jedné straně svými opatřeními i zásadami, které se k trestání dětí a mladistvých vztahují, vykazuje výrazné retributivní prvky²³⁵, na straně druhé též systematicky využívá restorativní techniky a dobře propracovanou síť subjektů, které jsou schopny je uvádět v život.

²³²) Základními zásadami neo-korekcionalistického přístupu je nulová tolerance, snaha činit pachatele odpovědné za jejich chování i v případech méně závažných deliktů nebo v případech, kdy se protiprávní činnosti dopouštějí poprvé, a „včasná intervence“. V souladu se zásadou včasné intervence se stát zaměřuje též na postih pre-delikventního a protispolečenského chování dětí a mladistvých, které však nenaplní znaky trestné činnosti. Typickým příkladem opatření vzešlého z výše uvedené zásady je v Anglii a Walesu tzv. opatření v případě protispolečenského chování (*Anti-Social Behaviour Order*), které může být dětem a mladistvým uložena např. za záškoláctví, jehož porušení však zakládá trestný čin. Více viz HORSFIELD, P. *Juvenile Justice in the United Kingdom – Restorative Justice, Family Group Conferences and Anti-Social Behaviour Orders*. Příspěvek na konferenci *Juvenile Justice Systems in Europe – Reform Developments and Good Practices*, konané ve dnech 22. – 23. 7. 2010 v Lotyšsku, Rize. Příspěvek je dostupný z: <http://www.providus.lv/upload_file/Projekti/Kriminalitesibas/GU/RIGA-Workshop-Horsfield_United%20Kingdom.pdf>.

²³³) GAILLY, P. *Restorative Justice in England and Wales*. Belgie, Liège: Actions Réparatrices Prestations et Guidances Éducatives (ARPEGE), 2003. Článek je dostupný z: <<http://www.restorativejustice.org/editions/2006/jan06/articlesdb/articles/6749>>.

²³⁴) Zákon nabyl účinnosti 8. dubna 2013. Více viz *Out of court disposals* [online]. Dorset County Council, 18. února 2014 [citováno 10. června 2014]. Dostupné z: <<https://www.dorsetforyou.com/406087>>.

²³⁵) Philip Horsfield zdůrazňuje, že např. oproti systému, který se uplatňuje v Severním Irsku, je anglický a velšský systém soudnictví ve věcech mládeže vystavěn na vysokém podílu nepodmíněného trestu odnětí

V.2 současný systém opatření ukládaných dětem a mladistvým v konfliktu se zákonem

Hranice trestní odpovědnosti je v Anglii a Walesu stanovena na 10 let, což bývá často předmětem kritiky mezinárodních orgánů, především Výboru OSN pro práva dítěte.²³⁶ Do přijetí CDA v roce 1998 byla tato neobvykle nízká věková hranice trestní odpovědnosti změkčena tzv. domněnkou *doli incapax*, která se uplatňovala ve vztahu k dětem ve věku mezi 10 a 13 let. Domněnka *doli incapax* by se zjednodušeně dala přirovnat k relativní trestní odpovědnosti, která se v českém právním řádu uplatňuje ve vztahu k mladistvým a v souladu s níž nelze mladistvého shledat trestně odpovědným, pokud není natolik rozumově a mravně vyspělý, aby mohl rozpoznat protiprávnost svého jednání nebo své jednání ovládnout.²³⁷ Avšak na rozdíl od českého systému vycházel anglický a velšský právní řád u této kategorie dětí z domněnky nedostatečné zralosti, přičemž opačný závěr bylo nutné prokázat.²³⁸

Zpřísnění dolní věkové hranice trestní odpovědnosti však nebyla jediná změna, kterou CDA přinesl. Jak již bylo uvedeno výše, CDA významným způsobem zformalizoval celý systém opatření, který byl do té doby postaven především na neformálním napomínání ze strany policie. Formální rámec přitom dostalo i samotné napomínání, které mohlo být za zákonem poměrně přísně stanovených podmínek uděleno buď v mírnější formě ústního napomenutí, tzv. *reprimand*, nebo ve formě přísnější jako tzv. poslední napomenutí (*final warning*).

svobody a naopak nízké míře užívání neformálních odklonů. Více viz: : HORSFIELD, P. *Juvenile Justice in the United Kingdom – Restorative Justice, Family Group Conferences and Anti-Social Behaviour Orders*. Příspěvek na konferenci *Juvenile Justice Systems in Europe – Reform Developments and Good Practices*, konané ve dnech 22. – 23. 7. 2010 v Lotyšsku, Rize. Příspěvek je dostupný z: <http://www.providus.lv/upload_file/Projekti/Kriminalitesibas/GU/RIGA-Workshop-Horsfield_United%20Kingdom.pdf>.

²³⁶) Viz, *inter alia*, Závěrečná doporučení Výboru pro práva dítěte Spojenému království Velké Británie a Irsku přijaté dne 20. října 2008, odst. 78(a).

Závěrečná doporučení jsou dostupná z: <http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRC%2fC%2fGBR%2fCO%2f4&Lang=en>.

²³⁷) Viz § 5 odst. 1 zákona č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže.

²³⁸) Český právní řád vychází naopak z domněnky dostatečné rozumové a mravní vyspělosti, není-li prokázán opak.

Zcela zásadní změnu ve způsobech řešení věci před zahájením trestního stíhání poté přinesl v roce 2012 právě LASPO, který s sebou přinesl systém mimosoudního řešení věci (tzv. *out of court disposals*), který ve stadiu před zahájením trestního stíhání umožňuje věc vyřídit:

- bez dalšího opatření,
- restorativním opatřením pro mládež (*informal out of court disposal* nebo také *youth restorative disposal*),
- napomenutím (*youth caution*) a
- napomenutím s podmínkou (*youth conditional caution*).²³⁹

RESTORATIVNÍ OPATŘENÍ PRO MLÁDEŽ (*youth restorative disposal*)

Restorativní opatření pro mládež bylo do anglického a velšského právního řádu začleněno na základě pilotního projektu, který probíhal ve vybraných policejních obvodech v letech 2008 a 2009²⁴⁰ a představuje prakticky vyřízení věci na místě (k zákonným předpokladům uplatnění restorativního opatření viz oddíl IV.).

NAPOMENUTÍ (*caution*)

Vyřešit případ dítěte či mladistvého pouhým napomenutím lze pouze v případě, že:

- dítě či mladistvý připouští, že se činu dopustil,
- shromážděné důkazy dostatečně odůvodňují vznesení obvinění proti dítěti či mladistvému,
- avšak podle názoru policie není na místě toto obvinění vznést, nebo věc řešit napomenutím s podmínkou (*conditional caution*).²⁴¹

²³⁹⁾ *Youth restorative disposal* (pilot scheme) [online]. Youth Justice Board, 13. března 2011 [citováno 2. října 2013]. Dostupné z: <<http://www.justice.gov.uk/youth-justice/courts-and-orders/disposals/youth-restorative-disposal-pilot-scheme>>.

²⁴⁰⁾ Out of court disposals [online]. Dorset County Council, 18. února 2014 [citováno 10. června 2014]. Dostupné z: <<https://www.dorsetforyou.com/406087>>.

²⁴¹⁾ CDA, § 66ZA.

Napomenutí je dítěti či mladistvému vždy udělováno v přítomnosti vhodného dospělého doprovodu. V návaznosti na udělení napomenutí musí policie postoupit případ místnímu týmu pro mládež (*youth offending team*), který má následně povinnost provést posouzení dítěte a dítěti zprostředkovat vhodný rehabilitační program, ledaže by to nebylo v daném případě vhodné.²⁴² U dětí a mladistvých, které se před týmem pro mládež ocitají poprvé a kterým ani dříve nebylo uloženo napomenutí s podmínkou, se tyto povinnosti týmu pro mládež mění na oprávnění.²⁴³

NAPOMENUTÍ S PODMÍNKOU (*conditional caution*)

Napomenutí s podmínkou je dalším ze způsobů řešení věci před zahájením trestního stíhání. Oproti výše popsanému napomenutí se liší především tím, že k napomenutí přistupují další podmínky, respektive povinnosti či omezení, jimž se dítě či mladistvý musí podrobit, jinak bude jeho případ přece jen řešen před soudem. Ačkoliv napomenutí s podmínkou je určené především pro řešení trestných činů s nižší mírou společenské škodlivosti, zákon nevylučuje jejich aplikaci i u závažnějších trestných činů. Základním kritériem při rozhodování, zda bude dostačující věc vyřešit napomenutím s podmínkou, by podle zákona měl být nedostatek veřejného zájmu na zahájení trestního stíhání dítěte či mladistvého.²⁴⁴ Je však otázkou, jak se k tomuto poměrně obecnému pravidlu staví praxe a které skutečnosti určují veřejný zájem na zahájení trestního stíhání.²⁴⁵

Zákonnými předpoklady pro udělení napomenutí s podmínkou je vedle výše citovaných předpokladů i souhlas dítěte či mladistvého s vyřízením věci napomenutím s podmínkou, jakož i s povinnostmi a omezeními uloženými v jeho rámci.²⁴⁶

Pokud případ není vyřízen před policií napomenutím, je postoupen královskému prokurátorovi (*crown prosecution service*), který poté rozhodne o obvinění a obžalobě

²⁴²⁾ CDA, § 66ZB (1) a (2).

²⁴³⁾ CDA, §66ZB (3).

²⁴⁴⁾ CDA, § 66 ZA (1)(c).

²⁴⁵⁾ Out of court disposals [online]. Dorset County Council, 18. února 2014 [citováno 10. června 2014]. Dostupné z: <<https://www.dorsetforyou.com/406087>>.

²⁴⁶⁾ *Ibid.*

dítěte či mladistvého.²⁴⁷ Zcela specificky přitom bude řešen případ dítěte či mladistvého, který se před soudem pro mládež ocitá poprvé. V případě, že se takové dítě či mladistvý přizná k činu v rozsahu obvinění a soud dospěje k závěru, že není na místě vůči němu použít žádné z opatření souvisejících se zbavením osobní svobody, avšak na druhé straně ani upustit od uložení opatření, soud rozhodne o **postoupení případu tzv. výboru pro pachatele z řad mládeže** (*youth offender panel*; jedná se o tzv. *referral order*). Obsahem tohoto opatření je povinnost dítěte či mladistvého docházet na schůzky výboru a to po předem stanovenou dobu v rozmezí od 3 do 12 měsíců v závislosti na závažnosti trestného činu. Právě v rámci postoupení případu výboru pro pachatele z řad mládeže se významným způsobem uplatňují zásady restorativní justice a restorativní techniky (více viz oddíl IV.)²⁴⁸

Soud pro mládež má dále k dispozici velmi širokou škálu dalších opatření, která vytváří poměrně složitý a často jen těžko přehledný systém. Tato opatření mohou mít např. podobu finanční pokuty (*financial penalty*), podmíněného upuštění od potrestání (*conditional discharge*), domácího vězení (*curfew order*), obecně prospěšných prací (*community service order*), probačního dohledu (*probation order*) apod. Samozřejmě, že mezi opatření patří i nepodmíněný trest odnětí svobody, a to buď jako krátkodobý s následným dohledem na svobodě (*detention and training order*), nebo jako dlouhodobý (*long-term detention*).²⁴⁹

Prvky restorativní justice lze přitom spatřovat především v **příkazu k odčinění újmy** (*reparation order*). Mohou se však také promítnout do **příkazu k vytvoření tzv. akčního plánu** (*action plan order*) či **dohledu orgánu sociálně-právní ochrany dětí** (*supervision order*), v jejichž rámci může být dítěti či mladistvému uložena povinnost ke kompenzaci újmy, a to buď přímo oběti, anebo komunitě.²⁵⁰ Tato opatření budou blíže rozvedena v rámci oddílu IV.

²⁴⁷) MIERS, D. *Restorative justice and victim-offender mediation in the United Kingdom*. In GREUEL, L., HARTMANN, A. (eds.). *Regulating Restorative Justice- A comparative study of legislative provision in European Countries*. Frankfurt : Verlag für Polizeiwissenschaft, 2012. s. 425.

²⁴⁸) DIGNAN, J. *Variations on a theme – Empirical research on restorative justice in England and Wales*. In VANFRAECHEM, I., AERTSEN, I., WILLEMSSENS, J. (eds.). *Restorative Justice Realities – Empirical Research in a European Context*. Haag : Eleven International Publishing, 2010. s. 240.

²⁴⁹) *Ibid.*, s. 239.

²⁵⁰) *Ibid.*, s. 241.

Anglický a velšský systém soudnictví ve věcech mládeže opravňuje soud pro mládež též k uložení určitých povinností rodičům (tzv. *parenting order*).²⁵¹

Podezření z těch nejzávažnějších trestných činů nejsou projednávána před soudem pro mládež, ale jsou **postoupena k porotnímu řízení před královským soudem** (*Crown Court*). Je nutné však zdůraznit, že královský soud má k dispozici stejnou škálu opatření jako soud pro mládež, a to včetně postoupení věci výboru pro pachatele z řad mládeže.²⁵²

V.3 organizační uspořádání anglického a velšského systému

Celý systém péče o děti a mladistvé v konfliktu se zákonem je v Anglii a Walesu zabezpečován sítí vzájemně spolupracujících organizací²⁵³ (týmy pro mládež, policie,

²⁵¹ Čl. 37 CDA. Je důležité zdůraznit, že rodičovský příkaz (*parenting order*) není trestem ani jinou formou trestněprávní sankce, ale má ze zákona občanskoprávní povahu. Jejich cílem je poskytnout rodiči podporu a nikoli ho trestat a rozšířit prostor pro práci s rodičem, který není motivovaný ke spolupráci s příslušnými orgány na dobrovolném základě. Rodičovskému příkazu by měla vždy předcházet nabídka dobrovolné spolupráce, případně nabídka uzavření tzv. rodičovské smlouvy (*parenting contract*). Více viz *Parenting Contracts and Orders Guidance* [online]. Ministerstvo spravedlnosti a Youth Justice Board, 2004, revize 2007 [citováno 16. června 2014]. Dostupné z: <http://webarchive.nationalarchives.gov.uk/20130401151715/http://www.education.gov.uk/publications/eOrderingDownload/Parenting-contracts.pdf>.

²⁵² DIGNAN, J. *Variations on a theme – Empirical research on restorative justice in England and Wales*. In VANFRAECHEM, I., AERTSEN, I., WILLEMSSENS, J. (eds.). *Restorative Justice Realities – Empirical Research in a European Context*. Haag : Eleven International Publishing, 2010. s. 239. K pravomoci královského soudu postoupit věc výboru pro pachatele z řad mládeže viz Pokyn k postupu věci výboru pro pachatele z řad mládeže vydaný ministerstvem spravedlnosti a Radou pro soudnictví ve věcech mládeže v roce 2012, odst. 3.1. Pokyn je dostupný z <http://www.justice.gov.uk/downloads/youth-justice/referral-orders/referral-order-guidance.pdf>.

²⁵³ I zásada vzájemné spolupráce všech zúčastněných subjektů vychází z neo-korekcionalistické koncepce. Viz : HORSFIELD, P. *Juvenile Justice in the United Kingdom – Restorative Justice, Family Group Conferences and Anti-Social Behaviour Orders*. Příspěvek na konferenci *Juvenile Justice Systems in Europe – Reform Developments and Good Practices*, konané ve dnech 22. – 23. 7. 2010 v Lotyšsku, Rize. Příspěvek je dostupný z: http://www.providus.lv/upload_file/Projekti/Kriminalitesibas/GU/RIGA-Workshop-Horsfield_United%20Kingdom.pdf.

státní zastupitelství, soudy a organizace zajišťující bydlení, vzdělání, apod.²⁵⁴), na jejichž činnost dohlíží národní **Rada pro soudnictví ve věcech mládeže** (*Youth Justice Board*). Jedná se o odbornou organizaci financovanou Ministerstvem spravedlnosti.²⁵⁵

Hlavní činností této organizace je:

- dohlížet na soudnictví ve věcech mládeže v Anglii a Walesu,
- omezit trestnou činnost dětí a mladistvých a zamezit jejich recidivě a
- zajistit vhodné a přiměřené podmínky v zařízeních, v nichž dochází ke zbavení osobní svobody dítěte.²⁵⁶

Na lokální úrovni působí v rámci systému soudnictví ve věcech mládeže místně spravované **týmy pro mládež** (*Youth Offending Teams*). Ty byly zavedeny zákonem z roku 1998 a svou činností nahradily jednu z působností místních orgánů sociálně-právní ochrany dětí.²⁵⁷

Každý tým většinou spravuje jednu územní oblast, přičemž v celé Anglii a Walesu je jich kolem 159.²⁵⁸ Tým je složen ze zástupců policie, sociálních služeb, Probační a mediační služby a zdravotnických a vzdělávacích zařízení. Jedná se tedy o mezi-rezortní subjekt, jehož součástí mohou být ještě další osoby, např. z dobrovolnické sféry²⁵⁹. V žádném případě je však navzdory shodnému názvu a zjevné inspiraci nelze zaměňovat s týmy pro mládež v podobě, v jaké existují v České republice. Činnost anglických a velšských týmů pro mládež totiž spočívá v zajišťování výkonu soudních

²⁵⁴) *YJB Corporate Plan 2013–16 and Business Plan 2013/14* [online]. Youth Justice Board, 2013 [citováno 27. září 2013]. Dostupné z: <<http://www.justice.gov.uk/downloads/publications/corporate-reports/yjb/yjb-corporate-business-plan.pdf>>.

²⁵⁵) *About the Youth Justice Board* [online]. Youth Justice Board, datum neuvédno [cit. 16. června 2014]. Dostupné z: <<http://www.justice.gov.uk/about/yjb>>

²⁵⁶) *About the Youth Justice Board* [online]. Youth Justice Board, datum neuvédno [cit. 16. června 2014]. Dostupné z: <<http://www.justice.gov.uk/about/yjb>>

²⁵⁷) WILLIAMS, B. *Youth Offending Teams and Partnership* [online]. British Society of Criminology, 2000 [citováno 16. června 2014]. Dostupné z: <<http://britsocrim.org/volume3/016.pdf>>.

²⁵⁸) *Youth offending teams contact details* [online]. Youth Justice Board, 10. dubna 2012 [citováno 21. října 2013]. Dostupné z: <<http://www.justice.gov.uk/contacts/yjb/yots>>.

²⁵⁹) WILLIAMS, B. *Youth Offending Teams and Partnership* [online]. British Society of Criminology, 2000 [citováno 16. června 2014]. Dostupné z: <<http://britsocrim.org/volume3/016.pdf>>.

opatření v individuálních případech, tedy dojednání, koordinaci a dohlížení na průběh programů pro pachatele z řad dětí a mladistvých, jejichž případy byly týmu pro mládež postoupeny soudem.²⁶⁰

Činnost týmů pro mládež zahrnuje odbornou pomoc ve třech fázích trestního procesu, a to pokud je dítě či mladistvý²⁶¹:

- zadržen policií, nebo má potíže, které policie řeší,
- obviněn a čeká ho projednání věci před soudem,
- odsouzen.

Dalším neméně významným subjektem jsou již výše zmíněné **výbory pro pachatele z řad mládeže** (*youth offenders panels*). Výbory jsou tříčlenné a jsou svolávány právě týmy pro mládež, které rovněž ze svého středu jmenují jednoho člena výboru. Ten poté ve výboru působí především jako odborný konzultant. Zbylí dva členové jsou dobrovolníci vybraní ze zvláštního seznamu, do něhož jsou osoby zařazeny na základě vlastní žádosti po absolvování nezbytného proškolení.²⁶² Od dubna 2013 platí pro všechny členy výboru povinnost absolvovat speciální vzdělávání zaměřené na facilitaci restorativních konferencí.²⁶³ Činnost výboru spočívá především v uzavírání dohod s dětmi a mladistvými, je-li jim případ za zákonem stanovených podmínek postoupen soudem pro mládež (tzv. *referral order*).

²⁶⁰) Naproti tomu činnost týmů pro mládež v České republice až natolik nesouvisí s individuálními případy, ale spočívá v analýze a mapování sociopatologických jevů v regionu, strategickém plánování, metodickém vedení a koordinaci jednotlivých subjektů. Více viz: *Týmy pro děti a mládež a systém včasné intervence* [online]. Agentura pro sociální začleňování, datum neuvedeno [citováno 16. června 2014]. Dostupné z:

<<http://www.socialni-zaclenovani.cz/tymy-pro-deti-a-mladez-a-system-vcasne-intervence>>.

²⁶¹) *Youth offending teams* [online]. Gov.UK, 2. června 2014 [citováno 16. června 2014]. Dostupné z: <<https://www.gov.uk/youth-offending-team>>.

²⁶²) Pokyn k postupování věcí výboru pro pachatele z řad mládeže vydaný ministerstvem spravedlnosti a Radou pro soudnictví ve věcech mládeže v roce 2012, odst. 4.3. g). Pokyn je dostupný z <<http://www.justice.gov.uk/downloads/youth-justice/referral-orders/referral-order-guidance.pdf>>.

²⁶³) *Ibid.*, odst. 4.3. g).

V.4 uplatňované restorativní techniky

V.4.1. Pronikání restorativních technik do anglického a velšského systému soudnictví ve věcech mládeže

Prvky restorativní justice začaly do anglického a velšského právního řádu pronikat v 70. letech. V té době totiž začal pozvolna narůstat počet odborníků, kteří zažívali zklamání z tradičních trestů a stavěli se skepticky k možnosti jejich pozitivního působení na pachatele trestných činů. Tito lidé navíc byli často ovlivněni i zkušeností s fungováním prvních restorativních programů v severní Americe.

Z restorativních technik se na konci 70. let a v průběhu 80. let začala uplatňovat především **mediace**, a to na základě individuálních projektů, které bývaly podpořeny i vládou. Tyto projekty byly často zaměřeny právě na pachatele z řad dětí a mladistvých. V roce 1979 byl zahájen projekt zaměřující se na děti a mladistvé, jejichž věc by bylo možné vyřídit pouhým napomenutím. Ti byli následně osloveni s nabídkou zavázat se k práci, jíž by mohli nějakým způsobem odškodnit oběť.²⁶⁴

V průběhu 80. let počet podobných projektů narůstal, přičemž tyto projekty se již neomezovaly pouze na děti a mladistvé. I když byly podporované státem, nenacházely svůj odraz v legislativě. V této době tak tyto projekty v praxi existovaly vedle diskreční pravomoci policie a širokému uplatňování mimosoudních řešení věci, aniž by došlo k jejich žádoucímu provázání.

Do legislativy se prvky restorativní justice a restorativní techniky dostaly až s CDA v roce 1998 a YJCEA v roce 1999, přičemž vedle mediace se objevily i techniky vycházející i z rodinné skupinové konference (více viz níže). V praxi užívané restorativní techniky se však ani nyní neomezují pouze na formálně vymezená opatření, ale mohou

²⁶⁴⁾ Samozřejmě za předpokladu, že oběť s přímým odškodněním v průběhu mediace souhlasila.

být aplikovány i v rámci jiných opatření, tedy i těch, které primárně vychází ze zásad retributivní justice, jako je trest odnětí svobody.²⁶⁵

V posledních letech se tak v Anglii a Walesu objevily projekty zaměřené na využití rodinných skupinových (či společenských) konferencí (*family or community group conferencing*)²⁶⁶, restorativní konference (*restorative conferencing*)²⁶⁷, mediace mezi obětí a dítětem či mladistvým (*victim offender mediation*)²⁶⁸, přímé nebo nepřímé reparace (*direct or indirect reparation*)²⁶⁹ nebo programů, jejichž účelem je dětem a mladistvým zprostředkovat pocity oběti i ostatních osob, kterých se jejich trestný čin nějakým způsobem dotkl (*victim awareness programs*).

Podle výzkumu²⁷⁰ prováděného v roce 2004 Radou pro mládež přiznalo 88% z 320 dotazovaných dětí a mladistvých, že jim jeden z výše uvedených přístupů pomohl převzít odpovědnost za svoje činy a 71% z 384 respondentů lépe pochopilo vliv jejich činu na oběť. U obětí trestných činů spáchaných dětmi a mladistvými 76% z 51 respondentů

²⁶⁵) SHAPLAND, J. et al. *Situating restorative justice within criminal justice* [online]. Londýn: Sage Publications, 2006 [citováno 16. června 2014]. Dostupné z: [http://www.uk.sagepub.com/stout/ShaplandTCR10\(4\).pdf?origin=publication_detail](http://www.uk.sagepub.com/stout/ShaplandTCR10(4).pdf?origin=publication_detail).

²⁶⁶) Rozdíl mezi rodinnou a společenskou konferencí spočívá v tom, že u rodinné jsou účastny pouze rodiny obou hlavních aktérů, zatímco do společenské jsou zapojeny i další osoby z jejich širšího okolí (přátelé, sousedi, atd.). Viz *The National evaluation of the Youth justice board's restorative justice projects* [online]. Youth Justice Board, 2004 [citováno 1. října 2013]. Dostupné z: <http://www.yjb.gov.uk/publications/Resources/Downloads/restorativejusticefull.pdf>, s. 17.

²⁶⁷) Restorativní konference je setkání pachatele s obětí bez rodin či přátel tak, jak tomu bylo u rodinné (společenské) konference. Většinou je prováděna policejními pracovníky. Viz *Ibid.*

²⁶⁸) Mediace je si ve svých základech velmi podobná s restorativní konferencí, hlavní rozdíl však spočívá v osobě zprostředkovatele, kde na jedné straně je to mediátor speciálně vyškolený ve způsobu vedení mediace a na druhé straně u restorativní konference tato osoba zprostředkovatele není přesně určena, i když to bývá nejčastěji policista. Viz *Ibid.*

²⁶⁹) Přímá a nepřímá reparace je kompenzace způsobené škody/újmy pachatelem. Tento druh řešení konfliktu je alternativou v případech, že neproběhla konference nebo mediace (viz. výše). Přímá reparace zahrnuje omluvný dopis oběti, nebo cokoliv, co pachatel udělá přímo pro oběť (například práce v obchodě, který vykradl). Na rozdíl od nepřímé reparace, která je chápána jako práce pro blaho společnosti zahrnující například charitativní činnost, odstraňování grafitů z veřejných míst, veřejně prospěšné práce a další. Viz *Ibid.*

²⁷⁰) *Ibid.* s. 40-42.

odpovědělo, že si myslí, že setkání pomohlo pachateli převzít odpovědnost za jeho jednání, 74% z 54 dotázaných uvedlo, že pachatel skutečně litoval svého činu a konečně 79% z 62 obětí se dokázalo po tomto setkání vyrovnat s následky trestného činu. Výsledky tohoto průzkumu mimo jiné ukazují, jaký vliv má využití restorativních technik na myšlení dětských pachatelů a že tyto děti jsou schopny, respektive nuceny, přemýšlet nad otázkami viny a následné odpovědnosti. Pozitivního vlivu si lze všimnout i na straně obětí trestného činu. Toto je komentář muže, jemuž se mladistvý pachatel vloupal do domu²⁷¹:

"Potkat ho byl šok, byl stěží větší než můj desetiletý syn, toto setkání mě však zbavilo strachu, který jsem měl předtím. Řekl mi, že si můj dům vybral náhodně a že teď by už to neudělal. Teď vím, jak vypadá a cítím se mnohem bezpečněji. [...] Myslím si, že by všechny oběti měli mít možnost setkat se s tím, kdo jim vykradl dům."

V.4.2. Formalizovaná opatření s restorativním základem

Jak již bylo uvedeno výše, některé z restorativních technik dostaly i svůj formální legislativní rámec. Níže jsou popsány ty z opatření, která lze užít vůči dětem a mladistvým, u nichž jsou restorativní východiska patrná nejvíce.

RESTORATIVNÍ OPATŘENÍ PRO MLÁDEŽ (*youth restorative disposal*)²⁷²

Vedle napomenutí (*caution*) či napomenutí s podmínkou (*conditional caution*) představuje restorativní opatření pro mladistvé další z postupů, jimiž je možné vyřešit případ dítěte či mladistvého již ve stádiu před vznesením obvinění. Může být aplikováno jen jednou a to v případech, kdy:

- závažnost spáchaného trestného činu je nízká, přičemž výslovně vyloučeny jsou delikty sexuální, drogové a násilné,
- dítě či mladistvý připouští, že se trestného činu dopustil,

²⁷¹) *Ibid.*, s. 42.

²⁷²) Zpracováno na základě *Youth restorative disposal (pilot scheme)* [online]. Youth Justice Board, 13. března 2011 [citováno 2. října 2013]. Dostupné z: <<http://www.justice.gov.uk/youth-justice/courts-and-orders/disposals/youth-restorative-disposal-pilot-scheme>>.

- dítě či mladistvý dosud nebyl odsouzen a
- dítě či mladistvý i oběť s uplatněním restorativního opatření souhlasí.²⁷³

Jak již bylo výše uvedeno, restorativní opatření pro mládež bylo do anglického a velšského systému soudnictví ve věcech mládeže zavedeno na základě úspěšného pilotního projektu v některých policejních obvodech. Obsah opatření v podstatě spočívá **v neformální konverzaci pachatele s obětí** za přítomnosti policisty se speciální přípravou na užívání restorativních technik. V rámci setkání je probíráno, proč k trestnému činu vůbec došlo a jaké důvody dítě či mladistvého k jeho spáchání vedly. Nakonec se dítě či mladistvý musí omluvit a tímto neformálním rozhovorem bezprostředně čelit důsledku svého činu, při čemž by si měl uvědomit závažnost celé situace a převzít odpovědnost. Celý proces musí proběhnout v přiměřené lhůtě, tedy buď přímo na místě, kde ke spáchání protiprávního činu došlo, nebo krátce poté. Tam, kde je to žádoucí, navazuje na tuto konverzaci vypracování plánu, jakým způsobem by dítě či mladistvý měl dále kompenzovat újmu, kterou svým činem způsobil.

Dětem a mladistvým s vysokým rizikem opakování protiprávní činnosti navíc tým pro mládež poskytne další podporu. Nabídku podpory může učinit též vůči rodině dítěte či mladistvého.

V rámci restorativního opatření pro mládež dítě či mladistvý nedostává záznam do národní policejní evidence/rejstříku trestů, a to aby se předešlo nadměrné kriminalizaci dětí. Dítě či mladistvý je nicméně od tohoto momentu veden v evidenci místního týmu pro mládež (YOT).²⁷⁴

Cílem restorativních opatření pro mládež je snížit počet dětí a mladistvých, kteří se ocitají v trestním systému pro méně závažné trestné činy. V podstatě tak navazuje na trestní politiku, která se v Anglii a Walesu uplatňovala v 80. letech (viz oddíl I.), kterou však nově doplňuje právě o využití restorativních technik. Dítě či mladistvý tak od policie neodchází pouze s abstraktním napomenutím, ale s konkrétním prožitkem

²⁷³⁾ *Out of court disposals* [online]. Dorset County Council, 18. února 2014 [citováno 10. června 2014]. Dostupné z: <<https://www.dorsetforyou.com/406087>>.

²⁷⁴⁾ *Youth restorative disposal (pilot scheme)* [online]. Youth Justice Board, 13. března 2011 [citováno 2. října 2013]. Dostupné z: <<http://www.justice.gov.uk/youth-justice/courts-and-orders/disposals/youth-restorative-disposal-pilot-scheme>>.

vlastní odpovědnosti, který může autenticky zprostředkovat právě jen setkání s obětí a naslouchání.

Z hlediska restorativních technik je restorativní opatření pro mládež založeno především na mediaci, která však má, díky osobě mediátora, i podobný znak s rodinnou skupinovou konferencí typu Wagga Wagga v Austrálii.

POSTOUPENÍ VĚCI VÝBORU PRO PACHATELE Z ŘAD MLÁDEŽE (*referral order*)

Postoupení věci výboru pro pachatele z řad mládeže bylo stručně popsáno již v oddílu II. S určitou mírou zjednodušení lze uvést, že tam, kde se dítě nebo mladistvý ocitne před soudem pro mládež poprvé a současně nepopírá svou vinu, soud bude muset ve většině případů rozhodnout právě o postoupení věci výboru pro pachatele z řad mládeže. Toto opatření velmi silně vychází ze zásad restorativní justice a důsledně do řešení protiprávního činu dítěte nebo mladistvého vtahuje jejich komunitu.²⁷⁵

Postoupení věci výboru pro pachatele z řad mládeže bylo do anglického a velšského systému soudnictví ve věcech mládeže zavedeno YJCEA v roce 1999, přičemž podmínky, kdy je takový postup obligatorní a kdy naopak fakultativní poté přesně vymezil zákon o pravomoci trestních soudů (*Powers of the Criminal Courts (Sentencing Act)*) v roce 2000. Poměrně zásadní změnu poté přinesl LASPO z roku 2012, díky kterému bylo zrušeno pravidlo, že postoupit věc výboru pro pachatele z řad mládeže bylo možné nanejvýš jednou. Došlo tedy k vytvoření prostoru pro větší využití tohoto opatření.²⁷⁶

Za určitých podmínek je však postoupení věci výboru pro pachatele z řad mládeže i nadále **vyloučeno**, a to konkrétně:

- jedná se o trestný čin, ve vztahu k němuž je trest přímo určen zákonem (např. vražda),

²⁷⁵) Pokyn k postupování věci výboru pro pachatele z řad mládeže vydaný ministerstvem spravedlnosti a Radou pro soudnictví ve věcech mládeže v roce 2012, odst. 1.1 a 1.2. Pokyn je dostupný z <<http://www.justice.gov.uk/downloads/youth-justice/referral-orders/referral-order-guidance.pdf>>.

²⁷⁶) *Ibid.*, odst. 1.2.

- trestný čin je natolik závažný, že by podle soudu pro mládež mělo být pachatelem uloženo opatření zbavující jej svobody,
- soud pro mládež navrhuje nařízení ochranného léčení (*hospital order*), nebo
- závažnost trestného činu je nízká a soud má za to, že je na místě upustit od uložení opatření, a to i případně podmíněně.²⁷⁷

Naproti tomu soud pro mládež postoupit věc výboru pro pachatele z řad mládeže **musí** v případech, že:

- dítě nebo mladistvý se k trestnému činu přiznává,
- za daný trestný čin lze uložit nepodmíněný trest odnětí svobody (*imprisonment*) a
- dítě nebo mladistvý ještě nikdy nebyl odsouzen za trestný čin.²⁷⁸

Pokud všechny tyto předpoklady nejsou splněny, soud stále **může** věc postoupit výboru pro pachatele z řad mládeže, a to za podmínky, že se nejedná o některý z případů vyloučených z postoupení (viz výše) a dítě či mladistvý se k trestnému činu přiznal.²⁷⁹

Je-li tedy věc postoupena výboru pro pachatele z řad mládeže, musí se první setkání dítěte a mladistvého, jakož i jejich rodičů nebo poručníků, je-li mladistvý mladší 16 let, s výborem uskutečnit nejpozději do 20 pracovních dnů ode dne rozhodnutí soudu.²⁸⁰

Na počátku výkonu tohoto opatření je mezi dítětem či mladistvým na jedné straně a výborem na straně druhé uzavřena **smlouva**. Ta by měla vždy zahrnovat dva základní závazky:

- kompenzaci újmy způsobené oběti či širší komunitě, a to např. ve formě náhrady škody, nebo uvedení v předešlý stav, a

²⁷⁷⁾ *Ibid.*, odst. 1.4.

²⁷⁸⁾ *Ibid.*, odst. 1.5.

²⁷⁹⁾ *Ibid.*, odst. 1.6. ve spojení s odst. 3.9.

²⁸⁰⁾ *Ibid.*, s. 9.

- nápravný program pro dítě či mladistvého, který by měl reflektovat problémy, které u něj byly zjištěny (např. ve škole, drogy apod.).²⁸¹

Délka trvání tohoto opatření stanovená soudem v rozmezí od 3 do 12 měsíců počíná právě až uzavřením smlouvy. I v tomto období dále dochází k pravidelnému kontaktu dítěte či mladistvého s výborem a dohledu nad plněním smlouvených závazků. Pokud dítě či mladistvý svým povinnostem stanoveným ve smlouvě dostojí, je řízení proti němu s konečnou platností skončeno a ani nevyústí v záznam v rejstříku trestů. Pokud však své povinnosti řádně neplní, bude jeho případ znovu projednán soudem pro mládež a může mu být uložena některá z přísnějších sankcí. Takto se postupuje i v případech, že se pro nesouhlas dítěte či mladistvého nepodaří smlouvu uzavřít, avšak oficiální pokyn ministerstva spravedlnosti a Rady pro soudnictví ve věcech mládeže zdůrazňuje, že pokusů o uzavření smlouvy je možné učinit více a není tak nutné se spokojit pouze s prvním neúspěchem.²⁸²

Jelikož by postoupení věci výboru pro pachatele z řad mládeže mělo důsledně respektovat zásady restorativní justice, má své místo v celém procesu i oběť. Tu by měl do 5 pracovních dnů ode dne rozhodnutí soudu kontaktovat zástupce týmu pro mládež²⁸³ a seznámit ji s různými možnostmi, jak by se oběť v případě svého zájmu mohla do výkonu tohoto opatření zapojit. Těmito možnostmi jsou:

- osobní účast na jednání dítěte či mladistvého s výborem,
- nepřímá účast na jednání prostřednictvím třetí osoby,
- zaslání vyjádření k výboru, nebo
- informování oběti o přijatých závazcích i průběhu jejich plnění.

Veškerý kontakt s obětí by měl zajišťovat tým pro mládež. Jakákoli forma zapojení se je ze strany oběti zcela dobrovolná a vázána na informovaný souhlas. Ten může oběť

²⁸¹ *Ibid.*, odst. 8.18.

²⁸² *Ibid.*, 1.9.

²⁸³ Doporučuje se nejprve písemně, např. formou letáčku, a následně telefonicky, případně, pokud by s tím oběť souhlasila i osobně. Více viz *ibid.*, odst. 6.4.

udělit kdykoli v průběhu výkonu tohoto opatření, tedy i když nejprve jakoukoli svou účast odmítala.

Pokud se oběť rozhodne pro osobní účast na jednání výboru, musí tým pro mládež provést tzv. **posouzení rizika**. Zcela výjimečně pak může být tato forma účasti odmítnuta, a to pokud na základě zmíněného posouzení tým pro mládež dospěje k závěru, že vzájemné setkání v sobě nese reálné riziko pro oběť, pachatele, nebo jiného účastníka, osobní účast oběti na jednání výboru neumožní. Nicméně ostatní možnosti účasti zůstávají i v takovém případě oběti zachovány.

Má-li se oběť osobně účastnit jednání výboru, měla by s ní být diskutována doba i místo konání, stejně jako možná forma jejího zapojení. Pokud zde existuje předpoklad, že v určité části jednání budou probírány citlivé informace o dítěti či mladistvém nebo jeho rodině, měla by být oběť dopředu upozorněna, že v této části nebude moci být přítomna.²⁸⁴ Oběť má rovněž právo si na jednání přivést důvěrníka – přítele, příbuzného či jakoukoli jinou osobu podle svého výběru.²⁸⁵

Oběti mohou být poskytnuty též informace o smlouvě a jejím plnění ze strany dítěte či mladistvého, avšak pouze pokud s tím dítě či mladistvý vysloví písemný souhlas. V takovém případě jsou však pro nahlédnutí oběti ze spisu odstraněny veškeré citlivé údaje. Pokud však dítě či mladistvý se zpřístupněním smlouvy a dalších informací oběti nesouhlasí, oběti budou sděleny pouze informace v rozsahu nezbytně nutném pro to, aby oběť mohla v různých částech procesu udělit informovaný souhlas se svou účastí. Ke všem ostatním informacím však přístup v takovém případě mít nebude. Bude jí tedy např. sděleno, že smlouva by měla obsahovat závazek k mediaci mezi ní a dítětem či mladistvým, už však nebude informována o tom, že je dítě či mladistvý se zavázal vykonávat též nějakou společensky prospěšnou činnost.²⁸⁶

Pokud by se oběť chtěla osobně s dítětem či mladistvým setkat, avšak nechtěla se účastnit jednání výboru, může být toto setkání učiněno i jinou formou, např. zprostředkováním mediace nebo restorativní či rodinné skupinové konference.

²⁸⁴⁾ *Ibid.*, odst. 6.6.

²⁸⁵⁾ *Ibid.*, odst. 6.5.

²⁸⁶⁾ *Ibid.*, odst. 6.7.

Každá oběť má právo v souvislosti se svým zapojením do výkonu tohoto opatření na úhradu účelně vynaložených nákladů na cestovné, případně na zajištění péče o dítě. Náhradu oběti poskytnete tým pro mládež.²⁸⁷

Jak již bylo uvedeno výše, každá smlouva mezi dítětem či mladistvým a výborem v sobě musí zahrnovat závazek ke kompenzaci újmy. Ta je poskytována buď oběti, nebo v případě, že oběť není známa, nebo si kompenzaci nepřeje, místní komunitě.

PŘÍKAZ K ODČINĚNÍ ÚJMY (*reparation order*)

Podobně jako postoupení věci výboru pro pachatele z řad mládeže je i příkaz k odčinění újmy silně vystavěn na restorativních zásadách. Vychází totiž z myšlenky, že v některých případech je lepší, aby na místo toho, že dítě či mladistvý bude „platit společnosti“, „zaplatil“ přímo oběti či komunitě.

Příkaz k odčinění újmy může soud udělit v návaznosti na všechny trestné činy, vyjma těch, u nichž je trest stanoven přímo zákonem (např. vražda). Vyloučen je také souběh příkazu k odčinění újmy s některými jinými opatřeními, např. právě postoupením věci výboru pro pachatele z řad mládeže, příkazem k vypracování akčního plánu apod.²⁸⁸

Jeho obsahem však nikdy není poskytnutí nějaké finanční kompenzace. Příkaz by měl naopak vyústit v takovou činnost, která napomůže navrátit věc v předešlý stav. Proto zákon stanoví, že před uložením příkazu k odčinění újmy si soud musí vyžádat, nejčastěji od týmu pro mládež, ale případně též od probačního úředníka či příslušného sociálního pracovníka, zprávu o tom:

- jaké práce jsou pro dané dítě či mladistvého vhodné a
- jaké je stanovisko oběti v otázce přímé kompenzace.²⁸⁹

²⁸⁷ *Ibid.*, odst. 6.11.

²⁸⁸ *Youth Offending: Sentences of the Court* [online]. Devon County Council, 10. ledna 2011 [citováno 16. června 2014]. Dostupné z: http://www.devon.gov.uk/text/index/childrenfamilies/youngpeople/youth_offending/exeter_yot_sentences.htm#reparation_orders.

²⁸⁹ *Reparation order* [online]. Youth Justice Board, 13. března 2011 [citováno 16. června 2014]. Dostupné z: <http://www.justice.gov.uk/youth-justice/courts-and-orders/disposals/reparation-order>.

Souhlas oběti je zákonnou podmínkou nezbytnou k tomu, aby dítěti či mladistvému mohla být v rámci tohoto příkazu uložena povinnost kompenzovat způsobenou újmu přímo oběti. Pokud tedy oběť nesouhlasí, bude oprávněným subjektem z příkazu komunita.

Uložená povinnost nesmí z hlediska časové náročnosti na její výkon překročit v celkovém součtu 24 hodin a musí být vykonána během 3 měsíců následujících po uložení příkazu. Na výkon příkazu dohlíží pověřený člen týmu pro mládež. Ten si poté s dítětem a jeho rodiči, případně jinými osobami odpovědnými za výchovu, smluví schůzku, na které společně vypracují plán.

Soud má ze zákona povinnost odůvodnit, proč příkaz k odčinění újmy neuložil, ačkoli tak učinit mohl.

V.5 děti pod dolní hranicí trestní odpovědnosti v anglickém a velšském právu

Jak již bylo uvedeno výše, hranice plné trestní odpovědnosti v Anglii a Walesu stanovena na 10 let. Pokud tedy dítě mladší deseti let spáchá trestný čin, nenese za tento svůj čin trestní odpovědnost, nicméně mu můžou být uděleny dva druhy opatření²⁹⁰:

- může mu být zakázáno zdržovat se ve večerních hodinách (od 21:00 do 6:00) na veřejných prostranstvích, maximálně však po dobu 90 dní (*local child curfew*), nebo
- dítě může být umístěno pod dohled týmu pro mládež, nebo orgánu sociálně-právní ochrany dětí.

²⁹⁰ *What happens if a child under 10 breaks the law?* [online]. GOV.UK, 2. září 2014 [citováno 10. září 2014]. Dostupné z: <<https://www.gov.uk/child-under-10-breaks-law>>.

Ve druhém případě se jedná o tzv. příkaz za účelem zajištění bezpečí dítěte (*child safety order*), který může být dítěti uložen až na 3 měsíce, v ojedinělých případech až na 1 rok. Tento příkaz může být navíc doprovázen i uložením rodičovského příkazu (*parenting order*), jenž může rodiči či rodičům dítěte uložit povinnost zabezpečit, že dítě bude plnit své povinnosti, vyplývající pro něj právě z příkazu za účelem zajištění bezpečnosti dítěte. Tím lze rovněž zaručit určitou vymahatelnost uvedeného příkazu, jelikož porušení rodičovského příkazu bez náležitého důvodu zakládá trestný čin.²⁹¹

Příkaz za účelem zajištění bezpečnosti dětí může vydat soud pro rodinné záležitosti na základě návrhu místního orgánu sociálně-právní ochrany dětí, a to v těchto případech:

- pokud dítě mladší 10 let spáchalo takový protiprávní čin, který by u staršího dítěte, mladistvého či dospělého byl posouzen jako trestný čin (tj. dítě spáchalo čin jinak trestný),
- pokud je příkaz nezbytný za účelem zabránění dítěti ve spáchání činu jinak trestného²⁹²,
- pokud dítě mladší 10 let porušilo omezení stanovené v místním zákazu vycházení pro děti (*local child curfew*), nebo
- pokud se dítě chovalo takovým způsobem, který obtěžoval osobu nebo více osob mimo domácnost dítěte, nebo v těchto osobách vzbudil strach či úzkost,

²⁹¹ Podobné nastavení legislativy bývá často kritizováno za tzv. rozšiřování trestněprávní represe (*net-widening*). Rodičovský příkaz není trestem ani jinou formou trestní sankce, jeho účelem je poskytnout podporu i těm rodičům, kteří nejsou ke spolupráci s příslušnými orgány a posílení svých rodičovských kompetencí sami motivováni. Jedná se tedy o občanskoprávní (rodinněprávní opatření). V důsledku citované právní úpravy však rodičovský příkaz v konečném důsledku může přece jen k trestnímu postihu rodičů dětí vést.

²⁹² Tento důvod může být problematický z hlediska přiměřenosti a oprávněnosti užitého opatření, stejně jako z hlediska dokazování. Pokud zpracovaný ministerstvem spravedlnosti k tomu uvádí, že z tohoto důvodu bude na místě příkaz uložit, pokud je prokázáno, že u dítěte existuje vysoké riziko páchání činnosti jinak trestné, např. pokud dítě vyhrožovalo druhým osobám, nebo pokud je dítě členem gangu, ve kterém dochází ke zneužívání návykových látek nebo k páchání trestné činnosti. Pokyn navíc zdůrazňuje, že jelikož se tento důvod udělení příkazu vztahuje ke skutečnostem, k nimž by mohlo dojít v budoucnu, bylo by neobvyklé („*unusual*“), aby při udělení stál sám o sobě. Viz *Child Safety Order Guidance* [online]. Ministerstvo spravedlnosti, 2007 [citováno 16. června 2014]. Dostupné z: <<http://webarchive.nationalarchives.gov.uk/20100405140447/http://homeoffice.gov.uk/documents/child-safety-order-guidance2835.pdf?view=Binary>>.

anebo takovým následkem reálně hrozil (tj. dítě se chovalo tzv. protispolečensky/antisociálně).²⁹³

Soud rozhoduje o vydání příkazu za účelem zajištění bezpečí dítěte v občansko-právním řízení, v němž se rovněž uplatňuje občansko-právní důkazní standard.²⁹⁴ Tato skutečnost může být velmi problematická, zvláště uděluje-li soud příkaz, protože dospěl k závěru, že dítě mladší 10 let spáchalo čin jinak trestný, a to především z hlediska zajištění práva dítěte na spravedlivý proces, jakož i z hlediska zákazu diskriminace. Se stejným problémem se potýká i český právní řád právě ve vztahu k dětem mladším 15 let s tím rozdílem, že dopad opatření, která dětem mladším 15 let za spáchání činu jinak trestného v České republice hrozí, může být daleko závažnější než v případě příkazu za účelem zajištění bezpečnosti dítěte.²⁹⁵

Zásadní rozdíl oproti české právní úpravě ve vztahu k dětem mladším 15 let však spočívá v tom, že v Anglii a Walesu nejsou děti mladší 10 let v případě, že se dopustí činu jinak trestného, nutně v každém jednotlivém případě postaveny před soud.

V případě, že se policie dozví o některém z důvodů, které byly popsány výše v souvislosti s možností uložení příkazu za účelem zajištění bezpečnosti dítěte, může iniciovat tzv. prvotní posouzení dítěte za účelem zjištění, zda se jedná o ohrožené dítě (*child in need*). Záleží především na závažnosti spáchaného činu a/nebo na skutečnosti, zda se na policii již nacházejí minimálně dvě oznámení, související s daným dítětem. Pokud je dítě vyhodnoceno jako ohrožené dítě, je iniciováno hlubší posouzení situace dítěte. Manažer případu má v této souvislosti povinnost svolat multidisciplinární setkání (*network planning meeting*), kterého se zúčastní všechny relevantní subjekty.

²⁹³ *Child Safety Order Guidance* [online]. Ministerstvo spravedlnosti, 2007 [citováno 16. června 2014]. Dostupné z: <<http://webarchive.nationalarchives.gov.uk/20100405140447/http://homeoffice.gov.uk/documents/child-safety-order-guidance2835.pdf?view=Binary>>.

²⁹⁴ Nicméně v souladu s rozhodnutím Sněmovny lordů v případech *Clingham (formerly C (a minor)) v. Royal Borough of Kensington and Chelsea a Regina v. Crown Court at Manchester Ex p McCann (FC) and others (FC)* ze dne 17. října 2002 je civilní důkazní standard flexibilní a je třeba jej aplikovat s přísnoostí přiměřenou závažnosti dokazovaných skutečností a důsledku, budou-li tyto skutečnosti prokázány, přičemž je obtížné vymezit náležitou gradaci mezi takto zvýšeným civilním důkazním standardem a trestním důkazním standardem (nade vši pochybnost). Rozhodnutí je dostupné z: <<http://www.publications.parliament.uk/pa/ld200102/ldjudgmt/jd021017/cling-1.htm>>.

²⁹⁵ Viz § 93 odst. 1 zákona č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže.

Na setkání jsou následně diskutovány všechny dostupné možnosti a služby tak, aby byl pro dítě vytvořen co možná nejvíce odpovídající „intervenční balíček“ (*package of intervention*). Ten právě může zahrnovat i podání návrhu na nařízení příkazu za účelem zajištění bezpečí dítěte.²⁹⁶

Obsahem příkazu za účelem zajištění bezpečí dítěte potom může být:

- povinnost účasti na určených vzdělávacích aktivitách (např. gramotnost, počty),
- povinnost vyvarovat se kontaktu s určenými dětmi,
- zákaz navštěvovat určená místa bez doprovodu,
- povinnost navštěvovat určitý program nebo kurz zaměřený na specifické poruchy chování nebo jiné problémy.²⁹⁷

V.6 závěr aneb možné inspirace a hrozby

Anglický a velšský systém soudnictví ve věcech mládeže má opravdu bohatou historii, lemovanou uplatňováním různých, často i velmi rozdílných, konceptů a teoretických východisek, a to včetně širokého uplatňování mimosoudních způsobů vyřízení věci v 80. letech. Ani tento přístup se však neosvědčil a Anglie a Wales v průběhu 90. let začaly systém postupně opět více formalizovat.

Tuto zkušenost však nelze vykládat tak, že mimosoudní řešení protiprávní činnosti dětí a mladistvých nemůže být účinným nástrojem prevence jejich další kriminální činnosti, a že formální řízení, zejména před soudem pro mládež, má v celém procesu nesporný výchovný účinek. Ostatně ani sama Anglie a Wales od poměrně široké škály mimosoudních postupů a opatření neustoupily, ale na rozdíl od 80. let je propojily

²⁹⁶) *Hillingdon Children and Families Procedures Manual* [online]. Hillingdon Childcare, říjen 2013 [citováno 17. června 2014]. Dostupné z: <hillingdonchildcare.proceduresonline.com>.

²⁹⁷) *Ibid.*

s užitím restorativních technik, což významným způsobem zvýšilo jejich úspěšnost a zefektivnilo celý systém.

Právě tato zkušenost může být velmi inspirativní i pro případnou reformu českého systému soudnictví ve věcech dětí mladších 15 let, který je v současnosti nastaven velmi konzervativně a formálně a který se spoléhá výlučně na výchovný účinek řízení před soudem pro mládež, a to i v případech, jejichž společenská škodlivost je doslova zanedbatelná.²⁹⁸

Systém Anglie a Walesu však může být pro český systém soudnictví ve věcech mládeže inspirativní i z hlediska jeho organizačního zajištění. Podobně jako v České republice došlo v rámci systému sociálně-právní ochrany dětí k zavedení specializace v této oblasti²⁹⁹, avšak s tím rozdílem, že v Anglii a Walesu tato specializace v každém konkrétním zaručuje multidisciplinární přístup a spolupráci všech zainteresovaných subjektů. Ta v České republice ve vztahu k dětem mladším 15 let vždy zajištěna není, a to především z hlediska intervence Probační a mediační služby, jejíž účast na řešení případu v průběhu řízení není ze zákona žádným způsobem systematicky zajištěna a závisí tak pouze na nastavení spolupráce v daném regionu.³⁰⁰

literatura

- DIGNAN, J. *Variations on a theme – Empirical research on restorative justice in England and Wales*. In VANFRAECHEM, I., AERTSEN, I., WILLEMSSENS, J. (eds.).

²⁹⁸ Viz případ třináctiletého chlapce, který byl projednáván před soudem pro mládež pro podezření z činu jinak trestného poškození cizí věci, kterého se měl dopustit tím, že společně se svým spolužákem popsali fixami stěnu školní tělocvičny. Výše způsobené škody dosáhla částky 3000,- Kč, na daného chlapce však z této částky připadalo pouze 333,- Kč. Oprávněnost projednání tohoto případu před soudem pro mládež však potvrdil i Nejvyšší soud (usnesení ze dne 29. 1. 2014, č. j. 8 Tdo 1426/2013 – 21).

²⁹⁹ V České republice je tato specializace zajištěna prostřednictvím tzv. sociální kurately podle § 31 odst. 2 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí.

³⁰⁰ Viz, *inter alia*, SOBOTÍK, Š. Činnost Probační a mediační služby České republiky v přípravném řízení při řešení trestné činnosti mládeže – naplňování účelu zákona o soudnictví ve věcech mládeže. *Acta Iuridica Olomucensia*. 2013, vol. 8 Supplementum na téma: Deset let od přijetí zákona o soudnictví ve věcech mládeže: bilance a perspektiva. s. 21- 33.

Restorative Justice Realities – Empirical Research in a European Context. Haag: Eleven International Publishing, 2010.

- GRAHAM, J., MOORE, C. *Beyond Welfare Versus Justice: Juvenile Justice in England and Wales*. In JUNGER-TAS, J., DECKER, S. H. (Eds.). *International Handbook of Juvenile Justice*. New York: Springer, 2006.
- MIERS, D. *Restorative justice and victim-offender mediation in the United Kingdom*. In GREUEL, L., HARTMANN, A. (eds.). *Regulating Restorative Justice - A comparative study of legislative provision in European Countries*. Frankfurt: Verlag für Polizeiwissenschaft, 2012.

judikatura

- Rozhodnutí Sněmovny lordů v případech *Clingham (formerly C (a minor)) v. Royal Borough of Kensington and Chelsea a Regina v. Crown Court at Manchester Ex p McCann (FC) and others (FC)* ze dne 17. října 2002. Rozhodnutí je dostupné z: <<http://www.publications.parliament.uk/pa/ld200102/ldjudgmt/jd021017/cling-1.htm>>.

webové zdroje

(dostupné k 16. červnu 2014)

- GAILLY, P. *Restorative Justice in England and Wales*. Belgie, Liège : Actions Réparatrices Prestations et Guidances Éducatives (ARPEGE), 2003. Článek je dostupný z: <<http://www.restorativejustice.org/editions/2006/jan06/articlesdb/articles/6749>>.
- HORSFIELD, P. *Juvenile Justice in the United Kingdom – Restorative Justice, Family Group Conferences and Anti-Social Behaviour Orders*. Příspěvek na konferenci *Juvenile Justice Systems in Europe – Reform Developments and Good Practices*, konané ve dnech 22. – 23. 7. 2010 v Lotyšsku, Rize. Příspěvek je dostupný z: <http://www.providus.lv/upload_file/Projekti/Kriminalitesibas/GU/RIGA-Workshop-Horsfield_United%20Kingdom.pdf>.

- SHAPLAND, J. et al. *Situating restorative justice within criminal justice* [online]. Londýn: Sage Publications, 2006. Dostupné z: <[http://www.uk.sagepub.com/stout/ShaplandTCR10\(4\).pdf?origin=publication_detail](http://www.uk.sagepub.com/stout/ShaplandTCR10(4).pdf?origin=publication_detail)>.
- WILLIAMS, B. *Youth Offending Teams and Partnership* [online]. British Society of Criminology, 2000 . Dostupné z: <<http://britsocrim.org/volume3/016.pdf>>.
- LITTLECHILD, B. *The youth justice systém in England and Wales: History, current developments and key issues in policy and practice with young offenders*. Eris Web Journal 1/2010. Článek je dostupný z: <http://periodika.osu.cz/eris/dok/2010-01/youth_justice_article_youth_offenders.pdf>.
- *About the Youth Justice Board*. [online]. Youth Justice Board, datum nevedeno. Dostupné z: <<http://www.justice.gov.uk/about/yjb>>.
- *Out of court disposals* [online]. Dorset County Council, 18. února 2014. Dostupné z: <<https://www.dorsetforyou.com/406087>>.
- *Parenting Contracts and Orders Guidance* [online]. Ministerstvo spravedlnosti a Youth Justice Board, 2004, revize 2007. Dostupné z: <<http://webarchive.nationalarchives.gov.uk/20130401151715/http://www.education.gov.uk/publications/eOrderingDownload/Parenting-contracts.pdf>>.
- Pokyn k postupování věcí výboru pro pachatele z řad mládeže vydaný ministerstvem spravedlnosti a Radou pro soudnictví ve věcech mládeže v roce 2012, odst. 3.1. Pokyn je dostupný z <<http://www.justice.gov.uk/downloads/youth-justice/referral-orders/referral-order-guidance.pdf>>.
- *Reparation order* [online]. Youth Justice Board, 13. března 2011. Dostupné z: <<http://www.justice.gov.uk/youth-justice/courts-and-orders/disposals/reparation-order>>.
- *The National evaluation of the Youth justice board´s restorative justice projects* [online]. Youth Justice Board, 2004. Dostupné z: <<http://www.yjb.gov.uk/publications/Resources/Downloads/restorativejusticefull.pdf>>.
- *Týmy pro děti a mládež a systém včasné intervence* [online]. Agentura pro sociální začleňování, datum nevedeno. Dostupné z: <<http://www.socialni-zaclenovani.cz/tymy-pro-deti-a-mladez-a-system-vcasne-intervence>>.

- *YJB Corporate Plan 2013–16 and Business Plan 2013/14* [online]. Youth Justice Board, 2013. Dostupné z: <<http://www.justice.gov.uk/downloads/publications/corporate-reports/yjb/yjb-corporate-business-plan.pdf>>.
- *Youth Offending: Sentences of the Court* [online]. Devon County Council, 10. ledna 2011. Dostupné z: <http://www.devon.gov.uk/text/index/childrenfamilies/youngpeople/youth_offending/exeter_yot_sentences.htm#reparation_orders>.
- *Youth offending teams* [online]. Gov.UK, 2. června 2014. Dostupné z: <<https://www.gov.uk/youth-offending-team>>.
- *Youth offending teams contact details* [online]. Youth Justice Board, 10. dubna 2012. Dostupné z: <<http://www.justice.gov.uk/contacts/yjb/yots>>.
- *Youth restorative disposal (pilot scheme)* [online]. Youth Justice Board, 13. března 2011. Dostupné z: <<http://www.justice.gov.uk/youth-justice/courts-and-orders/disposals/youth-restorative-disposal-pilot-scheme>>.
- Závěrečná doporučení Výboru pro práva dítěte Spojenému království Velké Británie a Irsku přijaté dne 20. října 2008, odst. 78(a). Závěrečná doporučení jsou dostupná z: <http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRC%2fC%2fGBR%2fCO%2f4&Lang=en>.

slovo závěrem

Příklady jednotlivých zemí představených v rámci předkládané analýzy dobře ukazují, že na cestě za vytvořením účinného systému soudnictví ve věcech mládeže prošly tyto země často shodnými zkušenostmi. K vytvoření specializovaného systému soudnictví ve věcech mládeže, vyjma Nového Zélandu, jenž naopak vychází z koncepce jednotného systému péče o ohrožené děti, přistoupily na počátku 20. století. Přitom vycházely především ze zásad sociálně-opatrovnického modelu, jehož symptomem je však nedostatečná procesní ochrana dětí a neurčitá doba trvání uložených opatření. Z tohoto důvodu se postupně tyto systémy dostávaly do rozporu s mezinárodními závazky i ústavním pořádkem jednotlivých států (Kanada, Belgie). Navíc ani opatření ukládaná v rámci těchto systémů, spočívající často v umístění dítěte do uzavřeného

výchovného zařízení, nevedla k žádoucí rehabilitaci dětí a jejich účinnému odrazení od další kriminální kariéry.

Postupně se tak jednotlivé země začaly přiklánět spíše k justičnímu modelu soudnictví ve věcech mládeže, který na jedné straně znamenal posílení jejich procesních práv, na straně druhé vedl též k poměrně výraznému uplatnění retributivního přístupu a ukládání velmi restriktivních opatření (Belgie, Kanada, Anglie a Wales). Ani tento přístup se však z hlediska účinné rehabilitace pachatelů z řad dětí a mladistvých a jejich sociální reintegrace neosvědčil.

Od 70. a 80. let se v praxi začínají uplatňovat restorativní techniky, které postupem času nachází svůj odraz též v legislativě (na přelomu 80. a 90. let na Novém Zélandu, na konci 90. let v Anglii a Walesu a na začátku 21. století i v Kanadě a Belgii). Je nutné zdůraznit, že k závěru o žádoucím využití restorativních přístupů ve vztahu k dětem a mladistvým, kteří se ocitají v konfliktu se zákonem, dospívají jednotlivé státy bez ohledu na model soudnictví ve věcech mládeže, který je v dané zemi dominantní (v Belgii i přes zákony přijaté v 90. letech se stále jedná o sociálně-opatrovnický model, v Kanadě naopak spíše o model justiční), jakož i bez ohledu na to, zda jsou děti v konfliktu se zákonem projednávány v rámci jednotného systému péče o ohrožené děti (Nový Zéland), nebo se v dané zemi uplatňuje dvoukolejný systém (Belgie, Kanada, Anglie a Wales).

Na příkladu Belgie je navíc i dobře patrné, že využití restorativních technik není zdaleka vázané pouze na státy se systémem *common law*, ale lze je velmi dobře implementovat a uplatňovat i v rámci kontinentálních právních systémů, tedy i v prostoru kontinentální Evropy. Na příkladu Kanady lze zase dobře pozorovat, že ani v rámci států *common law* se zavádění restorativních technik a ustupování z tradičního monopolu státu v oblasti trestní spravedlnosti neobejde bez komplikací a může být často doprovázeno silně konzervativním přístupem, strachem a nedůvěrou.

Zkušenosti všech představených zemí se dále shodují ještě v jednom aspektu, a to v závěru, že úspěšnost či neúspěšnost zavádění restorativních technik nesouvisí pouze se změnou právní úpravy. Právní úprava hraje samozřejmě v celém procesu klíčovou roli a měla by být nastavena tak, aby restorativním technikám nekladla překážky, ale naopak podporovala jejich široké využití. Neméně významná je však motivace jednotlivých aktérů systému soudnictví ve věcech mládeže tyto techniky skutečně využívat,

jejich otevřenost novému náhledu na koncept trestní spravedlnosti i připravenost ustoupit z některých konzervativních přístupů.

Český systém soudnictví ve věcech dětí mladších 15 let, který je postaven na nezbytnosti formálního soudního řízení a systému tradičních a poměrně nepružných opatření, vyžaduje zásadní reformu v obou těchto směrech.

restorativní přístupy k protiprávní činnosti dětí – komparativní analýza

anna hofschneiderová
petra masopust šachová

Cílem této komparativní analýzy je především zmapovat systémy soudnictví ve věcech mládeže vybraných zemí, a to s důrazem na míru uplatnění konceptu restorativní justice ve vztahu k dětem a mladistvým. Cílem je též představit konkrétní restorativní techniky, které se v těchto státech využívají, způsob jejich zakotvení v legislativě, zákonné podmínky pro jejich využití i dopad, které v případě úspěchu budou mít na výsledek celého řízení o protiprávním činu dítěte či mladistvého. Analýza současně přináší i podrobnější přehled historického vývoje systémů soudnictví ve věcech mládeže a usiluje o to v něm nalézt a následně pojmenovat trendy společné všem mapovaným zemím. Získané poznatky jsou dávány do souvislosti zejména s českým systémem soudnictví ve věcech dětí mladších 15 let, avšak svůj přesah nacházejí jistě i ve vztahu k systému ve věcech mladistvých. Věříme, že analýza může být v diskuzi o podobě českého systému soudnictví ve věcech mládeže cenným zdrojem informací o dobré praxi a naopak i řešeních protiprávní činnosti mládeže, která se v praxi ukázala jako neúčinná.

LIGA LIDSKÝCH PRÁV

blíže spravedlnosti!

Liga lidských práv je nezisková organizace, která hájí spravedlivé a důstojné podmínky pro život v České republice. Naši právníci každý den usnadňují lidem orientaci v džungli paragrafů. Vyhráváme soudní spory na straně slabších a dokazujeme, že právo může sloužit dobrým věcem. Dlouhodobě prosazujeme systémové změny, které pomáhají zlepšit práci zdravotníků, učitelů i policistů.

Kontakt: Liga lidských práv — Burešova 6, 602 00 Brno
tel. : (+420) 545 210 446, fax: (+420) 545 240 012, e-mail: brno@llp.cz

www.llp.cz | www.ferovanemocnice.cz | www.ferovaskola.cz | www.ferovamedia.cz
www.ferovapolicie.cz | www.ferovajustice.cz | www.lidiligy.cz